

KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU, PEDAGOGICKÁ FAKULTA
UNIVERSITY KARLOVY V PRAZE

Mocenské postavení prvních Ronovců a jejich pozice v české středověké společnosti

The Power of the First Generations of the Ronov Noble Family and Their Position
Within Czech Mediaeval Society

Mgr. Jan Váňa

vedoucí práce: prof. PhDr. Kateřina Charvátová, CSc.

PRAHA 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená rigorózní práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím se zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 23. 3. 2014

Jméno autora: Jan Váňa

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat prof. PhDr. Kateřině Charvátové CSc. za odborné vedení, cenné rady a pomoc při zpracování rigorózní práce. Rovněž bych rád poděkoval PhDr. Libuši Haišmanové z Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR za zpřístupnění Mapového lexikonu.

Anotace v českém jazyce:

Rigorózní práce *Mocenské postavení prvních Ronovců a jejich pozice v české středověké společnosti* je jednak prosopografickou studií, která se zabývá vývojem mocenských pozic zástupců ronovského rodu na dvoře posledních Přemyslovců Přemysla Otakara I, Václava I. a Přemysla Otakara II a zasazuje je do českého a evropského politického kontextu. Rigorózní práce je rovněž majetkovou studií, která předkládá přehled majetku držený Ronovci v letech 1199 – 1278.

klíčová slova:

13. století, panovnický dvůr posledních Přemyslovců, Ronovci, Přemysl Otakar I, Václav I., Přemysl Otakar II., česká středověká šlechta,

Anotace v anglickém jazyce:

This Doctoral Thesis *The Power of the First Generations of the Ronov Noble Family and Their Position within Czech Mediaeval Society* is partly a prosopographical study dealing with the development of power of the representatives of Ronov noble family at the royal court of the last Premyslid kings – Premysl Otakar the First, Wenceslas the First and Premysl Otakar the Second. The findings are put into the whole context of the Czech and further on into the European historical context. This Doctoral Thesis is partly also a study of possession-holding of Ronov noble family from 1199 to 1278.

Key words:

13th century, the royal court of last Premyslid kings, Ronov noble family, Premysl Otakar the First, Wenceslas the First and Premysl Otakar the Second, Czech medieval nobility,

Obsah

1. Úvod	7
2. Prameny a literatura	9
I. Metodika	9
II. Literatura	12
3. Počátky Ronovců, počátky české šlechty	14
I. Původ Ronovců	14
II. Vznik šlechty v Čechách – sémantická analýza	16
III. Vznik šlechty v Čechách – historické souvislosti	20
4. Panovnický dvůr posledních Přemyslovců	32
I. Úvod	32
II. Panovnický dvůr jako sociální systém	36
III. Dvořané a diplomati v kontextu panovnického dvora	38
5. První generace rodu ostrve	42
I. Smil z Tuháně	42
6. Ronovci první poloviny třináctého věku	49
I. Počátky druhé generace Ronovců	49
II. Ronovští bratři na dvoře Václava I.	52

a.	<i>Svědectné řady do roku 1239</i>	56
b.	<i>Chybějící rok 1241</i>	64
c.	<i>Svědectné řady v letech 1242-1248</i>	66
d.	<i>Svědectné řady let 1248-1249</i>	70
e.	<i>Svědectné řady závěrečného období 1249-1253</i>	77
III.	<i>Majetkové poměry prvních dvou generací Ronovců</i>	81
IV.	<i>Závěrečná bilance kariéry Častoslava ze Žitavy</i>	88
7.	<i>Jindřich mladší ze Žitavy</i>	90
I.	<i>Dědictví po otci</i>	93
II.	<i>Neznámá léta 1254-1256</i>	96
III.	<i>Otázka mocenské pozice v letech 1257-1261</i>	99
IV.	<i>Léta 1262-1268</i>	104
V.	<i>Zlomový rok 1269 – jeden konflikt, nebo dva?</i>	107
VI.	<i>Návrat na pražský dvůr – 1276 či 1278?</i>	112
8.	<i>Závěr</i>	116
	<i>Příloha č. 1: Rodokmen Ronovců</i>	121
9.	<i>Prameny a literatura</i>	122

1. Úvod

Historické počátky rodu Ronovců, významného šlechtického rodu českého středověku, spadají do samého závěru 12. století. V české medievistice jsou Ronovci již tradičně zahrnováni do výčtu několika vlivných rodin, které hýbaly českou politickou scénou jak v domácích Čechách, tak rovněž i v zahraničí. Obecně v historiografii se Ronovci považují za rod silně a pevně etablovaný, ovšem doposud se nikdo nezaobíral ve větší míře konkrétními otázkami, co stálo za jejich významným postavením, jak bylo možné, že Ronovci nastartovali velmi slibnou dvorskou kariéru. Jak se jejich kariéra vyvíjela? Bylo tempo vývoje jejich moci stejné? Nebo prošly mocenské pozice tohoto rodu jistými zlomovými okamžiky, které rapidně měnily jejich oblibu a neoblibu na české politické scéně vrcholného středověku?

Dosavadní historické bádání se převážně zaobíralo pobočnou ronovskou linií Lichtenburků. Práce Jana Urbana a nejnověji Tomáše Somera osvětlují mocenské postavení rodové linie Jindřicha staršího ze Žitavy, které vytvořili velké rodové dominium na česko-moravském pomezí. Přímé rodové linii Ronovců, tedy potomkům Častoslova ze Žitavy, bylo v české medievistice věnováno jen málo pozornosti, i když historici i tuto část ronovského rodu považují za velmi významnou. Tato rodová linie vede totiž k dalšímu ronovskému oligarchovi významnému později za vlády českého krále Václava II. Hynkovi z Dubé. K dané problematice existuje několik prací severočeského historika Miloslava Sovadiny. Jedná se o dílčí studie, které se pohybují na obecné úrovni, sám autor v nich vyzývá k hlubší analýze pramenů a k podrobnějšímu vykreslení mocenského postavení tohoto rodu.

Při pohledu na rozrod prvních Ronovců vytane badateli na mysli celá řada otázek, které se snaží skrz analýzu pramenů a následnou interpretaci výsledků tyto otázky zodpovědět.

Zásadní otázky se objevují již s úplnými počátky rodu. Odkud původně ronovský rod pocházel? Kde je možné najít úplné počátky jejich velmocenského postavení v české středověké společnosti? Jaká pozice připadla Ronovcům v procesu vzniku a rozvoje české pozemkové šlechty? Je možné v pramenech odhalit, jak Ronovci vnímali sebe sama v konglomerátu několika významných rodů české středověké politické scény?

Severočeští Ronovci rovněž tvořili pevné jádro panovnického dvora, jejich personální obsazení na dvoře posledních Přemyslovců silně hýbalo českými dějinami. Jak se tito velmoži na dvoře chovali? Jaké byli konkrétní pozice, které na dvoře zastávali? Bylo jejich postavení na dvoře v komparaci s dalšími rody srovnatelné, nebo byli oni sami nějak výjimeční? Ve spojení s panovnickým dvorem se rovněž objevuje otázka samotné definice dvořana a rovněž otázka, zda je možné první tři generace rodu v linii k Hynkovi z Dubé považovat za dvořany a diplomaty.

Vzhledem k vývoji samotného mocenského postavení rodové linie Ronovců čtenáře středověkých pramenů rovněž napadá, jakými maximy rod prošel? Byl vývoj mocenského postavení jejich rodu konstantní? Byl překotný, či pozvolný? Existovala kromě maxim jejich postavení rovněž i minima, během nichž se rod dostává na panovnickém dvoře do nepřízně zřizovatele dvora, tedy zda existují okamžiky, ve kterých je rod u panovníka v nemilosti?

Zásadní otázkou je rovněž vývoj majetkové držby ronovského rodu. Je možné komplexně postihnout majetkové zisky rodu? Do jaké míry skoupé středověké prameny odtajňují velikost rodového dominia, které spravuje rodová linie Častoslova staršího ze Žitavy? Toto

téma se jeví jako zásadní pro dokreslení jejich mocenského postavení, tedy ve smyslu jak velká byla jejich majetková rodová základna, o kterou se mohli opřít jak fiskálně, tak vojensky? Do jaké míry provozovali kolonizační činnost? Jak výnosné jejich rodové dominium vůbec bylo? Proč se etablovalo zrovna v té či oné části středověkých Čech, ve které se etablovalo? Jaký podíl měl panovník na rozšiřování jejich rodových statků?

Rigorózní práce pokládá všechny tyto otázky středověkým diplomatickým a narativním pramenům a klade si za cíl vykreslit podrobnější kontury ronovského politického vlivu v Čechách konce 12. a počátku 13. století, tedy v období vlády první tří panovníků z generací posledních Přemyslovců.

2. Prameny a literatura

I. Metodika

Rigorózní práce *Mocenské postavení prvních Ronovců a jejich pozice v české středověké společnosti* je částečně prosopografickou studií, která sleduje postavení prvních třech generací přímé linie ronovského rodu k Hynkovi z Dubé v rámci české středověké společnosti. Ve druhém plánu se práce rovněž snaží zaměřit na pozemkovou majetkovou držbu tohoto šlechtického rodu.

Metodika historické prosopografie byla nedávno shrnuta v článku Martina Nodla

Středověká prosopografie jako metodická inovace.¹ Podle slov autora prosopografie není nikterak jasně a přesně definovanou metodou. Původně pod pojmem prosopografie se

¹ Martin NODL, *Středověká prosopografie jako metodická inovace*, in: VIII. sjezd českých historiků (Hradec Králové 10. -12. září 1999), Jiří Pešek (edd.), Praha 2000, s. 146-149.

skrývaly soupisy všech osob, které existovaly a spolupůsobily na určitém ohraničeném prostoru a v určitém časovém úseku.² Martin Nodl přeci jen na konci své studie uvádí hrubou definici této metody: „*Prosopografie není historická metoda, která by nějak výrazně nastolovala nové otázky. ... Od předešlých přístupů ji výrazně odlišuje její výrazně srovnávací charakter. Prosopografie se snaží studiem obecných, typických a dominantních skutečností postihnout odchylnosti, souvztažnosti a atypické formy jednání skupin osob. Zároveň však prosopografii jde o poznání celku v jeho funkci pro jednotliviny.*“³

V rámci prosopografie jsou studovány celky. A to buď ve smyslu *Eliten-Schulle*, která se zaobírá studiem vládnoucí vrstvy či skupinou osob, které jsou některak společensky nebo politicky významné, či ve smyslu *Massen-Schulle*, která je cílena na široké vrstvy středověké společnosti, sleduje tedy vzájemnou korelaci elit a masy ve středověké společnosti.⁴ Rigorózní práce je zařaditelná metodikou prosopografie do tzv. *Eliten-Schulle*.

Středověká prosopografie metodicky jednak popisuje jednotliviny, které se v celku vyskytují, ovšem ve druhé fázi rovněž souvztažnost mezi jednotlivými prvky celku a rovněž výsledky popisu interpretuje. Podle Martina Nodla toto je jedno z úskalí, které středověká prosopografie obsahuje. Je tedy nutná nejen deskripce, ale i interpretace, tedy kontextové vztahování popsanych jednotliviny k danému celku.

Prosopografie se rovněž odlišuje od tzv. *biografické analýzy*. Tako analýza je pouhou deskripcí jednotlivého znaku z celého souboru. Prosopografie tedy navíc obsahuje interpretaci vzhledem k celku. V cestě k prosopografii je tedy dle Martina Nodla nutné

² Tamtéž, s. 146.

³ Tamtéž, s. 149.

⁴ Tamtéž, s. 147.

biografickou analýzu rozšířit o **kolektivní obraz chování** a jednání skupiny konkrétních osob.⁵ Tento kolektivní obraz se posléze vztahuje k celému kontextu – tedy chování celé rodové skupiny, tedy prvních třech generací rodu, je v práci mnohdy vztaženo komparativně jednak k jiným rodům – jako např. Vítkovci, či jiným skupinám středověké společnosti jako např. církevníci vyskytující se při dvoře českého panovníka. A toto je interpretováno v rámci dobového dějinného kontextu. Zdroj zisku jednotlivých informací jsou jednak v menší míře narativní prameny, v nesrovnatelně větší míře jsou to prameny diplomatické, zejména svědečné řady listin.

Svědečné řady patřily v listinách ve středověku k ověřovacím prostředkům. V českém prostředí se vyskytují ve 12. a částečně ve 13. století, v jehož průběhu se postupně vytrácejí. Svědečné řady obsahují důvěryhodné osobnosti z vyšších společenských vrstev. Svědečné řady samotné jsou významné pro studium dějin panovnických a velmožských dvorů, správy a rovněž pro studium genealogie šlechtických rodů.⁶

Výzkum svědečných řad v Rigorózní práci se zabíral celkovým počtem svědků ve svědečné řadě a svědečnou pozicí daného konkrétního Ronovce. Dále bylo rovněž důležité, zda se na listině vyskytuje Ronovců více, zda tito jsou ze stejné rodové linie, či zda se u jedné rodové linie rozrodu vyskytují rovněž zástupci linií vedlejších. Velmi důležité je rovněž zaměření se na predikáty, které se u jmen vyskytují. Dále je velmi důležité rovněž zohlednit při interpretaci svědečné pozice i místo vydání – zda se jedná o hlavní sídelní

⁵ Tamtéž, s. 148.

⁶ ŠPŮROVÁ, Markéta: *Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovnickému dvoru*, in: *Dvory a rezidence ve středověku*, Dana Dvořáčková-Malá (edd.), Praha 2006, s. 9.

centrum – Prahu, kde se vyskytuje větší počet členů dvora, či zda se jedná o lokální sídelní jednotky, kde se nachází spíše lokální velmožská reprezentace.⁷

Druhý plán práce shrnuje pozemkovou majetkovou držbu prvních třech generací Ronovců v přímé linii k Hynkovi z Dubé. Na některé důležité aspekty výzkumu pozemkové držby upozorňuje Zdeněk Boháč ve svém článku *K problematice studia feudální pozemkové držby v předhusitských Čechách*.⁸ Zdeněk Boháč uvádí, že postižení vývoje majetkových poměrů a pozemkové držby je jednou ze stěžejních otázek pro studium hospodářských a politických dějin. Naneštěstí obraz majetkové držby a jeho proměny v průběhu středověku nemůže být nikdy úplný, ba se dá i říci, že je torzovitý. Tato torzovitost je zapříčiněna neúplností středověkých pramenů diplomatické povahy. Doložit majetkovou držbu šlechty ve 13. století je poměrně obtížným úkolem. Důležitost zlistnění majetkové držby si šlechta začíná v Čechách uvědomovat až na přelomu 13. a 14. století.⁹ Starší zmínky jsou doložitelné spíše na základě darovacích listin pro církevní instituce. Ovšem takových listin je dochováno ve vztahu k Ronovcům málo, proto je možné si vytvořit pouze přibližný obraz jejich držby s velmi hrubou lokací a dozajista se nám nedochovaly lokace všechny.

II. Literatura

Při zpracovávání rigorózní práce jsem vycházel primárně z pramenů – a to jak pramenů narativních, tak pramenů diplomatických (viz seznam literatury).

⁷ Na tyto aspekty upozorňuje ve svém článku rovněž již citovaná Markéta Špůrová: ŠPŮROVÁ, Markéta: *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, Praha 2003, s. 57-95.

⁸ Zdeněk BOHÁČ, *K problematice studia feudální pozemkové držby v předhusitských Čechách*, in: *Historická geografie* 18, Praha 1979, s. 5-24.

⁹ Tamtéž, s. 6-7.

Mezi narativní prameny patří kronikářská díla zachycující konec 12. století a první tři čtvrtiny 13. století, a to buď přímo, nebo nepřímo. Jedná se hlavně o *Příběhy Václava I.* a *Příběhy Přemysla Otakara II.*, dále *Letopis Jindřicha Heimburského* vydané v Emlerově *Fontes Rerum Bohemicarum*, rovněž Zbraslavská kronika. Z pozdějších pramenů se jedná hlavně o *Kroniku tak řečeného Dalimila* a *Kroniku Žďárského kláštera*, menším dílem i *Neplachovu kroniku*.

V diplomatických pramenech jsem při studiu vycházel z edic listin vydaných Gustavem Fridrichem, Jindřichem Šebánkem a Sášou Duškovou v *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae*, dále rovněž z regist listin vydaných Josefem Emlerem v *Regesta Bohemiae et Moraviae*. Menším dílem jsem rovněž čerpal informace z edice *Codex Iuris Municipalis* Jaromíra Čelakovského a *Codex Iuris Bohemici* Hermenegilda Jirečka.

V sekundární literatuře (viz seznam literatury) jsem vycházel jednak z velkých syntéz českých dějin Václava Novotného, Josefa Šusty, Josefa Vítězslava Šimáka, z tzv. *Laichterových dějin*. Dále rovněž jsem užíval příručky komplexně zachycující 13. století – jedná se o díla Josefa Žemličky, Roberta Antonína, Libora Jana, Jana Klápštěho a Vratislava Vaníčka.

Čerpal jsem rovněž z jednotlivých drobnějších studií zachycující jednotlivé aspekty vývoje českých zemí ve 13. století. Zde mi byly velmi nápomocné studie již zmíněného Josefa Žemličky, Libora Jana, Dušana Třeštíka, Vratislava Vaníčka a mnohých dalších.

Z hlediska výzkumu dvorské problematiky jsem vycházel z mnoha rozsáhlých prací Dany Dvořáčkové-Malé a Jana Zelenky, dále mi byly nápomocny i studie Martina Čapského a Markéty Špůrové.

Co se týče výzkumu etablace a vývoje šlechtických rodů v české středověké společnosti, vycházel jsem z prací Jana Urbana, Tomáše Somera, Miloslava Sovadiny, Vratislava Vaníčka, Josefa Macka a rovněž z oboru kastelánologie prací Dobroslavy Menclové a Tomáše Durdíka.

3. Počátky Ronovců, počátky české šlechty

I. Původ Ronovců¹⁰

Počátky rodu Ronovců jsou spojeny s jedním konkrétním jménem. Jedná se o Smila z Tuháně, který rovněž v pramenech nese přízvisko Světlík¹¹. Tento velmož je prvním doloženým Ronovcem, kterého nám středověké prameny představují až na konci 12. století. Ve srovnání s jinými velmožskými rodinami, které se vyskytovaly v Českém království, kupříkladu Markvartici, Hroznatovci a jiní, se tento velmožský rod objevil poněkud pozdě. Ovšem nutno dodat, že tato skutečnost nikterak Ronovcům nezabránila v tom, aby se během 13. století stali jedním z nejmocnějších šlechtických rodů v Českém království. Jednalo se o rod, který se podílel na tvorbě české vnitřní i zahraniční politiky,

¹⁰ K počátkům rodu Ronovců / Lichtenburků: Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: Historická geografie 18/1979., Jan URBAN, *Lichtenburkové. Jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské*, in: Heraldika a genealogie 25/1992., Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003., dále Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012., Miroslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*, in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa 6/1997, s. 7-17, dále Miroslav SOVADINA, *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*, in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa 7/1998, s. 15-34.

¹¹ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005.

aktivně participoval v mnoha politických úkonech posledních Přemyslovců – ať se jednalo o Přemysla Otakara I. a Smila z Tuháně, ať se jednalo o Václava I. a ronovské bratry Jindřicha a Častoslova, anebo Přemysla Otakara II. a Smila z Lichtenburka s Jindřichem z Dubé, či Václava II. a Hynka z Dubé. Ronovci se nesmazatelně zapsali do vrcholně středověkých dějin střední Evropy.

Název rodu je odvozen od rodového znaku,¹² konkrétně se jedná o dvě černé zkřížené ostrve na zlatém poli, které se německy nazývají *die Ronne*.¹³ Slovem ostrve se označovaly velmi hrubě otesané kmeny stromů, které sloužily de facto jako provizorní žebříky při dobývání hradeb. Bohužel se nám nikde nezachovalo zdůvodnění tohoto erbu, žádnou erbovní pověst spojenou s tímto rodovým znakem skoupé středověké prameny nezmiňují, můžeme se tedy jen domnívat, zda se erb vztahuje k věrným službám ronovských velmožů českému panovníkovi, či za věrné služby v armádě, tedy lépe řečeno v knížecí družině, možná sám Smil Světlík byl velmi obratný ostrvský lezec a stekl za svůj život ve službách Přemyslových nejednu hradbu – to jsou pouhé dohady a s historickou skutečností mají pramálo společného.

Co se označení rodu týče, sám František Palacký je z dnešního pohledu mylně označil jako Hronovce, protože sám předpokládal jejich příbuznost s východočeskými Načeratci, kde jejich společným předpokládaným předkem byl jakýsi Hron, proto tedy Palacký volil

¹² Pojmenování velmožských a šlechtických rodů v české historiografii je poměrně zajímavou otázkou. Názvy rodů jsou de facto až novověkými vynálezy, jejichž cílem bylo historické bádání zpřehlednit, tedy zavést jakousi taxonomii do změti stejných jmen, které se objevují v listinných a narativních středověkých pramenech. Proto se rody označovaly buďto podle nejstaršího známého předka, povětšinou legendárního, nebo podle rodového znamení. Zde se nabízí otázka, zda sami Ronovci sebe sama chápali jako Ronovce. Dozajista věděli, že patří k jednomu rozrodu, protože sami ve svém rodě dědili od svého otce a děda ony výjimečné dispozice, které je činily elitou. Ovšem dozajista nevěděli, že jsou vlastně z dnešního pohledu Ronovci. Co se týče pojmenování rodů v historiografii 19. století, k tomu blíže: Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 13-14., dále k problematice genealogie a pojmenování rodů: Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli, umírali*, Praha 2005, s. 31-59.

¹³ Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 21.

druhou možnost pojmenování – podle společného zakladatele.¹⁴ Tato Palackého myšlenka se dále šířila českou historiografií až do počátku minulého století. Václav Novotný, člen Gollovy školy, zařazuje Ronovce do kategorie erbovních znamení, ale i přesto používá označení Hronovci, dosáhl tedy jakéhosi terminologického kompromisu.¹⁵

II. Vznik šlechty v Čechách – sémantická analýza

Na počátku této kapitoly je třeba zmínit vůbec významovou náplň slova šlechty. Lépe řečeno, co si autoři pramenů, ze kterých historici po celé generace čerpají, představovali pod pojmem šlechta. Jak bychom mohli vůbec charakterizovat osobu, která byla v pramenech označena slovem „šlechtic“? Pravdou je, že naleznout odpověď na tuto palčivou otázku není vůbec jednoduché. Žádný kronikář, teolog ba šlechtic samotný nezanechal žádný ať už podrobný či zevrubný popis osobnosti šlechtice.

Podobnou otázku si před lety položil profesor Josef Macek, který provedl velmi zajímavou a detailní sémantickou analýzu pojmu *šlechta* a *šlechtic* na základě studia středověkých pramenů české provenience.¹⁶ Bohužel, podobná studie reflektující sémantický rozbor latinských termínů pro označení nejvyšší elitní vrstvy společnosti naší medievistice stále chybí.

Podle Josefa Macka bylo do češtiny slovo šlechta přejato kolem roku 1300 a pochází z hornoněmeckého *slahta* či *slahte*. Tento jazykový počín měl ryze praktické a pragmatické důvody. Čeština v této době hledala označení pro zcela nově konstituovanou

¹⁴ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 13-14., dále již zmíněný František PALACKÝ, *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I/2*, s. 467.

¹⁵ „Po erbu, dvou zkřížených ostrvách (otesaných břevnech, něm. ronn) zvali se páni z Ronova čili Hronovici, plémě mohutné a do četných větví rozrostlé.“ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937, s. 434-435.

¹⁶ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

společenskou vrstvu, jejíž formování, jak později bude ukázáno, nastalo již od úplného konce 10. století. Formování této sociální skupiny je jedním z mnoha dokladů neustálého působení a přejímání trendů západní Evropy období 10. -12. století. V tomto období ještě ovšem nehovoříme o šlechtě v pravém slova smyslu, ale již společnost vykazuje jisté sociální posuny důležité pro etablování této elitní vrstvy. Pravdou je, že „šlechtě“ chybí ještě její pozdější rodová urozenost, ovšem začíná se postupně rozpadat rodové uspořádání společnosti a základní společenská jednotka *rodu* je postupně nahrazována menší a funkčnější jednotkou, tedy *rodinou*, započíná se zde genealogie. Dalším důležitým znakem přerodu společnosti elit je ve 12. století dědičné vlastnictví půdy (viz níže).

První výskyt slova „šlechta“ lze poprvé vysledovat ve staročeských literárních památkách v 1. polovině 14. století. Období od vzniku šlechty až k prvnímu výskytu staročeského slova „šlechta“ můžeme označit jako starší období. Josef Macek uvádí první sémantický rys slova šlechta jako souhrn zděděných mimořádných vlastností a schopností. Jedná se tedy o abstraktní význam slova „šlechta“ ve smyslu **souhrnu dědičných dispozic**, které se postupně rodem předávají z otce na syna a lze je, podle Josefa Macka, vysledovat u jedince do 3. kolene.¹⁷

V druhém sémantickém rysu Macek již předkládá naprosto konkrétní význam, kdy pojem „šlechta“ začíná označovat určitou nadřazenou společenskou vrstvu jako **celek**. Jedná se tedy o kolektivní název pro jednu určitou sociální skupinu, která se jako celek chápe. Členové této skupiny vynikají nad ostatními svou rodovou urozeností, zděděnými vlastnostmi a schopnostmi, mocí a majetkem, a to jak movitým, tak nemovitým.

¹⁷ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 10.

Následující období vývoje můžeme pracovně nazvat obdobím středním. Konkrétně se zde jedná o dobu od poloviny 14. století do přelomu 14. a 15. století. Pojem „šlechta“ se nadále sémanticky rozšiřuje a začíná se posouvat od myšlenky celku, kolektivu k myšlence individuality. Tento pojem již značí **jednotlivce**, tedy **člena kolektivu**, který je chápán jako nositel daných dědičných vlastností. Následující sémantický rys středního období sémantického vývoje vyjadřuje označení přímo daného jednoho konkrétního rodu, který se takto chápe jako urozený a tedy dobrý. Třetím a posledním sémantickým rysem je **privilegované postavení** urozenců, to jsou mravní a ctnostní. Postupně zde slábne zaměření na dědičné vlastnosti v rámci jedné rodiny, akcent se klade na mravní dokonalost a ušlechtilost, jednotliví šlechtici jsou přímo heroizováni.¹⁸ Tím pádem dochází k posilování morální nadřazenosti a vytváření morálního kodexu.

Třetím obdobím významového vývoje pojmu „šlechta“ je období, pracovně označené jako mladší, jedná o 15. století. Pro tuto periodu sémantického vývoje je typická značná členitost. V pramenech se setkáváme s mnoha termíny, které označují dané jednotlivce ze skupiny „šlechty“, která byla v dřívějších etapách vývoje chápána jednotně. Josef Macek na tomto místě zmiňuje *pány, rytíře, zemaný, vladyky, panoše*.¹⁹ Kolektivnost pojmu upadá, což Macek vidí v malé potřebě 15. století pojmenovávat dané jednotlivce souhrnným názvem. Rozrůzněnost vzniká na základě rozličných stupňů bohatství, pozemkového vlastnictví a stupně morálního kreditu.

Patnácté století přidává do souhrnu sémantických rysů ještě jednu velmi pozoruhodnou charakteristiku. Jedná se konkrétně o určité fyziologické znaky šlechtice, kterými se odlišuje od jiných vrstev společnosti

¹⁸ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 12.

¹⁹ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 13.

období	číslo rysu	sémantický rys pojmu
STARŠÍ (1300-1350)	1	abstraktní: souhrn mimořádných zděděných vlastností a schopností
	2	konkrétní: <u>kolektivní název</u> pro určitou sociální skupinu, nositelé daných vlastností
STŘEDNÍ (1350-14./15.stol)	3	<u>jednotlivec</u> , člen kolektivu, mocenský činitel
	4	označení celé rodiny
	5	privilegované postavení na základě určitého morálního kreditu daného určitým žebříčkem hodnot
MLADŠÍ (15. století)	6	sémantická disipace pojmu : pán, rytíř, zeman, vladyka, panoš
	7	specifické fyziologické znaky

Náznaky sémantické analýzy latinských termínů přináší Robert Antonín. Prameny latinské provenience označují tuto sociální vrstvu jako: *comites Bohemie, Boemie natu maiores, Boemiae principes* či *primates, principes Boemorum, Bohemienses proceres* či *barones*, či *nobiles*. Dvanácté století používá termínu NOBILES, které se běžně překládá jako *velmoži*, od 13. století historici volí překlad *šlechtici*. Termín MILES je pro 12. století synonymem českého *bojovník*, pro století třinácté je volen termín *rytíř*.²⁰

Tento úzus je dán na základě konsensu ne však potvrzené skutečnosti. Latinské prameny bohužel o jakémsi přesném sémantickém vymezení těchto pojmů mlčí. České odlišení latinského pojmosloví funguje v součinnosti s Mackovou analýzou. Velmož je stále ještě závislý na vykonávání úřadů, jeho bytí a nebytí souvisí s vůlí panovníka, kdežto šlechtic vlastní majetek sám o sobě a je rodem spojen se svými předky, od kterých své výsadní postavení odvozuje. Jako výborný příklad zde poslouží právě Ronovci – konkrétně Smil

²⁰ Robert ANTONÍN, *České země za posledních Přemyslovců I. díl (1192 - 1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha 2012, s. 97-98.

Světlik jako zakladatel rodu, velmož a úředník Přemysla Otakara I. na straně jedné a Hynek z Dubé jakožto šlechtic, magnát, oligarcha na straně druhé pevně zakotvený v rodové genealogii, se kterou je spojeno vlastnictví pozemků, majetku a též morální kredit své sociální vrstvy.

III. Vznik šlechty v Čechách – historické souvislosti

Počátek české šlechty ve středověku nelze spojovat s jedním konkrétním datem. Nejedná se o jednu konkrétní událost, ve které by se stará vrstva knížecí družiny přerodila z osob plně závislých na panovníkovi do osob, které usilují o samostatnost, svébytnost a rozhodně si nepřejí být knížeti či králi podřízeny.

V tomto případě se jednalo o dlouhodobý proces, jehož průběh je historiky kladen do druhé poloviny 12. století. Zde se ovšem nabízí otázka proč. Jaké podmínky byly ve společnosti ustanoveny, které nabízely českým předákům možnost ustanovit se jako dědiční soukromí vlastníci? Odpověď na tuto otázku je nasnadě. Problematiku pozemkového vlastnictví české šlechty, které je rodově dědičné, diskutovala celá řada předních českých historiků. Pro přehled uvádím komplexní shrnutí dané problematiky.²¹

Z teorií, které velmi ovlivňují náhled naší současné historiografie na šlechtickou středověkou obec, je nutné zmínit teorii profesora Josefa Žemličky. Tento slavný český medievista klade počátky české šlechty právě do druhé poloviny 12. století. Doba pěti posledních decenníí 12. století byla plná mocenských zvrátů, odehrávajících se mezi

²¹ Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí koruny české II 1197 – 1250*, Praha 2000, s. 145 – 210., dále Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253*, Praha 2002, s. 40-44., dále Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 35 – 38., dále nejnověji Robert ANTONÍN, *České země za posledních Přemyslovců I. díl (1192 - 1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha 2012, s. 95 – 112.

znesvářenými členy v této době velmi bohatého rozrodu Přemyslovské dynastie. Krize českého státu se začínala projevovat již během posledních let vlády Vladislava II. (I.), jehož moc a pevný úsudek slábne po smrti jeho dvou významných rádčů a tvůrců české vnitřní i zahraniční politiky – bratra Děpolda a pražského biskupa Daniela I. – roku 1167. Právě v tomto roce se české země dostávají za zenit již tak dost křehké politické rovnováhy a stability. Takové narušení nebylo způsobeno pouze slabou povahou Vladislavovou, ale ovšem také skutečností, že v přemyslovském rozrodu existovalo několik linií současně, byl tedy dostatek potenciálních knížat ochotných dosednout na pražský knížecí stolec ať z linie Děpolticů, Vladislavovců, či Soběslavovců.

A nyní právě ke slovu přichází vrstva společnosti, která rozhoduje o nastolení toho či onoho panovníka, z té či oné linie Přemyslovců. Jedná se právě o **velmože**, kteří disponují volebním právem, tedy právem ustanovit konkrétního Přemyslovce pražským knížetem. Tito velmožové byli těsně vázáni ke knížeti, a proto zpravidla nedisponovali podle Josefa Žemličky žádným **pozemkovým** majetkem. Pokud se tak stalo, jednalo se o rodové statky, v pramenech označované jako **patrimonia**. Tito velmoži tedy žili z podílů na souhrnu platů, dávek, služeb i důchodů, z území, které ovšem patřili panovníkovi a ten je udílel hradským a dvorským správcům k výživě prostřednictvím beneficií. Panovník tedy mohl kdykoli tato území, patřící pod jeho svrchovanou vládu, kdykoli velmoži odejmout, pokud k tomu panovník měl řádný důvod.

Vládnoucí kníže tímto způsobem uplatňuje svou vládu nad zemí prostřednictvím beneficiářů, kteří za věrné služby dostávají od panovníka produkty z určitého území, které ale ovšem sami nevlastní. Dostávají tedy na dobu určitou to, co si vysloužili za odměnu v rámci jejich fungování v hradské správě.

Josef Žemlička dále upozorňuje, že postupem doby se pevný svazek kontroly mezi panovníkem a jednotlivými úředníky uvolňuje a postupně se přebudovává v duchu již ne podřízenosti, ale **partnerství**²², které je posléze klíčové pro státní správu ve 13. století. Velmoži tak bojují neustále o knížecí přízeň, hodnosti a úřady. Ovšem postupem doby silná centrální moc knížete polevuje, rotace beneficiářů se zastavuje, což je vnímáno jako živná půda pro pevnější svázání jednotlivých hradských úředníků se svými obvody, *neformální dědičnost* těchto obvodů v rodě daného správce. Nelze se tedy divit tomu, že jednotlivé rody začínají dané obvody vnímat jako své, které si po léta budují a spravují je. Zcela logicky předáci chápou obvody jako své soukromé vlastnictví a nelze se divit té skutečnosti, že využívají situace oslabení centrální vlády a tlačí na slabé centrum o uznání dědičnosti. Knížecí družina tímto aktem dokončuje postupný a pozvolný proces svého rozpadu. Hradská správa se stává neefektivní a začíná narážet na majetkové zájmy nastupujících šlechtických rodů.

Beneficiáři, kteří byli vázaní ve dvorské či hradské službě, začínají slovy profesora Žemličky „hledat těžiště svých zájmů v soukromých majetcích.“²³ Navíc se vazby mezi provinční správou a pražským centrem rozrušují právě na základě nestabilní politické situace v zemi.

Vladislav II. se na konci své vlády rozhodl k velmi neobvyklému kroku, který v tehdejší právní praxi byl k nalezení velmi zřídka, a tedy velmožská vrstva na něj nebyla zvyklá. Vladislav totiž velmi toužil zajistit nástupnictví na pražském knížecím stolci svému nejstaršímu potomkovi Bedřichovi. Česká „šlechta“ se již dostala do fáze, kdy ona sama si

²² Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 36.

²³ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 37.

nenechá ukrajovat ze svých starých práv, tedy práv volby nového knížete. Roku 1172, jak rychle Bedřich vlády nabyt, tak jí rovněž velmi rychle pozbyl. Dále nastává obrovský kolotoč změn na knížecím stolci, kde se rychle střídají zástupci Soběslavoviců – selský kníže a dlouholetý vězeň Soběslav II. (1173 - 1178), Václav (1191 - 1192) – se zástupci linie Vladislavoviců – Bedřich (1172 – 1173 + 1178 – 1189), Přemysl (1192 - 1193) – do jejichž vlády zasahují Konrádovci, tedy jejich moravští příbuzní, potomci Konráda I., syna Břetislava I., ztělesnění v postavě garanta formální dědičné šlechtické držby Konráda II. Oty (1189 – 1191), a to vše ještě doplněno potomkem Děpoliců, svérlivým pražským biskupem Jindřichem Břetislavem (1193 – 1197).

Jak vidno z dat uvedených za jmény panovníků, vlády byly velmi krátké, nestabilní, plné svárů a sporů s dalšími pretendenty, tlačeními dopředu jejich družinami, kteří se snaží rovněž urvat knížecí stolec a s ním i půdu, obyvatele, výnosy a moc, a to jak pro sebe, tak pro své družiníky. Jednotliví kandidáti hledají pomoc k prosazení svých zájmů u rozličných zdrojů. Ve výsledku můžeme hovořit o dvou základních zdrojích podpory a pomoci – a to jak české velmožstvo, tak německý císař Fridrich Barbarossa, který velmi často a velmi rád zasahoval do vnitřních politických záležitostí českých zemí, doufaje, že zde vyzíská ještě větší moc a poslušnost. V této nepřehledné situaci čeští předáci podporují chvíli toho, chvíli onoho panovníka. Podpora se vždy dostávala uchazeči, který se nejevil jako silný panovník. Právě za této těžké a vypjaté situace si česká „šlechta“ vynutila na Konrádovi II. vydání statut, která předákům zajistila dědičnou držbu v rodě.

Konrád II. nastoupil po smrti Bedřicha I. roku 1189, který se již připravované křížové výpravy nezúčastnil. Konrád Ota nastoupil na základě starších dohod, které byly uzavřeny roku 1186 mezi Bedřichem a Konrádem Otou po urputných bojích roku předcházejícího

v Kníně ve středních Čechách, a proto tyto dohody vstoupily do podvědomí naší medievistiky pod názvem Knínské dohody.²⁴

Konrádu Otovi je rovněž připisován velmi důležitý zákonodárný počín nesoucí název *Statuta Konráda Oty*, vyhlášená na kolokviu v Sadské poblíž Nymburka.²⁵ Z listinného materiálu, který se nám, bohužel, v originále nedochoval,²⁶ vyplývá, že se na kolokviu sešly všechny významné osobnosti tehdejší české vnitřní politiky: kníže, pražský biskup, církevní hodnostáři, velmoži. Josef Žemlička se domnívá, že jádro znění zákoníku ještě před jeho vyhlášením v Sadské Konrád Ota prosadil na Moravě, což naznačuje velmi krátká doba mezi nástupem Konráda Oty a kolokviem v Sadské.²⁷ Tento argument se zdá být velmi logický. Protože zde si musíme uvědomit, že nastupuje-li nový kníže do čela země, dědí problémy svého předchůdce a prosazovat zcela nový kurs, se kterým by šlechta ať souhlasila, či nesouhlasila, by zabralo zajisté dost času, navíc Bedřich zemřel v březnu tohoto roku. Česká šlechta již s podobnou právní praxí, kterou prosazovala *Statuta*, musela být obeznámena, i když *Statuta* zaručovala v jednom svém článku to, po čem čeští předáci toužili již delší dobu – dědičnou držbu statků, které měli doposud pouze v užívání.

²⁴ dle Knínských dohod roku 1185 Bedřich získává svrchovanou vládu v Čechách, tedy získává pražský knížecí stolec. Konrád Ota na oplátku koncentruje ve svých rukou všechny tři moravské údíly: Olomoucko, Brněnsko, Znojensko, čímž je Morava po dlouhé době od konce vlády Břetislava I. opět jednotnou zemí pod vládou jednoho panovníka. Konrád Ota se tedy na jednu stranu stává moravským markrabětem, ovšem na stranu druhou je nucen uznat svrchovanost pražského panovníka, tedy Bedřicha, ale Bedřich mu zaručuje nástupnictví po své smrti.

²⁵ Petr HORÁK, *K statutům Konráda Oty*, in: Časopis Matice moravské 80/1961, s. 267-280.

²⁶ písemné doklady Statut v diplomatickém materiálu jsou doložitelné z pozdějších listin, tedy z mladších potvrzení těchto práv nástupci Konráda Oty: CDB I, Gustav Friedrich (edd.), Praha 1907, č. 323, s. 297. (Ota věnuje Hroznatovi vesnice Peruc a Vlačice a dále bratrům od svatého „Iohannis Hierosolymitaní“ věnuje vesnice Hlavno, Zdětín a Malé Březno.); CDB II, č. 234, s. 222 – 225 (Přemysl Otakar I. potvrzuje právo vydané Konrádem II. Otou, předchůdcem svým, pro oblast Znojemska a Bitovska, vydáno ve Znojmě 1222); CDB II, č. 325, s. 329 – 332 (Přemysl Otakar I. potvrzuje právo vydané Konrádem Otou, předchůdcem svým, pro brněnskou provincii); CDB III/1, č. 164 s. 202 – 205. (Oldřich de Karithia, vládnoucí v Břeclavské provincii, potvrzuje práva, která před ním vydal Konrád Ota a potvrdil Přemysl Otakar I.)

²⁷ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 54., zde rovněž literatura ke Statutům: Petr HORÁK, *K statutům Konráda Oty*, in: Sborník Matice moravské 80, Brno 1961, s. 272-276., dále ještě Jaroslav BAKALA, *K výkladu prvního ustanovení Statut Konráda Oty*, in: Český stát na přelomu 12. a 13. století. Opava 1993.; text Statut vydán jako *Statuta ducis Ottonis*: CIB I, Hermenegild Jireček (edd.), Praha 1867, č. 29, s. 53.

Tento právní dokument velmi dobře odráží proměny, které česká společnost, jmenovitě šlechta, koncem 12. století podstoupila. Velmi silně uplatňuje své postavení ta část šlechty, která primárně spoléhá na své rodové državy a ne na držbu jednoho určitého úřadu. Samozřejmě, že se velmi snadno může stát, že ten či onen velmož upadne v knížecí nemilost, ať již za vlády stejného panovníka, či při nástupu nepřátelského pretendenta může beneficiář velmi rychle přijít o základnu své moci a o svou obživu. Proto se česká „šlechta“ orientuje na budování dědičné základny, která je schopna zaručit nepřetržitou držbu, tedy stabilní zdroj obživy pro konkrétního předáka a generace jeho potomků, kteří centrum jeho moci po něm převzou.

Po vydání Statut Konráda Oty se tedy konstituuje oficiální rodová šlechta. Tato šlechta ovšem postupem doby kumuluje majetky, získává tím vyšší příjmy a má tedy i prostředky k tomu, aby se mohla obklopovat vlastní družinou. Míti družinu již není výsada pouze vladaře. Jak shrnuje již několikrát zmíněný Josef Žemlička, krize ústřední moci byla doprovázena **souběžným vzestupem nobility**, hlavně těch „nejlepších“. Právě v tomto období narůstaly soukromé majetky předních rodů, zdomácnělých již ve „svých oblastech. Velkou měrou k tomu také začala přispívat kolonisace, kterou mnohé etablované rody začaly rozvíjet.²⁸

Koncem 90. let 20. století se v české medievistice formuje teorie, která velmi tvrdě oponuje Žemličkově teorii o majetkové držbě 11., 12. a 13. století. Ve shrnutí Josef Žemlička společně s Dušanem Třeštíkem zastávají názor, že v 11. a první polovině 12. století soukromá majetková držba velmožských rodů prakticky neexistovala.²⁹ Tento stav

²⁸Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 55 – 56.

²⁹Pilotním dílem v této oblasti byl Třeštíkův článek z roku 1979: Dušan TŘEŠTÍK, *Proměny české společnosti ve 13. století*, in: *Folia Historica Bohemica* 1/1979, s. 131-154.

byl dán na základě sjednocovacího procesu českého státu, který byl završen v polovině 10. století. Po ukončení tohoto procesu by bylo jen velmi obtížné, aby si staří DUCES ponechali své svobodné soukromé majetky. Vládnoucí Přemyslovec si tedy podmanil celou zemi díky vybudování celé sítě správních hradů.

Český stát byl spravován v rámci hradských úředníků zastávající správní funkce v hradské soustavě, které jsou přidělovány na základě dobré vůle panovníka. Tito hradští beneficiáři drží své úřady pouze na základě dobrého vztahu a podpory směrem ke knížeti. Zpočátku tito úředníci po hradských obvodech rotují, později dochází k jejich usazení a přechodem správy v rodě hradských beneficiářů tito úředníci začínají považovat svou správu za dědičnou v rodě. Tato úřednická vrstva tedy postupem doby krok po kroku ukrajuje z knížecího majetku a převádí statky do soukromého svobodného alodního vlastnictví, které se takto ustanovuje až ve století 13. věku. Tento proces Josef Žemlička nazývá privatizací českého státu.

V období privatizace začínají dle Josefa Žemličky vznikat svobodná šlechtická dominia a dřívější hradská soustava začíná pozbývat funkčnosti a stává se již naprosto zbytečnou.³⁰ Raná šlechta tedy dle Žemličky násobí svou pozemkovou držbu postupným rozkladem téměř nedozírného knížecího majetku. Privatizace se odehrává na základě ovládnutí beneficií, darů, výsluh, uzurpace a kolonizační činnosti.

³⁰ Josef Žemlička zastává své názory opožděného vzniku soukromé šlechtické držby a s tím spojeným rozpadem hradské soustavy v téměř každém svém díle. Jen pro příklad uvádím některé jednotlivé studie: Josef ŽEMLIČKA, *O svobodné soukromosti pozemkového vlastnictví*, in: ČČH 107/2009, s.269 – 306., Josef ŽEMLIČKA, *České 13. století: „privatizace“ státu*, in: ČČH 101/2003, s. 509-540., Josef ŽEMLIČKA, *Ekonomika českých zemí v období přechodu od raného k vrcholnému feudalismu*, in: Folia Historica Bohemica 1/1979, s. 109-129., dále Žemličkovy syntézy: Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007, s. 358-364., Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 547-580., Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 67-76, 352-389.

Počátkem 21. století zveřejňuje zcela odlišnou teorii vzniku šlechtické svobodné pozemkové držby brněnský historik Libor Jan.³¹ Podle Josefa Žemličky Libor Jan ve své teorii navazuje na závěry historika Václava Vaněčka, který tvrdí, že velmoži neměli ke knížeti zvláštní služební vztah.³² Libor Jan se ovšem vyhraňuje k Žemličkovi svými tezemi o dvojakosti pozemkového vlastnictví. Jednak se v přemyslovských Čechách vyskytovala **soukromá knížecí doména**, kterou řídili vilikové a jednak tzv. **veřejná sféra přemyslovského panování**, ve které se rozkládaly svobodné majetky. Právě na těchto soukromých majetcích se pozemková šlechta mění v nositele zemského práva.

Při pročitání polemik, diskuzí a vědeckých článků z pera těchto zmíněných autorů, které velmi rozvířily diskuzi nad charakterem pozemkové držby ve středověku, je možné najít několik vztyčných bodů diskuze.

První vztyčný bod můžeme nazvat sporem o vilika. Podle Libora Jana byl vilik od beneficiářů odlišný tím, že spravuje vlastní knížecí doménu, která je od hradských beneficií a veřejného výkonu panovnické moci oddělena, je naprosto nezávislý na hradském správci. Mezi panovníkem a viliky musel být nutně přímý vztah. Jan dále obhájí existenci vlastní knížecí domény tím, že panovník musel mít určitou svou vlastní doménu, o kterou se výhradně on sám opíral a ze které těžil, protože panovník z rodu Přemyslovců byl velmi významný a bohatý v období, které Třeštík s Žemličkou označují jako období, ve kterém šlechta rozebrala knížecí majetek, tedy ho zprivatizovala.

Dalším vztyčným bodem „souboje o třinácté století“ se jeví spor o kastelána či purkrabího.

Libor Jan v tomto úřadě vidí jednoznačně vojensko-politickou rovinu. Z hlediska

³¹ Libor Jan poprvé uveřejňuje své teorie ve svých dvou pilotních dílech: Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006.; Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000.

³² Blíže k této etymologii Josef ŽEMLIČKA, *O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví*, in: ČČH 107/2009, s. 269-306.

financování dle Jana dostával výnos ze statků právě tento úředník, ne panovnická komora. Dále purkrabí musel nutně udržovat stálou posádku. Ta ovšem netvořila jádro královského vojska. Neměla by totiž šanci zajistit si z příjmů svého obvodu dostatečnou výzbroj. Tedy oproti Žemličkovi Jan vidí jádro přemyslovské armády v nejbohatších šlechticích s nejlepším výcvikem a v nejkvalitnější výzbroji. Snad ho k tomu vede myšlenka, že právě šlechta si toto mohla dovolit na základě příjmů ze svých svobodných majetkových držeb.³³

Další spornou oblastí Janových a Žemličkových teorií je vůbec povaha svobodného vlastnictví. Dle slov Josefa Žemličky je velmi problematické postihnout středověkou majetkovou držbu, protože dochází ke značnému terminologickému rozkolísání a nejasnostem ve vymezení majetkových vztahů ve středověku.³⁴ Soukromá majetková držba šlechtických rodů vzniká až ve 13. století. Do této doby velmožské rody drží půdu pouze v propůjčené držbě od panovníka na základě výsluh, odměn za řekněme dobře odvedenou práci dynastií. Postupem času ony rody začaly ovšem držbu půdy považovat za vlastní. Podle Jana tato domněnka není možná. Beneficiáři jasně na počátku věděli, že půda patří k úřadu, proč by ji tedy najednou měli považovat za svou. Dle Žemličky toto bylo zvykovou záležitostí. Rody si jednoduše přivykly na držbu určité půdy a posléze se s ní nechtěly rozloučit. Jan dále poukazuje na Kosmovu kroniku a zde dělení statků na dva druhy: **pheodum**, což představuje propůjčenou držbu (tedy beneficium) a **allodium**, což reprezentuje svobodné vlastnictví. Oba přístupy se rovněž rozcházejí v samotné definici benefícia. Dle Třeštíka termín **beneficium** vyjadřuje zastávaný úřad a podíl na důchodech, které z něho plynou. Dále dokazuje, že existují i benefícia bez půdy, tedy Třeštík odmítá,

³³ Libor Jan umocňuje své argumenty v článku: Libor JAN, *Skrytý půvab „středoevropského modelu“*, in: ČČH 105/2007, s. 873 – 902. Tento článek byl koncipován jako obrana proti výtkám, které proti Janovi nashromáždil Josef Žemlička společně s Dušanem Třeštíkem z článku, který byl vydán v ČČH rovněž roku 2007: Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, in: ČČH 105/2007.

³⁴ Tento svůj poznatek Žemlička bohatě vysvětluje ve svém článku: Josef ŽEMLIČKA, *České 13. století: „privatizace“ státu*, in: ČČH 101/2003, s. 509-540.

že termín *beneficium* vyjadřuje pouze samostatnou půdní držbu.³⁵ Libor Jan oponuje, že termín *beneficium* se neužívá pro úřad a ani pro majetkové vybavení. Termín *beneficium* se užívá pro knížetem zadržovaný majetek, nebo pro vyjádření daru, tedy dobrodiní, či je synonymem slova *donum* (obdarování) či *dos* (věno).

Další velkou třetí plochou je samotná teorie o středoevropském modelu vytvořená Dušanem Třeštíkem v součinnosti s Barbarou Krzemieńskou.³⁶ Tito dva historici vytvořili svou teorii podobného vývoje ve středověkých středoevropských státech na základě komparace pramenného materiálu. Závěrem jejich dlouholeté práce je, že vývoj v těchto třech státech probíhal velmi podobně. Je tedy možné nacházet paralely a doplňovat chybějící informace analogicky. Proto také ve svých závěrech o českém vrcholném středověku a hlavně zlomové době 13. století autoři vycházejí hodně z prací polských medievistů. Libor Jan zde opět oponuje, že není možné vývoj těchto třech států – konkrétně Čech, Polska a Uher – srovnávat a hledat v něm paralely. Dále Jan vyčítá svým pražským kolegům špatné používání metod výzkumu a srovnávání nesoudobých pramenů.

Mohli bychom takto pokračovat ještě na mnoha stranách textu v komparaci názorů těchto historiků. Je dosti zbytečné dále pokračovat v hledání rozdílů, je důležitý daný závěr: Libor Jan se domnívá, že soukromé vlastnictví šlechty vzniklo daleko před 13. stoletím, že i v dobách starších se velmožstvo jako sociální skupina opírala o své **vlastní** majetky, panovník tedy neměl sebemenší páky jak jejich vliv umenšit. Na druhou stranu Žemlička s Třeštíkem hovoří o původní plné závislosti úředníků na panovníky, ze kterých se

³⁵ Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, in: ČČH 105/2007, s. 122-164.

³⁶ Tito dva autoři publikovali své vývody již mnohokrát, jako příklad uvádím kupříkladu Barbara KRZEMIENSKA – Dušan TŘEŠTÍK, *Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. – 11. století)*, in: *Hospodářské dějiny* 1/1978, s. 149-230. O jejich závěry se ve svých pracích Josef Žemlička velmi opírá.

postupem času a díky pozemkové privatizaci stala právě ona pozemková šlechta – čili dle Jana šlechta zde existovala od pradávka, dle Žemličky se pozemková šlechta vytváří až následně a je spojená s rozpadem hradské soustavy. Který názor je platný a správný není možné v současnosti prokázat. Takový počin ovšem vyžaduje ještě dalšího hlubokého studia pramenných materiálů a možná i hlubší a přesnější Janem tak nenáviděnou komparativní studii danou na základě jasné charakteristiky středověkých pramenů - torzovitosti.

Velmi zajímavé postřehy ke vzniku české rodové šlechty nabízí ve své knize *České země za posledních Přemyslovců* Robert Antonín. Tento moravský historik zasazuje počátky procesu vzniku české šlechty ještě daleko dříve před druhou polovinu 12. stoletím, zde tedy navazuje na Libora Jana a polemizuje s profesorem Žemličkou.

Robert Antonín zde prezentuje svůj názor, a navazuje v něm na sémantické rozbory Josefa Macka. To, co dělá šlechtu šlechtou, jsou určité osobností charakteristiky, které lze vysledovat v pramenech již daleko dříve než ve druhé polovině 12. milénia. Podle Roberta Antonína: „Šlechtic má sám o sobě moc, majetek a krev, která jej spojuje s předky. Toto napojení na rodovou tradici je pak základem jeho urozenosti a výsadního postavení.“ Robert Antonín zde tedy předkládá poněkud šířeji pojatou perspektivu zachycující předáka / „šlechtice“. V žemličkovském pojetí býti šlechticem znamená mít pevnou rodovou, majetkovou a hlavně dědičnou základnu své moci. Tedy dle marxistického pojetí vlastnictví výrobních prostředků, které mění postatu člověka. Antonín rozšiřuje Žemličkovu teorii ještě o další rovinu – tedy o vědomí sebe sama a svého výsadního

postavení, vědomí vlastní výjimečnosti a exklusivity, což koresponduje s Mackovým sémantickým výkladem pojmu „šlechta“.³⁷

Domnívám se, že vědomí exklusivity nebylo ale pouze na straně předáků, tedy již šlechticů, ale určitě panovník ho musel mít rovněž na mysli. Myslím, že kníže si byl velmi dobře vědom, že jeho moc nepochází pouze od svatého Václava, ale že mnohdy jeho moc visí na vlásku právě díky podpoře či nepodpoře šlechty již v tak raném období druhé poloviny 12. století. A touto myšlenkou se zase vracíme k Žemličkově ideji o souběžnosti dvou procesů. Jednak vyjadřování podpory panovníkovi z řad předáků, kteří mají právo si panovníka volit a ti tedy logicky čekají za své služby odměnu, na straně druhé ovšem ochota a nezbytnost na straně panovníka se o podporu ucházet a rovněž jeho ochota podporu a pomoc odměňovat. V tomto případě bych nehovořil o „rozchvacování na úkor knížete“.³⁸ Žemlička společně s Třeštíkem hovoří dle mého názoru o vytváření šlechtických svobodných statků s despektem – jinak by přeci nemohli používat termíny typu zcizování a rozchvacování. Vždyť pokud panovník uděloval dary svým blízkým, činil toto zcela vědomě, ze své vlastní vůle.

Vraťme se ale nyní k počátkům procesu konstituce české šlechty dle měřítka Roberta Antonína. Tento historik předkládá teorii, že znaky šlechtictví můžeme pozorovat již v pramenech doby starší a to konce 11. století a počátku století 12. Již v Kosmově kronice může čtenář vypožorovat vědomí příslušnosti k elitní vrstvě společnosti, která získává výsadní postavení prostřednictvím krve – prostřednictvím rodu.³⁹ Vysvětlení tohoto jevu je takové, že pro starou vrstvu předáků českého státu 10. století, tedy ještě družiníky

³⁷ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta.*, Praha 1997, s. 9-21.

³⁸ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu.*, Praha 1990, s. 37.

³⁹ Robert ANTONÍN, *České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192 – 1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha 2012, s. 98.

podléhající panovníkovi, je typické, že sídlí na tzv. dvorcích v areálech raně středověkých správních hradů. Ovšem od 11. století v Čechách nalézáme dvorce volně v krajině, což znamená MIMO obvod hradu, v kronikách se tedy poté hovoří o venkovských dvorcích.⁴⁰ Zde Robert Antonín vidí základ odštěpení se od panovníka a vymaňování se z přímého panovnického vlivu, což v důsledku znamenalo postupné uvědomování si sebe sama, svého výjimečného postavení a své exkluzivity. Čili úprava teorie profesora Žemličky dle výzkumu Roberta Antonína zní, že **předáci nevykonávali úřady proto, aby se stali mocnými, ale proto, že mocní již byli. Šlo tedy o proces dlouhodobý, který sahal přinejmenším do počátků 12. století.**⁴¹

4. Panovnický dvůr posledních Přemyslovců

I. Úvod

„...mohu říct, že jsem na dvoře, mluvím o dvoře, ale co dvůr je, ví Bůh, já to nevím. Přesto vím, že dvůr [...] je proměnlivý a rozmanitý, spočívající na jednom místě i pohyblivý, nepřetržující v nezměněné podobě. Když ho opouštím, dobře ho znám, když se vracím, nenacházím nic nebo jen málo z toho, co jsem zde zanechal. Stávám se mu cizím a on se

⁴⁰ Tamtéž, s. 100 – 101.

⁴¹ Tamtéž, s. 102.; Antonín dokládá svou teorii na Kosmově kronice a na diplomatickém materiálu, konkrétně na **převodech majetku**, které právě informují o dědičné držbě českých předáků, jejich rodové statky se objevují v listinách a pramenech pod termíny PATRIMONIUM či HEREDITAS, kdy se jedná o zděděné i nabyté majetky, a tyto majetky jsou pro šlechtu nezczitelné. První takový záznam klade Robert Antonín do úplného konce 11. století, konkrétně do roku 1098. Jako další důkazy Robert Antonín nabízí výňatky z Kosmovy kroniky vztahující se k zakládání kostelů, kdy velmoži koncem 11. století a v 1. polovině století 12. se stávají fundátory sakrálních staveb. Zde zmiňuje bilinského kastelána Mstiše, čáslavského kastelána Předbora, či jistou paní Marii se syny Slaviborem a Pavlem. Robert ANTONÍN, *České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192 – 1253). Cestou proměny společnosti k vrcholně středověké monarchii*, Praha 2012, s. 102 – 106. Závěry Roberta Antonína jsou parafrází závěrů Libora Jana, které Jan zveřejnil ve svých studiích: Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci.*, Brno 2006.; Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy.*, Brno 2000.

*stává cizím mně. Dvůr je stejný, ale přítomní jsou jiní [...].*⁴² Takovou charakteristiku středověkého panovnického dvora po sobě zanechal významný anglický klerik Walter Map, pochází z druhé poloviny 12. století. Z definice je dobře patrné, že středověký panovnický dvůr byl velmi komplexní a proměnlivou entitou. Neustále se vyvíjel a proměňoval.

Na počátku kapitoly panovnického dvora ovšem vyvstává otázka, co měli Ronovci společného s panovnickým dvorem, tedy proč je záhodno o panovnickém dvoře ve spojitosti s Ronovci vůbec hovořit.

Ronovci byli významným šlechtickým rodem, který se v průběhu své existence, tedy od počáteční zmínky v pramenech, velmi hojně na panovnickém dvoře pohyboval. Vstupoval skrz dvůr do politického dění, politickou situaci dvora za vlády posledních Přemyslovců dosti intenzivně ovlivňoval a rovněž dvorská politická konstelace značnou měrou ovlivňovala politické směřování tohoto významného šlechtického rodu.

Jak vidno z citace Waltera Mapa, definovat pojem dvora vůbec není nic jednoduchého, i současníci měli s tímto úkolem značné problémy. V české historiografii se dvůr pokoušelo definovat již několik významných historiků. Podle Ivana Hlaváčka je dvůr „době a účelu přiměřeně strukturovaná skupina osob, kterou si příslušný čelný představitel feudální společnosti vytvořil za účelem realizace svých politických a z nich odvozených prerogativ“,⁴³ ve svém pozdějším díle věnovaném středověkému dvoru Ivan Hlaváček uvádí: „Za dvůr... je třeba považovat strukturu, kterou si její tvůrce a garant vytváří

⁴² Citace byla převzata z knihy autorů Dany Dvořáčkové-Malé a Jana Zelenky. DANA DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – JAN ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 24.

⁴³ IVAN HLAVÁČEK, *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie k jeho itineráři a radě*, Praha 1991, s. 11.

z důvodů politicko-správních a reprezentačních jako nástroj době přiměřeného přímého panování, správy v nejširším slova smyslu včetně výkonu moci soudní i nezbytného vladařského lesku – splendoru.“⁴⁴ Jedná o jednu z prvních takových definic panovnického dvora v naší novodobé historiografii. Další charakteristiku nabízí Miroslav Sovadina ve své studii vypracované ke dvoru Václava I.⁴⁵ Podle Sovadiny byl dvůr „taxativně neohraničený a značně variabilní orgán“,⁴⁶ který plnil ve společnosti celkem 3 funkce, které jsou parafrází na funkce rozlišované Ivanem Hlaváčkem (viz výše):

- 1) zajišťuje osobní služby panovníkovi a chod domácnosti
- 2) plní správní funkci
- 3) plní reprezentativní funkci

Velmi důležitý přístup k problematice panovnického dvora je rovněž vyjádřen v sémantické analýze pojmu CURIA Josefa Macka.⁴⁷ Zde Macek rozeznává celkem 4 významy:

- 1) sídlo
- 2) družina/dvořané – tedy skupiny a jednotlivci v okolí knížete
- 3) centrum hospodářské správy – tedy označení hospodářského dvorce panovníka
- 4) shromáždění

Na základě syntézy těchto třech významových polí dojdeme k názoru, že dvůr, curia, je vnímán jako hospodářská jednotka, která sdružuje členy patřící k osobě, která stojí v čele dvora.⁴⁸

⁴⁴ Ivan HLAVÁČEK, *Dvořan – diplomat*. in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 120.

⁴⁵ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45/1995.

⁴⁶ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45/1995, s. 3.

⁴⁷ Tuto teorii Macek rozpracoval ve své nepublikované studii *Dvůr. Historicko-sémantická analýza*. Rukopis je uložen v Archeologickém ústavu AV ČR, pod č.j. 8262/79, s. 1-26. Na tento rukopis upozorňuje Dana Dvořáčková: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011., s. 25.

V současné době se výzkumu problematiky středověkého panovnického dvora systematicky věnuje Dana Dvořáčková-Malá společně s Janem Zelenkou. Z jejich pera vzniklo již mnoho odborných studií, několik knih a 3sborníky, které navazují na zahraniční výzkumy a snaží se zjištěné poznatky aplikovat na český přemyslovský dvůr a rovněž zjišťovat přirozená česká specifika.⁴⁹ Dana Dvořáčková ve svých pracích shrnuje, že panovnický dvůr je především sociálním systémem, ve kterém se protínají základní paradigmatické roviny, které dvůr určují: modelová struktura a interakce osob, dále je ovlivněn subjektivním založením panovníka a dále vlastním vývojem v čase. Subjektivní založení panovníka a jeho vliv na uspořádání panovnického dvora se zdá být určujícím právě pro Ronovce jako významné představitele české vrcholně středověké pozemkové šlechty. Panovnický dvůr je zdrojem silného centralizujícího vlivu, který prostupuje celou středověkou společností. Je definován jako jeviště pro politické rozhodování, moc i reprezentaci. Ze sociálního hlediska se jeví jako společenská křižovatka různých sociálních vrstev. Není pouze centrem společenské spotřeby, kdy dvůr konzumuje výběr daní, rovněž je centrem produkce, kterou je chápána dvorská kultura.⁵⁰

⁴⁸ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, in: ČČH 107/2009, s. 321. Tato Mackova teorie se dnes těší badatelskému zájmu a podrobuje se další analýze, která směřuje k jejímu přehodnocení a zpřesnění: viz Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 25-27.

⁴⁹ K základní literatuře, která pojednává o problematice panovnického dvora, jeho definici, složení, obsahu a funkci blíže: nejnověji Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, dále podrobná studie věnovaná dvoru Václava II.: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011., dále obecněji ke světovému výzkumu dvorské problematiky a k obecným charakteristikám: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, in: ČČH 107/2009, s. 309-334., Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II., Skladba a kultura dvorské společnosti*, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 11-37.; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorská kultura přemyslovského období. Nástin problematiky a možnosti výzkumu*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 12/1, 2009, s. 9-41.; dále ještě Jan ZELENKA, *Vývoj přemyslovského dvora do 12. století*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II., Skladba a kultura dvorské společnosti*, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008, s. 39-52.

⁵⁰ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, in: ČČH 107/2009, s. 309-335.

II. Panovnický dvůr jako sociální systém

Podle definice Dany Dvořáčkové je panovnický dvůr **sociální systém**, kde si daní přítomní mohou pro sebe zajišťovat přízeň panovníka, která vede k jejich ziskům a prospěchu jako odměnu za určité služby. Typickými charakteristikami pro dvorskou společnost je jednak **fluktuace dvořanů** a tím daná i nestabilita dvorské společnosti, dále jsou to **vzájemné interakce** jednotlivců i dvorských skupin, závazné způsoby chování (**normativní chování**) a rovněž **struktura panovnického dvora**, kdy dvůr podléhá diferenciaci jeho členů.

Z pohledu uspořádání dvora jako sociálního systému se rozlišují tři základní roviny:⁵¹

- 1) Strukturálně-personální rovina, která zachycuje jednak horizontální rovinu pro reflexi sociálního statusu, jednak vertikální rovinu, která sleduje přímé uspořádání dvora, tedy skladby na základě jednotlivých úřadů a jejich přesně rozlišených kompetencí.
- 2) Prostorové souvislosti v životě dvorské společnosti zachycující rezidenci a pobyt dvora
- 3) Společensko-reprezentativní rovina, která odráží sídelní prostor – rezidenci, sledující navýšení počtu osob vyskytujících se na dvoře v závislosti na společenských okolnostech, rozdíly v uspořádání dvora mezi obdobím profánním a sakrálním, rozlišující běžné a sváteční dění, které určitým způsobem ovlivňuje skladbu dvora.

Panovnický dvůr je rovněž ve výzkumu sledován jako vysoce proměnlivá struktura. Ivan Hlaváček vidí jako hlavní zdroj proměn dvorského prostředí právě v mocensko-politické

⁵¹ Rozdělení systémových rovin dvora podrobněji: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace*, in: *Dvory a rezidence ve středověku II., Skladba a kultura dvorské společnosti*, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 2, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka (edd.), Praha 2008.

situaci. Dvůr a osobnosti na dvoře musí rychle reagovat na podněty z vnějšku, vycházet jim vstříc, či dokonce je občas i stimulovat.⁵² Nejednalo se v žádném případě o homogenní jednolitý celek, který jako celek fungoval za jakýchkoliv okolností. Již středověcí vzdělanci upozorňují na dělení dvora v závislosti na určitých okamžicích života ve středověku.

Konrád z Megenberku zanechává dílo nesoucí název *Yconomica*,⁵³ datující se do 14. století, ve kterém hovoří na rozdělení dvora na *curia minor* (menší dvůr) rovněž nesoucí název *curia ordinaria* (pravidelný dvůr) a *curia maior* (větší dvůr), neboli *curia plena* (dvůr úplný). Podobným dílem hovořícím o různé velikosti dvora ve spojení s určitou situací je dílo remešského arcibiskupa Hinkmara *De ordine palatii*.⁵⁴

Tyto dva termíny nejsou ovšem v protikladu, jak by se na první pohled mohlo zdát. Naopak, *curia minor* vystihuje dvůr běžný, tedy každodenní. Jádrem panovnického dvora byl panovník sám, jeho rodina, nejbližší služebnictvo zajišťující běžný chod dvora, dále to byly správní úřady nutné pro výkon správy chodu státu, toto jádro bývá rovněž označováno jako domácnost. *Curia minor* tvoří tedy základ dvoru většího.

Na druhou stranu *curia maior*, velký dvůr, se organizuje při zvláštních příležitostech, kterými jsou určité dvorské festivity, tedy slavnostní okamžiky jako korunovace, svatby, pohřby, nebo rovněž důležité okamžiky vlády jako směny a důležitá i zahraniční politická jednání. Při těchto příležitostech se dvůr zvětšuje o různé velké množství nově příchozích členů, kteří tráví svůj čas u dvora pouze velmi dočasně po dobu konání slavnosti či

⁵² Ivan HLAVÁČEK, *Dvořan – diplomat*, in: Člověk českého středověku, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 119.

⁵³ *Die Werke des Konrad von Megenberg, Ökonomik*, Teil I-III, Buch I-III, Sabine Krüger (edd.), Stuttgart 1973-1984.

⁵⁴ *Hincmarus De ordine palatii*, Thomas Gross – Rodilke Schiffer (edd.), Hannoverae 1980.

sněmu.⁵⁵ Dvůr větší je tím pádem logickým rozšířením dvora menšího v závislosti na určitých vhodných příležitostech.

Problematika panovnického dvora je záležitostí velmi komplexní a proměnlivou.

Reprezentace zastoupená na panovnickém je ovlivněna mnoha faktory. Členové dvora vyskytující se zde v jeden okamžik nemuseli nutně ke dvoru natrvalo patřit, nemuseli tedy být jeho pravidelnou každodenní součástí, nemuseli být na dvoře stálými a pevně zakořeněnými členy.

III. Dvořané a diplomati v kontextu panovnického dvora

Otázka nastává, zda je možné všechny členy dvora, kteří se v jeden daný okamžik u dvora vyskytují, nazývat obecně používaným termínem *dvořan*. Je s podivem, že v současné české historiografii neexistuje přesná definice slova *dvořan*. Na základě pramenných zkoumání se vyvozuje, že panovnický dvůr má svou určitou strukturu, je sociálním systémem, je společenstvím. Ivan Hlaváček dodává, že struktura panovnického dvora je zaplňována osobami, které jsou tvůrci daného dvora blízké z důvodů at' objektivních, tak subjektivních, zdržují se více či méně pravidelně v jeho bezprostředním okolí a svou přítomnost u dvora na určitém stupni vývoje dvora **institucionalizují**. Právě touto institucionalizací zaručují fungování dvora.⁵⁶

Ivan Hlaváček rozeznává dvě základní kategorie – *dvořan* a *diplomat*. Rozhodně nevnímá tyto dvě kategorie jako synonyma, ale rovněž připouští, že obě činnosti mohou spolu souviset. Každý dvořan se totiž mohl za určitých okolností stát diplomatem, ovšem

⁵⁵ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*, in: ČČH 107/2009, s. 316-319.

⁵⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Dvořan – diplomat*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 120.

k zastávání diplomatické funkce bylo nutné si vytvořit vazbu s dvorem či osobní vazbu s panovníkem.⁵⁷ Závěrem plyne, že dvořan je jakýmsi předstupněm diplomata.

Základní rozdělení osob vyskytujících se u dvora může být různé. Mohou to být osoby jak z domácího, tak ze zahraničního prostředí. Může se jednat o osoby jak světské, tak duchovní. Tyto osobnosti na dvoře zastávaly určité funkce a jejich náplň se mnohdy doplňovala, mnohdy se překrývala. Proto existovala snaha získat na svou stranu mimo panovníka ještě maximální množství příznivců napříč celým spektrem. Tak se u dvora osoby různým způsobem a z různých důvodů spojují v různá dvorská uskupení. Velmi důležitá je při obsazování pozic u dvora rovněž panovníkova vůle. Obvykle panovník přebírá reprezentaci po svém legitimním předchůdci, mnohdy posléze provádí řadu personálních změn.⁵⁸ Dana Dvořáčková rozlišuje tři skupiny u dvora – světskou nobilitu, duchovní a služebnictvo.⁵⁹ Kategorii světských dvořanů ještě blíže specifikuje na nobilitu a ne-nobilitu.

Dichotomie světských a církevních dvořanů je zřejmě tou nejpoužívanější. Typickým rysem církevních hodnostářů byl fakt, že církevníci si zachovávali větší odstup od politických uskupení, která se na dvoře vyskytovala.⁶⁰ Ivan Hlaváček rovněž zdůrazňuje, že velmi významnou osobností u dvora panovníka byl biskup – ve vrcholném středověku tedy olomoucký a pražský. Pražský biskup byl silně vázán na dvůr panovníka, protože v panovníkově nepřítomnosti zastával z jeho pověření funkci správce království.⁶¹

⁵⁷ Tamtéž, s. 120.

⁵⁸ Tamtéž, s. 123.

⁵⁹ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*. in: ČČH 107/2009, s. 311.

⁶⁰ Ivan HLAVÁČEK, *Dvořan – diplomat*, in: *Člověk českého středověku*, Martin Nodl – František Šmahel (edd.), Praha 2002, s. 126.

⁶¹ Tamtéž, s. 118.

Rozdělením osob u dvora na duchovní či světské, nebo na domácí či zahraniční se ovšem neřeší otázka definice dvořana – kdo to vlastně byl. Ivan Hlaváček zdůrazňuje, že ne každý, kdo se u dvora vyskytoval, byl nutně za dvořana považován. Dochází totiž postupem doby k relativně striktnímu oddělení dvořanů od osob služebných. Není ovšem vyloučeno, že na základě jisté sociální mobility se osoby z nižší „nedvořanské vrstvy“ mohly dostat do vrstvy vyšší.⁶² Zde ovšem záleží na konkrétních okolnostech a zdá se, že je tato teorie dosti neohraničená a vágní.

Co se týče charakteristik „dvořana“, Ivan Hlaváček přisuzuje takové funkci celkem dvě vlastnosti: jednak **důvěra panovníka** a jednak také **odborná kvalifikace**. Kvalifikace byla důležitá hlavně pro osoby duchovní v podobě znalosti středověké lingua franca, tedy latiny

Dana Dvořáčková rovněž upozorňuje, že společenství v okolí vládce je určitým způsobem organizováno, tedy naplňuje určité struktury, normy chování a jednání. Všechny tyto projevy dvorské společnosti jsou protkány komunikací, respektive se v komunikaci projevují.

Velmi důležité pro zachování kontinuity dvorské společnosti jsou rovněž mechanismy pro naplňování požadovaných norem a hodnot. Základní rozlišované mechanismy jsou: internalizace norem a institucionalizace norem, čímž se vracíme zpět k hlaváčkovské institucionalizaci. Pojem internalizace norem je míněno přijetí norem a hodnot určitého vyžadovaného chování, čímž nastává socializace člena na dvoře panovníka a následnou institucionalizací se daná norma upevňuje, čili stává se pevnou a trvalou charakteristikou. Vzniká tak ritualizované chování, které je nutné dodržovat, které se v pramenech latinské

⁶² Tamtéž, s. 123.

provenience označuje jako **curialitas**, to však není popsáno jako normativní soubor chování, ale je tak používán, stává se tedy znakem společenské vrstvy, je závazné.⁶³

Závěrem pojednání o problematice středověkého panovnického dvora a dvořanství je nutné shrnout několik poznatků, které budou klíčové pro následné poznávání dvorských pozic Ronovců na dvorech Přemyslovců.

Jednak neexistuje přesná definice pojmu dvořan, není tedy možné jasně stanovit, který předák či už šlechtic byl dvořanem v pravém slova smyslu a který již dvořanem nebyl. Ovšem je nutné posoudit dané charakteristiky, zda jím mohl být, měl tedy k panovníkovi velmi blízko a mohl uplatňovat svůj vliv, vydobýt si určitou pozici a za svou podporu si „spravedlivě“ nárokovat určitou odměnu.

Základní charakteristikou dvořana je několik vlastností: důvěra panovníka, která mnohdy byla velmi křehkou záležitostí, následně jistá odborná kvalifikace, což pro období středověku je opět velmi relativní pojem hlavně z hlediska vzdělání, a jako poslední charakteristikou je *curialitas*, tedy určité dodržované zevnitřně normativní chování, které je pro dané společenství typické.

⁶³ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému*. in: ČČH 107/2009, s. 311-313.

5. První generace rodu ostrve

I. Smil z Tuháně

Jak již bylo svrchu uvedeno, počátky Ronovců jsou časově spojeny s druhou polovinou 12. století. Zde z kusých zpráv, které se nám zachovaly, vystupují dvě postavy. Jedná se o již zmiňovaného Smila Světlíka, dále ještě o jakéhosi Chvala.

Co se týče Chvala, domnělého příslušníka rodu pánů erbu ostrve, je historická hodnota jeho postavy poměrně nejasná. Zmínka o něm se nám dochovala pouze z česky psané, rýmované *Dalimilovy kroniky*, jeho postava tedy nemá žádnou oporu v soudobých pramenech ani narativního, ani diplomatického charakteru. Jeho postava je spojena s velmi svízelnou situací mocenských tahanic o pražský přemyslovský knížecí stolec. Koncem ledna roku 1179 Bedřich zaskočen Soběslavem II. u Loděnic u Berouna a po krvavé bitvě plné ztrát hlavně na straně Bedřichově, se řečený kníže odebírá kvapem ku Praze následovaný právě „selským knížetem“ Soběslavem. Bedřichovi se ale podařilo napnout veškeré síly a s podporou Konráda Oty se podařilo nechtěného pretendenta zatlačit na hrad Skálu, kde byl poražen a následujícího roku umírá.⁶⁴

Právě v bitvě Na Bojišti měl své bojové umění a odvahu, tak jak se na velmože sluší, projevit právě svrchu uvedený Chval:

*„Proto budiž dodnes chvála
činům statečného Chvala,*

⁶⁴ ke svízelné situaci roku 1179 déle a podrobněji: Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990, s. 44-45, Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007, s. 313-315.; Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 1050-1060.; Marie BLÁHOVÁ – Jan FROLÍK – Nad'a PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české I*, Praha 1999, s. 648-649.

jenž ve štítě ostrev nosí.“⁶⁵

Dalimil ovšem ale klade v následující větě počátky rodu ještě dále, což může znamenat, že Ronovci již v době bojů roku 1179 patřili k předním velmožským rodinám:

*„Tuze rád bych zvěděl cosi
o tom, jak vznikl poprvé
rod se znakem ostrve.“*⁶⁶

Bohužel, kusé středověké prameny badateli nedovolí postoupit v poznání počátků tohoto velmožského rodu dále, informace chybí.⁶⁷

Druhou postavou rodu, kterou čtenáři prameny odhalují, je již zmiňovaný **Smil Světlík**. O Smilovi můžeme s jistotou říci, že je prvním doloženým Ronovcem, kterého soudobé prameny zmiňují.

V narativních středověkých pramenech je Smil Světlík připomínán v již citované Dalimilově kronice ve spojitosti s Přemyslem Otakarem I a to hned na dvou místech:

*„V Řezně dřel se u Rumpálu [Přemysl Otakar I.],
po celé dny tahal skálu.
Jen Smil Světlík byl s ním dál
a v práci mu pomáhal.
Když pak jeden vydrídouch
odmít mu dát mzdu a dluh,
kníže zalkal, že snad bůh
dost ho ztrestal za slova
pro něž pozbyl domova,
že zkouška je příliš hořká.
Když zas jednou o neděli
se Smilem hlad velký měli,*

⁶⁵ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005., s. 137.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 137.

⁶⁷ podle jednoho ze znalců ronovské problematiky lze Chvala považovat za skutečnou postavu, na kterou Dalimil odkazuje. Autor argumentuje Dalimilovou věrohodností a přesností v genealogických a erbovních otázkách. Jan Urban považuje Chvala s největší pravděpodobností za otce Smila Světlíka, popř. staršího bratra či strýce. Dále Urban rovněž jako podporu své hypotézy uvádí relativní řídkost jména Chval v prostředí českých velmožů druhé poloviny 12. století. Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 17-18.

*zhléd kníže správce Bořka,
 jak radostně k němu chvátá.
 Ten mu dal sto hřiven zlata.
 Kníže však už byl muž zralý,
 zlatáky ho nelákaly,
 třebas chudý byl jak myš
 a neměl co do úst již.
 S úsměvem se ptal, zda zlato
 umí plavat. A Smil na to,
 šťasten, že si chleba koupí,
 zasmál se a byl tak hloupý,
 že řek, ať to kníže zkusí.
 Kníže mince na dlaň dal si,
 potřás jimi, potěžkal je
 a hodil je do Dunaje.
 Nebohý Smil rval si vlasy,
 vzkřik: Ty letí, hera, hera!
 „A zas chudí jsme jak včera.“
 Potom káral přítele:
 „Co budeš jíst? To je nápad!
 Nebýt dneska neděle,
 za chléb šel bys hlínu šlapat.
 Já snad pomatu se z žalu.“
 Kníže řek: „Však u rumpálu
 vydělám zas na krajíc.“
 Nermoutil se nad tím nic,
 věděl, že musí trest boha
 stihnout toho, kdo se rouhá.“⁶⁸*

Tato první zmínka se vztahuje k období Přemyslova řezenského exilu v letech 1193-1197. V roce 1193 si Přemysl v Čechách počínal velmi odvážně a začal rovněž provozovat i velmi odvážnou zahraniční protištaufskou politiku, která začala dotýkat i zájmů ambiciózního Jindřicha VI. Jindřich se rozhodl k razantnímu kroku – zbavil Přemysla vlády a na pražský stolec dosadil ambiciózního přemyslovského biskupa Jindřicha

⁶⁸ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005., s. 139-140.

Břetislava. Přemyslovi nezbývalo nic jiného, než se dát na útěk – do roku 1195 žil v Míšni, poté přesídlil do Bavor k Albrechtovi z Bogenu.⁶⁹

Vyprávění o řezenském exilu není nutné brát doslova. Jistě si čtenář nemusí nutně představovat, že by Přemysl tvrdě pracoval v kole u rumpálu a neměl by co jíst. Přeci jen byl podporován svými příbuznými Wettiny, z jejichž rodu pocházela Přemyslova první choť Adléta, se kterou měl potomstvo, tedy budoucí následníky. Dalimilovo líčení můžeme chápat jako metaforu těžkého života vyhnance, který žije odloučen od své vlasti, ve které jeho rod po dlouhé generace panoval. Přemysl dozajista hnán svým pevným odhodláním a sobě vlastní bojovností se intenzivně připravoval k opětovnému převzetí moci v Čechách.

Druhá zmínka v Dalimilově kronice, která se váže k Smilu Světlíkovi, se váže ke komplexní zahraničně-politické situaci, ve které se Přemysl Otakar II. ocitl po roce 1200, kdy střídavě podporoval dva pretendenty na německý královský trůn – Otu IV. Brunšvického a Filipa Švábského.⁷⁰ Jan Urban, bohužel, tuto epizodu, která vede k potvrzení interpretace ronovského postavení na samém počátku 13. věku, ve svém díle přehlédl.

Přemysl Otakar I. se roku 1201 dostal do svízelné situace. Papež Inocenc II. ve svém dopise Přemyslovi neuznává jeho královský titul, který přijal prý od nepravého panovníka, tedy Filipa Švábského. Přemysl se odklání od spolupráce s Filipem a přiklání se na stranu Oty IV. Filip obratem ruky začíná podporovat v české otázce Děpolta, člena vedlejší přemyslovské větve Děpolticů, kterému koncem dubna 1203 uděluje Čechy v léno. Přemysl se tedy vydává roku 1203 na tažení proti Wettinům po boku Oty IV.

⁶⁹ k problematice let 1193-1197 dále: Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I.*, Praha 1913, s. 1125-1140.; nověji Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007, s. 367-377.

⁷⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 91-103.

Brunšvického. Během obléhání Merseburku Ota stvrzuje Přemyslovi všechna privilegia, která mu vydal Filip Švábský a navíc kardinál Guido Přemysla pomazal a korunoval. Dalimil danou situaci líčí takto:

*„Císař Otta vytáh na Sasy,
Přemysla na pomoc přizval si,
tábor ale rozbil každý zvlášť,
Sasy vedla proti Čechům zášť,
záhudně se vrhli na ležení,
byli ale brzy poraženi,
kníže dal jim lekci propříště,
nejednoho dobyl hradiště.
Císař rád měl muže troufalé,
korunovat dal ho na krále.
Když ho legát v chrámě pomazal,
sám Přemyslu roušku uvázal,
čímž obřadu dodal velké váhy,
nazývat ho velel Otakar,
což znamená muž Ottovi drahý...
Pak Ottakar, třetí český král,
se Smilem se z chrámu odebral
na Křivoklát, kde byl hodokvas...“⁷¹*

Dalimilův popis svědčí již o velmi pevném zakotvení Ronovců na české politické scéně, respektive u dvora Přemysla I. Smil stál vždy po Přemyslově boku, byl jeden z nejvěrnějších družiníky třetího českého krále. Tento fakt je velmi nosným motivem pro další vývoj mocenských pozic tohoto českého šlechtického rodu. Pozice, kterou si Smil vybudoval na dvoře prvního z posledních Přemyslovců, se stala důležitým odrazovým můstkem pro působení Smilových synů Jindřicha a Častoslova na dvoře Přemyslova syna Václava I.

V diplomatických středověkých pramenech je Smil Světlík spolehlivě dohledatelný ve dvou listinách. První listina se týká aktu svědečného, Smil Světlík figuruje na listině, kterou vydává Přemysl Otakar I. dne 26. září 1199, kdy již titulovaný jako „rex Bohemiae“

⁷¹ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005., s. 142-143.

potvrzuje bratrům Svatého hrobu⁷² držbu poloviny vesnice Chotěšice, kterou dostali od Huga z Čelčic.⁷³ Velmi důležitý fakt mimo významné pozice ve svědečné řadě je ten, že poprvé v dějinách nese Smil přídomek „z Tuháně“ (*Zmyl de Tuhan / Zmil de Tuhan*).

Druhá listina pochází až z roku 1205, ovšem je o mnoho zajímavější, protože svědčí o Smilově velmi silné pozici u dvora Přemysla I. Královna Konstancie, druhá manželka Přemysla I., si na manželovi vyžádala, aby udělil Hrabišici Slavkovi ves Týnčany u Milevska. Ovšem proti Přemyslovu slibu se ohradil Jindřich z rodu Vítkovců (Heinricus Witcowitz), který žádal krále, aby danou vesnici udělil jemu.⁷⁴ Najednou zde vystupuje Smil Světlík jako ten, který se postavil za daného Slávka, panovníka dokonce upozornil, že danou ves slíbil Slavkovi.⁷⁵ Celá věc dopadla tak, že ves skutečně získal Slávek.⁷⁶

číslo CDB	listiny	strana CDB	datace listiny	hodnost	funkce na listině	kolikátý svědek	kolik svědků celkem
CDB č.349	II,	358	1199	neuvedeno	svědek	7	13
CDB č.75	II,	75	1205	neuvedeno	svědek / účastník aktu	2	3

Jméno Smil je rovněž možné vysledovat i v jiných listinách tohoto období, ovšem nikde není žádný Smil titulován svým přídomkem, proto nemůžeme žádnou další listinu

⁷² Zde se jedná o klášter Božihrobců na Zderaze, tedy kanovníků Božího hrobu.

⁷³ „*Přemysl I, rex Bohemiae, fratribus Sepulcri Domini confirmat possessionem dimidia villae Chtěšice, quam eis Hugo de Čelčice donaverat.*“ CDB II, Gustav Friedrich (edd.), Praha 1912, č. 349, s. 358., dále jen CDB.

⁷⁴ „...*pro ipsa villa regem interpellare.*“ CDB II, č. 75, s. 67

⁷⁵ „...*prefatus Zmyl se Tuhan regem monuit et rogavit, ut manifeste diceret, utrum Zlauconi vel Heinricho, denuo obequitatum est Zlauconi...*“ CDB II, č. 75, s. 67

⁷⁶ podrobněji k rozboru listiny: Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 19., dále ještě Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278*, in: ČSCH 29, Praha 1985, s. 93-94.

považovat za validní vzhledem ke Smilově osobnosti. Jan Urban zařazuje i další listiny do interpretace Smilovy kariéry, zejména listiny let 1193 – 1197, čímž zpochybňuje Smilovu participaci na Přemyslově řezenském exilu, ovšem nikde není potvrzeno přídomek, že by se jednalo skutečně o Smila Světlíka. Nemůžete tedy s jistotou Dalimila vyvrátit. Naopak Smilovy pozice ve svědečných řadách dokládají jeho významné postavení na Přemyslově dvoře a pozdější záznamy Dalimilovy toto jen dokreslují (na listině číslo 358 je jeho jméno až 7. ze 13 svědků, ovšem musíme si uvědomit, že se nalézá za olomouckým biskupem a dvěma velmoži, kteří jsou titulováni jako synové svých otců, což má zajisté rovněž větší validitu než u Smila.

Jak se zdá, základnu rodového majetku Ronovců tvořila skutečně jakási Tuháň. Nyní ovšem vyvstává otázka, kde Tuháň ležela. Odpověď na tuto otázku hledali historici již dříve a existují zde dva protichůdné názory. Profous, Svodoba a Urban lokalizují Tuháň k městu Slaný. Na druhou stranu skupina historiků představovaná Bernauem, Žemličkou, Gabrielem a Panáčkem spojují Tuháň s oblastí Dubé na Českolipsku,⁷⁷ kde zcela logicky spatřují zárodky pozdější mocenské opory ve svém severočeském regionu.

Pokud se jedná o majetkovou držbu Ronovců, Miroslav Sovadina ještě zmiňuje, že Smil Světlík vlastnil Vojnici u Libochovic. Jedná se o listinu z roku 1226, ve které Přemysl Otakar I. potvrzuje Doksanskému klášteru vyjmenované majetky a garantuje „nejrozsáhlejší“ svobody.⁷⁸ Listina informuje, že Smil daroval polovinu vesnice Doksanskému klášteru, Přemysl toto pouze potvrzuje. Že se jedná o Smila z Tuháně, víme

⁷⁷ Miroslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*, in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 6/1997, Česká Lípa 1997, s. 7-8.

⁷⁸ „*Přemysl Otakarus I, rex Bohemiae, monasterio in Doxany omnes possessiones, quarum nomina recenset, confirmat, eique libertates largissime concedit.*“, CDB II, č. 286, s. 280-286.

jistě, protože zde listina odkazuje na jeho dceru Scholastiku, která se v Doksanech stala jeptiškou.⁷⁹

Přemyslova vláda nad Čechami znamenala potvrzení ronovského statusu jakožto předního rodu, který vstupuje do 13. století jako přední šlechtická rodina, která bude po celé třinácté století zásadním způsobem ovlivňovat vnitřní i zahraniční politiku.

6. Ronovci první poloviny třináctého věku

I. Počátky druhé generace Ronovců

Obecně se má za to, že Ronovci byli na dvoře Václava I. již velmi pevně etablovaným rodem, který si postupně budoval své rodové zázemí. Podle soudu Josefa Žemličky „se v králově blízkosti nejvíce pohybovali a sluchu jistě nacházeli příslušníci tradičních předáckých rodů, jimž služba dynastii vynášela i bohaté pozemkové državy. I nyní je často, zvláště Hrabišice a Ronovce, nacházíme ve vysokých dvorských a hradeckých funkcích.“⁸⁰

První polovina 13. století patřila dvorské kariéře dvou bratří, synům Smila Světlíka – Častoslova a Jindřicha. Prvním bratrem, který vstoupil na dějinnou scénu, byl Častoslov – děd Hynka z Dubé. Právě Častoslovovi bude věnována tato kapitola, protože byl přímým předkem Hynkovým. Kapitola se pokusí osvětlit jeho majetkové poměry, mocenskou pozici a dvorskou kariéru.

⁷⁹ „Zmil dedit mediam partem villae Hvoynic cum fillia sua Scolastica.“ CDB II, č. 286, s. 285

⁸⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královce Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, Praha 1985, s. 575. Podobný názor sdílí rovněž Miroslav Sovadina: „Ronovci se začali častěji objevovat až u dvora Václava I...Jádrem královského dvora byli příslušníci starých, bohatých a vlivných šlechtických rodů – Hrabišici, Ronovci, Markvartici, Buzici, Drslavici, páni ze Slivna, z Poděbrad, ze Strakonice, z Ředhoště.“ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45/1995, s. 3-40.

Jak již bylo uvedeno, Častoslov byl první ze dvou bratrů, které prameny osvětlují. První otázka, která badatele napadne v souvislosti se jménem určité osobnosti je, zda je možné vysledovat, kdy se daný člověk narodil. Bohužel, torzovité středověké prameny nezanechaly žádnou přímou zmínku o jeho narození. Historik Jan Urban pracuje s teorií, že Smil z Tuháně pravděpodobně zemřel okolo roku 1215 a to již jeho syn musel dosáhnout plnoletosti, protože je již zachycen prameny úřední povahy. Proto Jan Urban klade Častoslovovo narození před rok 1200.⁸¹

Poprvé je jméno Častoslov uvedeno v listině z 10. února roku 1214. Tato listina jako důkaz Častoslovovy přítomnosti svědečného aktu se jeví nevěrohodně. Jednak je uveden jako jeden ze čtyř Smilových synů, přičemž víme, že Smil z Tuháně měl syny pouze dva. Jednak samotná listina je prokázaným falzem z 15. století.

Následující listina zachycující Častoslova v přítomnosti krále Přemysla Otakara I. pochází z 8. června roku 1216, kde je Častoslov označen jako Smilův syn. V dané listině Přemysl Otakar potvrzuje Plaskému klášteru držbu statku Nynice, který klášteru daroval Oldřich z Litic, ovšem posléze si na něj činil nárok Oldřichův bratr Protiva.⁸² Právě tuto listinu můžeme důvěryhodně označit jako první pramennou zmínku o Častoslovovi v českých dějinách. Co se týče jeho výskytu ve svědečné řadě, zaujímá 22. místo z 26 přítomných svědků. Mezi svědky na předních pozicích spatřujeme plaského opata, pražského a olomouckého biskupa, dále Přemyslova bratra a moravského markraběte Vladislava Jindřicha, pražského kanovníka Martina, komorníka a mnohé další daleko významnější členy dvora Přemysla Otakara I. 22. pozice ve svědečné řadě tedy naznačuje, že

⁸¹ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu.*, Praha 2003., s. 23.

⁸² „*Přemysl Otakarus I, rex Bohemiae, monasterio in Plasy praedium Nynice, quondam ab Ulrico se Litice donatum et per Protivam, Ulrici fratrem, primo in irritum vindicatum, deinde restitutum, confirmat.*“ CDB II, č. 125, s. 113-114.

v porovnání s ostatními svědky je Častoslov méně významný, ovšem poukazuje rovněž na jeho již etablovanou pozici na dvoře českého krále.

Další listiny odkazující na Častoslova při Přemyslově dvoře jsou následující: 6. prosince roku 1219. Přemysl Otakar I. zde potvrzuje Plaskému klášteru držbu vesnice Močidlce, kterou klášter získal od Anežky, vdovy po Kůnovi z Potvorova,⁸³ roku 1226 dále Přemysl potvrzuje Doksanskému klášteru mnohé majetky a svobody⁸⁴, Častoslov se stal spoludonátorem již zmiňované vsi Vojnice, rovněž v tomto dokumentu působí jako svědek donačního aktu.⁸⁵

V poslední listině týkající se působnosti Častoslova za vlády Přemysla Otakara I. vydané 10. listopadu 1230 Přemysl I. potvrzuje Plaskému klášteru držbu vsí Týnec, Olšany a Újezd, které klášteru daroval umírající Roman z Týnce.⁸⁶ Na všech těchto listinách se Častoslov vyskytuje v pozici svědka uvedeného ve svědečné řadě listiny. Jeho svědečné pozice jsou různé, třikrát je uveden ve druhé polovině řady, jednou v polovině první. Na základě této drobné statistiky můžeme vyvodit závěr, že v době vlády Přemysla Otakara I. nepatřil Častoslov ke dvorské špičce, která panovníka obklopovala. Na druhou stranu byl jako mladý Ronovec již poměrně dobře na dvoře etablován. Důvody ovšem prameny neobjasňují. Nabízí se zde teorie, že právě jeho otec Smil Světlík vybudoval na dvoře Přemysla silnou rodovou pozici, kterou předal nejdříve svému staršímu synovi, poté od roku 1219 prameny zachycují též Častoslovova mladšího bratra Jindřicha. O Jindřichově

⁸³ „Přemysl Otakarus, rex Bohemiae, monasterio in Plasy confirmat praedium Močidlce quondam ab Agnete, Cunonis de Potvorov vidua, Donatūm, de quo cum eodem monasterio Zavišius praedii ipsius prior possessor contendebat.“ CDB II, č. 187, s. 172.

⁸⁴ „Přemysl Otakarus I, rex Bohemiae, monasterio in Doxany omnes possessiones, quarum nomina recenset, confirmat eique libertates largissime concedit.“ CDB II, č. 286, s. 280-286.

⁸⁵ K tomuto též Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 23.

⁸⁶ „Přemysl Otakarus I, rex Bohemiae, monasterio in Plasy villas Týnec, Olšany et Újezd, quas ei Romanus de Týnec moriens donavit, confirmat.“ CDB II, č. 342, s. 350-352.

nižším věku ve srovnání s Častoslovem uvažuji proto, že se v pramenech objevuje později než Častoslov a to ještě v jeho doprovodu, zmíněn je vždy jako druhý. Pro zřehlednění uvádím tabulku vyjadřující shrnutí informací z listinného materiálu vlády Přemysla Otakara I.

číslo CDB	datum vydání	místo vydání	funkce na listině	svědečná pozice	označení
CDB II, č.369	10/2/1214	neuvedené	svědek	6/17	Zmul, quatuor filii sui: Gerinw, Cono, Andree, Zsartelov ;
CDB II, č.125	8/6/1216	Praha	svědek	22/26	Scaztiloi fillius Smil
CDB II, č.187	6/12/1219	Praha	svědek	12/19	Zcaztolo et frater eius Henricus
CDB II, č.286	1226	neuvedené	svědek	11/25 a více	Chaztolov filius Zmil vektor summus
CDB II, č.342	10/11/1230	neuvedené	svědek	8/11 a více	Scasdolo frater Henrici

II. Ronovští bratři na dvoře Václava I.

Český panovník a král, „rex Bohemiae“, Přemysl Otakar I. umírá 15. prosince roku 1230. Otěže vlády v Českém království přebírá jeho syn Václav I. Právě prostředí dvora Václava I. poskytlo Ronovcům výbornou příležitost pro rodový vzestup.

Zde přichází ke slovu opět Jan Urban, který pro takový zlomový bod má pádné vysvětlení. Oba ronovští bratři je pohybovali v době svého dospívání v okolí Václava I, učinili si tedy s Václavem poměrně silnou vzájemnou osobní vazbu. Urban zde vyzdvihuje hlavně osobnost Častoslovova bratra Jindřicha ze Žitavy, který měl k mladému následníku trůnu věkově blíže, než jeho starší bratr. Navíc Častoslov po smrti Smila zaujal na dvoře uprázdňené místo po svém otci. Můžeme tedy říci, že všichni tři chlapci vyrůstali bok po

boku, byli společně vychováváni. Jako podklad k představě o možné výchově Václava I. společně s ronovskými bratry poslouží studie Dany Dvořákové-Malé.⁸⁷ Děti na panovnickém dvoře byly vychovávány do věku 7 let buďto matkou či chůvami a kojnými.⁸⁸ Po dosažení věku 7 let výchovu přebírá do své odpovědnosti vychovatel, který má mladíkům předat důležité informace a zkušenosti. Takové zkušenosti mladíci získávali rovněž v pážecí službě na dvoře příbuzného, či panovníka a připravují se tedy na svou budoucí roli ve společnosti. Proto se zde dá usuzovat, že Častoslov s Jindřichem mohli danou pážecí službu absolvovat na dvoře Přemysla Otakara I., vyrůstat tedy společně s malým Václavem, budoucím českým králem.

Chlapecká výchova se soustřeďovala především na jízdu na koni, plavání, střelení z luku, zápas a lov. Dvorská výchova jednoznačně znamenala přejímání širšího souboru dovedností a znalostí, které zahrnovaly nejen fyzické aktivity, ale také nabývání vědomostí a osvojování určitých pravidel chování.⁸⁹ Co se konkrétně týče přemyslovského dvora, jako doklad poslouží jednak archeologické nálezy hraček jako např. chlapecká sekerka datovaná do doby mezi koncem 9. a počátkem 11. století, jednak zprávy zanechané v narativních pramenech jako např. Kosmova kronika připomínající hru s kroužky, kterou Kosmas považuje za chlapeckou.⁹⁰ Z doby poloviny 13. století se dochovala zpráva o vychovateli jména Hunei, který vystupuje roku 1251 na listině královice Přemysla. Dana Dvořáková dále připomíná, že výchova knížecích a královských synů neprobíhala

⁸⁷ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011., s. 145-163. Dále problematiku výchovy v dobovém kontextu a vývoji zprostředkovává též: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011., s. 123-138.

⁸⁸ Zde stojí za zmínku kojná Václava I. Nětka, která získala od Václava ves Mlékojedy.

⁸⁹ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011., s. 150.

⁹⁰ Tamtéž, s. 153.

individuálně, ale odehrávala se v širším kolektivu mladíků, ze kterých vyrůstali společně s nástupcem jádro jeho budoucích rádců a věrných.⁹¹

Pokud se dále po objasnění historického kontextu výchovy budeme dále věnovat problematice lovu, na opodstatněnost takové výchovy rovněž odkazuje studie Martina Čapského.⁹² Lov byl chápán jako náhražka vojenských aktivit, stal se prostředkem šlechtické výchovy. Český princ se blíže seznamoval s dětmi šlechty, při lovu se stíraly sociální rozdíly mezi samotnými účastníky, čímž se posilovaly vazby přátelství prohlubované pocitem spoluprožívaného dobrodružství.⁹³

Podle předchozí teorie může být shrnuto, že startovní pozice na Václavově dvoře byly pro Ronovce velmi příznivé – dobře etablovaný rod čerstvě vzniklé pozemkové šlechty, jejíž synové vyrůstají společně s budoucím panovníkem, vytvářejí si na sebe osobní vazbu. Další otázka ovšem vyvstává, zda se tento charakter vztahů udržel po celou dobu vlády Václava I. a zda tedy na jejím konci byl rod mocensky, politicky a finančně posílen.

Miroslav Sovadina,⁹⁴ který se věnoval výzkumu panovnického dvora Václava I., došel k závěru, že se zde vyskytovaly celkem 5 skupin lidí:

- 1) **úředníci**, kteří si vytvořili **osobní vazbu na panovníka**,⁹⁵ poskytují mu osobní službu, jejich účast na dvoře a na cestách panovníka je poměrně hojná. Zde má

⁹¹ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 154-155., dále k této problematice Josef ŽEMLIČKA, „*Omnes Bohemi*“: *Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě*, MHB 3, 1993, s. 114-115.

⁹² Martin ČAPSKÝ, *Lov a jeho role na dvoře slezských knížat*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka – Eva Doležalová (edd.), Praha 2009, s. 207-222., k významu lovu pro středověkou společnost a východu dětí na dvoře rovněž: Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha 2008, s. 368-377.

⁹³ Martin ČAPSKÝ, *Lov a jeho role na dvoře slezských knížat*, in: *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 3, Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka – Eva Doležalová (edd.), Praha 2009, s. 207-222.

⁹⁴ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995., s. 3-40.

Miroslav Sovadina na mysli osobnosti typu číšník a podčíšník, stolník a podstolí, komorník a podkomoří.

- 2) **úředníci**, kteří se **u panovníka vyskytovali méně často**⁹⁶ jako např. sudí, maršálek, podmaršálek, kancléř.
- 3) **nejbližší okolí krále**,⁹⁷ které Sovadina ztotožňuje s purkrabími královských hradů, jako např. kastelán pražský, kastelán vyšehradský, kastelán na Přimdě, zvíkovský purkrabí apod.
- 4) panovníka dále obklopuje **početná družina šlechty**,⁹⁸ která ovšem nezastává žádné úřady, u dvora si chce zajistit službou přízeň a odměny jako např. Vítkovci, Markvartici, Buzici, Drslavici, Ojír z Friedberka, Bavor ze Strakonic a Sovadina se řadí rovněž Ronovce, přičemž Ronovci s panovníkem toliko necestovali, vyskytovali se spíše v Praze.
- 5) poslední skupinu dvořanů tvořili **zástupci kléru**:⁹⁹ jejich postavení na dvoře je velmi specifické díky emancipaci české církve privilegiem Přemysla Otakara I., vazba k panovníkovi je daleko volnější a nezávislejší v porovnání s feudály světskými. Mezi zástupce kléru patří osobnosti typu biskupova pražského a olomouckého, děkani, arcijáhni, probošti apod.

Co se týče ronovského postavení na dvoře, dle mého soudu bylo přeci jen trochu specifické, což vyplývá ze svědečných řad a je tedy dosti nesrovnatelné kupříkladu s Vítkovci. Komparace vývoje Václavovi vlády a jeho postoje ke správě českého

⁹⁵ Tamtéž, s. 10.

⁹⁶ Tamtéž, s. 10-11.

⁹⁷ Tamtéž, s. 11-13.

⁹⁸ Tamtéž, s. 13-22

⁹⁹ Tamtéž, s. 22-24.

království s participací Ronovců ve svědečných řadách může odkrýt jejich výjimečné postavení v rámci Václavova dvora.

a. Svědečné řady do roku 1239

První období Václavovy vlády, které periodizuje Miroslav Sovadina, pokrývá časové rozmezí 1230-1241. V tomto období Václav vytvořil nový panovnický dvůr se svým nástupem na trůn, spojil svůj předchozí dvůr se dvorem svého mrtvého otce Přemysla Otakara I. Václav se o politiku zajímá, vydává poměrně hojné množství diplomatického materiálu, na jeho dvoře je známo poměrně hojné množství dvorských úředníků.¹⁰⁰

V Častoslovově participaci na dvorské politice je jeho aktivita vysledovatelná v letech 1232-1239. Jedná se vcelku o 10 listin. Hned od počátku Častoslov vystupuje se svým bratrem Jindřichem na listinách společně, z čehož je možné vysledovat jejich vzájemnou spolupráci, což může být rovněž dáno společným dětstvím, oba bratři na tento způsob života byli zvyklí.¹⁰¹ Jedná se výhradně o počiny svědečné, kdy šlechtic potvrzuje vykonání určitého aktu právní povahy. Pro přehlednost připojuji tabulku shrnující výskyt Častoslova v pramenech diplomatické provenience, protože při hodnocení svědečných řad Častoslova je možné si povšimnout několika tendencí.

číslo CDB	datum vydání	místo vydání	funkce na listině	svědečná pozice	označení
CDB III/1, č. 23	1/8/1232	Praha	svědek	4/10 a více	Chastelaw et Heinricus frater eius prefectus Budesinensis
CDB	25/8/1233	Kladruby	svědek	11/17	Castolouv nobili nostro

¹⁰⁰Podrobný výčet úřadů a jejich zastoupení možno najít: Tamtéž, s. 6-24.

¹⁰¹Na tuto zvláštnost odkazuje rovněž Jan Urban : Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 25-26.

III/1, č. 43					
CDB III/1, č. 51	13/12/1233	Praha	svědek	6/12	Heynricus cum fratre Chastolao
CDB III/1, č. 54	1233	Sedlec	svědek	12/18 a více	Castoslaus et Henricus fratres, filii Smil
CDB III/1, č. 85	2/10/1234	Praha	svědek	10/32	Schaztolow cum fratre suo Heinricho prefecto Budisnensi
CDB III/1, č. 136	před 17/8/1236	Praha	svědek	3/22	Chastolao cum suo fratre Henrico
CDB III/1, č. 176	22/2/1238	neuvedené	svědek	10/31	Chastoslaus de Sitavia
CDB III/2, č. 193	21/6/1238	Praha	svědek	6/24	Castoslov cum fratre suo Henrico de Sitaua
CDB III/2, č. 207	22/2/1239	neuvedené	svědek	7/19	Csaztolaus se Sitauia
CDB III/2, č. 219	17/12/1239	Praha	svědek	25/35	Henricus cum fratre suo Castolao
CDB IV/1, č. 13	7/7/1242	Křivoklát			
CDB IV/1, č. 57	1244	neuvedené	svědek	4/13	Heynrico et fratre suo Scaztolao
CDB IV/1, č. 164	2/6/1249	Radoměřice	svědek	2/5	domino Tsastolao se Syttauia et domino Heinrico filio eius
CDB IV/1, č. 165	2/6/1249	Radoměřice	svědek	2/5	Tsastolaus de Syttauia, Heinrius filius eius
CDB	13/7/1249	Litoměřice	adresát	listina bez svědečné řady	

IV/1, č. 167					
CDB IV/1, č. 169	23/7/1249	Litoměřice	svědek	4/11	Tsastolaus se Syttauia et Heiricus filius eius + Zmilo de Syttauia
CDB IV/1, č. 170	11/8/1249	Praha	svědek	6/7	Tsastolaus se Sittauia et filius eius Henricus
CDB IV/1, č. 176	1249	Praha	svědek	1/25	Henricus et Castolaus fratres
CDB IV/1, č. 185	22/6/1250	Praha	svědek	3/11	Tsastolaus se Sittauia et duo filii eius Tsastolaus et Henricus, Zmilo se Sittauia
CDB V/1, č. 5	12/1253	Jablonné v Podještědí	svědek	6/18	Zastolaus

Při bilanci pozic svědečných řad jsou výsledky poměrně různorodé. Oba bratry či pouze Častoslova nalezneme jak v předních pozicích, což naznačuje větší míru obliby, tak ve druhé polovině poměrně hojného svědečného zastoupení, což svědčí o méně významné dvorské pozici ve srovnání s ostatními. Pozice předního zastoupení vyjadřují listiny CDB III/1, č. 23, 51, 85, 136 a též CDB III/2, č. 207. Naopak pozice svědka ve druhé polovině dlouhé svědečné řady hovoří spíše o nízké přízni vydavatelově: CDB III/1, č. 43, 54, 176 a též CDB III/2, č. 193, 219.

Ovšem je nutné nejen počítat pozici ve svědečné řadě, ale rovněž je nutné sledovat předchozí svědky a srovnávat jejich postavení. Kupříkladu listina CDB III/1, č. 43, s. 43-44 zachycuje udělení statku Borek Želivskému klášteru Václavem I., přičemž klášter vedl

spor se syny jakéhosi Wolframa, moravského šlechtice.¹⁰² Ve svědečné řadě před Častoslovem je uveden pražský a olomoucký biskup, dále bezprostřední úředníci králova dvora, kteří zajišťují jeho běžný chod, tedy hlavně lidé, kteří mají co dočinění s Václavovou kanceláří: Hipolit (arcijáhen pražský), scholastik Bernard, litoměřický purkrabí Heřman, komorník Zdislav – viz rozdělení skupin na dvoře Václava I. Listinou CDB III/1, č. 54, s.54-55 dává panovník majetek, konkrétně ves Senomaty, Sedleckému klášteru (hospitaci sanctae Mariae Teutonicorum).¹⁰³ V předních pozicích svědečné řady se vyskytuje saský vévoda Albert s bratrem, markrabě braniborský Otto, míšeňský purkrabí, Otto, purkrabí z Donína, Ojř z Frieberka, komorník Zdislav, tedy všechny osobnosti spojené buďto s titulárně daleko vyšší pozicí, nebo lidé důležití k běžnému chodu dvora, tedy ti, kteří byli panovníkovi daleko blíže. Kupodivu před Ronovci nalezneme ve svědečné řadě rovněž Vítkovce, kteří se v předních pozicích udrželi u Václavova dvora do roku 1236, kdy mizí na základě sporu Václava s Fridrichem II. o dědictví babenberské.¹⁰⁴

Co se týče listiny CDB III/1, č. 176, s. 217-220, jedná o darovací listinu udílející majetek a svobody klášteru Marienthal, vydavatelem je král Václav I. společně se svou manželkou Kunhutou Štaufskou.¹⁰⁵ Před Častoslovem se ve svědečné řadě vyskytují daleko přednější návštěvníci dvora: opati, královští kaplani. Častoslov si ovšem drží svou pozici ve svědečné řadě před úředníky královského dvora např. před komořím.

¹⁰² „Venceslaus I, rex Bohemiae, praedium Borek, de quo inter filios Wolframmi nobilis de Moravia et monasterium in Želivo (Selau) contentio erat, monasterio illi a patre suo quondam adiudicatum confirmat eiusque metas describit.“ CDB III/1, č. 43, s. 43-44.

¹⁰³ „Venceslaus I., rex Bohemiae, hospitaci sanctae Mariae Teutonicorum villam Senomaty donat, ut damna domibus eiusdem hospitalis in Moravia ab exercitu suo illata compensentur.“ CDB III-1, č. 54, s. 54-55.

¹⁰⁴ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995., s. 14, blíže k tomuto sporu rovněž: Vratislav VANÍČEK, *Vzestup rodu Vítkovců v letech 1169-1269*, FHB 1/1979, s. 9.

¹⁰⁵ „Venceslaus I., rex Bohemiae, cum coniuge sua Kunigunde monasterium Vallis s. Mariae de possessionibus suis fundatum et dotum Adelheidi abbatissae et monialibus ordinis Cisterciensis perpetuum possidendum confert, defensionem eius suscipit eique libertates accurate expressas concedit.“ CDB III/1, č. 176, s. 217-220.

V listině CDB III/2, č. 193, s. 245-246, která je rovněž darovací listinou Václava I. církevní instituci,¹⁰⁶ svědečná řada ukazuje, že před Ronovci se zde vyskytují nejvyšší komorník *summus camerarius* Bohuslav, dále pražští kasteláni Mstidruh a Ypoch, loketský kastelán Sulislav purkrabí na Přimdě. Ovšem významný šlechtic jako Bavor ze Strakonice se nachází až za Častoslovem a osoby zastávající dvorské hodnosti jako podčeší, podkomoří či mladší komoří, ti se vyskytují až na úplném konci svědečné řady.

A konečně poslední listinou prvního období vlády Václava I. je listina CDB III/2, č. **219**, s. 289-294, která opět vykazuje zadní pozice v umístění Ronovců ve svědečné řadě. V tomto případě se opět jedná o listinu, kterou Václav I. potvrzuje Kladrubskému klášteřu majetky.¹⁰⁷ Přední pozice ve svědečné řadě si drží opět církevníci: pražský biskup, pražský a litoměřický probošt, pražský děkan a arcijáhen, 8 pražských kanovníků, 3 opati. Dále zabírají svědečné pozice před Častoslovem purkrabí důležitých hradů: Mstidruh v Praze, Nostup na Přimdě, Sulislav na Lokti, Konrád na Zvíkově. Našli bychom zde i nejvyššího komorníka Boleslava. Opět přední pozice zabírají církevníci, strategicky důležití dvořané jakožto purkrabí a též nejvyšší komorník.

V závěru hodnocení svědečných řad prvního období vlády Václava I. je nutno shrnout, že pokud se ronovští předáci vyskytují v listinách v zadních pozicích, je to pouze v závislosti na přítomnosti buďto členů dvora (i občasných) s vyšší titulaturou, či na základě přítomnosti lidí, kteří měli s panovníkem každodenní kontakt v podobě dvorských úředníků, tedy daleko bližší a osobnější vztah. Po odchodu Vítkovců od dvora roku 1236 se zdá, že se Ronovské pozice opět posilují (viz níže). Bohužel, torzovitost středověkých

¹⁰⁶ „Venceslaus I., rex Bohemiae, domui sanctae Mariae ad pedem pontis Pragae villas Proboštov, Pohořice et Zálezly permutando dat pro circuito Přešticensi, duem domui illi Svatobor nobilis donavit.“ CDB III/2, č. 192, s. 245-246.

¹⁰⁷ „Venceslaus I., rex Bohemiae, monasterio Kladrubensi omnes possessiones ab abbate Reinhero (tunc emptionibus, tunc commutationibus, tunc donis) acquisitas confirmat.“ CDB III/2, č. 219, s. 289-294.

pramenů nám nedovolí nahlédnout hlouběji pod pokličku politiky před polovinou 13. století.

Pro interpretaci svědečných řad středověkých listin a pozic svědků ve svědečných řadách je rovněž velmi důležité zaobírat se místem vydání dané listiny. V centrech totiž vystupuje daleko reprezentativnější zastoupení, kdežto listiny vydávané na periferii vykazují přítomnost i nobility z přilehlého okolí.¹⁰⁸ Vždyť samotné kláštery, pro které byly v tomto období listiny ve velké míře určeny, měly zajisté velký zájem na tom, aby právě lokální šlechta uznala vlastnický převod ve prospěch kláštera a v budoucnu neuplatňovala k majetkům žádné své nároky.¹⁰⁹

Při hlubší interpretaci svědečných řad listin Václava I. je tedy nutné rozlišovat rovněž, zda listina byla vydána v centru – tedy v Praze, či na okraji v některé menší sídelní jednotce. V případě let 1232-1239 se jedná šestkrát o Prahu s pozicemi: 4/10, 6/12 10/32, 3/22, 6/24, 25/35. Ze závěru Markéty Špůrové plyne, že v centrech se kumuluje reprezentativnější vzorek pozemkové šlechty, který je velmi přínosný pro porovnání jednotlivých členů šlechtické obce, jejich míry vlivu na dvoře na základě pozice ve svědečné řadě. Z těchto 5 zmíněných listin jasně plyne, že Ronovci ve srovnání s ostatními šlechtici měli velmi silné postavení a drželi si ho po celou dobu první fáze Václavovy vlády definované Miroslavem Sovadinou. Jedinou výjimku zde tvoří poslední listina dedikovaná Kladrubskému klášteru s pozicí 25/35, kdy se ovšem před Častoslovem zcela logicky vyskytuje více církevních hodnostářů v počtu 16.

¹⁰⁸ Na tuto důležitou skutečnost upozorňuje Markéta Špůrová při výčtu svědků listin Václava I. a markraběte Přemysla, bratra Václava I.: Markéta ŠPŮROVÁ, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, 2003, s. 59-95.

¹⁰⁹ Markéta ŠPŮROVÁ, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, 2003, s. 60.

Dále se ve svědečné řadě listiny č. 219 před Častoslovem vyskytují 4 purkrabí: pražský, zvíkovský, dále purkrabí na Přimdě a na Lokti. Období 13. století je právě přechodovým obdobím mezi hradskou správou a správou šlechtických dominií. Přítomnost purkrabích může být vysvětlena jako „relikt hradské správy“, který ještě dlouho přetrvával.¹¹⁰

Zbylé listiny prvního období byly vydány v méně důležitých centrech ve srovnání s Prahou – Kladruby (č. 43) a Sedlec (č. 54) s pozicemi 11/17 a 12/18. Obě listiny jsou určeny pro kláštery. V kladrubske listině se před Ronovci nenachází žádný zástupce české nobility, v listině následující sedlecké se před Ronovci vyskytují 3 zástupci vítkovského rodu.¹¹¹

Pokud hovoříme o Vítkovcích, zdá se podle tabulky přehledu listin Častoslova ze Žitavy, že od roku 1236 pozice Ronovců začíná vzrůstat. Příčinou posílení vlivu ve svědečných řadách může být odchod Vítkovců od dvora Václava I. Vítkovci byli totiž rodem, který vstupuje na dvůr Václava I s velmi silnou pozicí. Václav I. byl podporován Štaufy, stejně tak Vítkovci dlouhá léta zastávali silně proštaufskou orientaci danou jejich blízkou spoluprací a úzkými vztahy s jihoněmeckou šlechtou v oblasti Blankenberg v Horních Rakousích a postupně ze dvora Přemysla Otakara I. začínají vytlačovat staré české velmožské rody, což paradoxně jistě pomohlo Ronovcům po vítkovském odchodu.¹¹²

Vítkovci opouští panovnický dvůr roku 1236,¹¹³ kdy začíná spor mezi Fridrichem II. a Václavem I. o babenberské dědictví¹¹⁴ a Vítkovci jako podporovatelé štaufské politiky

¹¹⁰ „Ustupují charakteristiky podle hodnoty a úředního postavení, naopak se množí predikáty. Relikty hradske správy ovšem dlouho přetrvávaly. Například v Čechách se právě ve svědečných řadách ještě nějaký čas vyskytují správci (kasteláni) zeměpanských hradů (označují se již „moderněji“ jako purkrabí) a suci – „iudices“. Mohli to být jak hradští sudí starého typu, tak možná někde již rychtáři vznikajících měst.“ Markéta ŠPŮROVÁ, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, Praha 2003, s. 61.

¹¹¹ „Vitko senior, Henricus se Nouo Castro, Vitko junior fratres“ CDB III/1, č. 54., s. 54-55.

¹¹² Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278*, in: *ČSČH* 29, Praha 1981, s. 92-96.

¹¹³ Vratislav VANÍČEK, *Vzestup rodu Vítkovců v letech 1169-1269*, in: *Folia Historica Bohemica* 1979, s. 99+105.

¹¹⁴ Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253*. Proměna státu a společnosti, Praha 2002, s. 185-193., dále Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 771-783. Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české II*, Praha 2000, s. 362-387.

nesouhlasí s odklonem Václavovy politiky. Navrací se zpět až v letech 1242-1244, kdy Fridrich přechodně uznává přemyslovské nároky na Rakousko.¹¹⁵ Nepřítomnost Vítkovců na panovnickém dvoře byla zajisté pro Ronovce vítanou změnou, kdy se posouvají o něco blíže k počátku svědečné řady, zdá se, že nabývají tedy větší důležitosti a vlivu, stoupá jejich prestiž. Bohužel, dochovaných pramenů diplomatické povahy je velmi poskromnu, nemůžeme tedy nárůst vlivu přesně definovat, zda byl postupný, či náhlý. Jedná se, naneštěstí, o drobné náznaky, které středověké prameny odhalují.

Závěrem je nutné zdůraznit, že ve srovnání s dalšími dobře etablovanými šlechtickými rody byli Ronovci u dvora opravdu na nej přednějších pozicích. V prvním téměř desetiletí své působnosti u dvora druhého českého dědičného krále rodu Přemyslovců si mladí Ronovci vysloužili hned několik úřadů. Získali kastelánství na Budyšině, postupem doby získali rovněž kastelánství na Žitavě, kdy tento predikát zdobí Častoslovovo jméno od 22. února roku 1238. Svou dvorskou kariéru započali bratři rozvíjet na základě velmi dobrých a blízkých vztahů s Václavem I. prakticky již od dětství, což bylo dáno charakterem kolektivní dvorské výchovy dětí královské rodiny ve spojitosti s výchovou dětí z předních šlechtických rodin své doby. Oba bratři vystupují na listinách převážně společně, celkem na 7 z 10 listin v prokazatelné spojitosti s Častoslovem. Důvody tohoto spojenectví mohly být různé. Snad byli bratři zvyklí jednat o všem společně, radit si, podporovat se, diskutovat společně o důležitých rozhodnutích. Snad byli vždy ve spojitosti, protože Václav si je takto pamatoval od dětství jako dva malé kamarády, kteří ho doprovázejí všude společně. Určitě je pojila bratrská láska. Ať tak či tak, přímé důkazy pro toto zvláštní a téměř nerozlučné spojenectví chybí.

¹¹⁵Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169 - 1278*, in: ČSČH 29, Praha 1981, s. 97.

b. Chybějící rok 1241

Diplomatické prameny středověku, bohužel, nezanechávají žádné zprávy o působení ronovských bratří ve službách Václava I. pro rok 1241. Na druhou stranu nechme promluvit prameny narativní, které nám mohou chybějící rok upřesnit. Jedná se konkrétně o tzv. *Dalimilovu kroniku*, která udává drobnou zmínku o Žitavě nacházející se v těsném sousedství předpokládané ronovské domény:¹¹⁶

*Zatím lůza tatarská
proniká až do Kladska.
Z Němec do Čech proudí lidé.
Tu král na Tatary vyjde,
dorazí až k Žitavě.
Tatařini bezhlavě
začnou prchat v bázni.
Chán ví, že jsou Češi rázní,
a jak radí vyzvědači,
před králem se stáhne radši.¹¹⁷*

Daný úryvek se vztahuje k roku 1241. V této době Evropu zaplavuje nové nebezpečí v podobě kočovných nájezdníků z východu – Mongolů. Mongolové byli již tou dobou víc jak dvě desítky let sjednoceni Temüdžinem, známým spíše pod označením Čingischán. Ten roku 1227 a jeho nástupce chán Ögedej zahajuje nové útoky. Pádem Kyjeva roku 1247 se určité části Evropy začínají probouzet z letargie, kterou způsobil dlouholetý západ mezi

¹¹⁶ Častoslov a jeho bratr Jindřich užívají sice přídomek *ze Žitavy* až později (u Častoslova je doložitelný až roku 1249 v listině CDB IV/1, č. 164, s. 268-269), ovšem je nepochybné, že Ronovci v oblasti česko-německého pomezí budovali svou rodovou doménu, Václav musel na Dalimilem zmiňovanou výpravu projíždět.

¹¹⁷ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005., s. 148-149.

mocí světskou – císařem a mocí duchovní – papežem. Chánova vojska se rozdělila na jaře 1241 na dva proudy – jeden proud Ögedejevy armády zamířil do Uher pod vedením vojevůdce Batua, druhý zamířil na Polsko a následně by vyrazil do střední Evropy. Uhry, Malopolsko a Slezsko nesly největší tíhu bojů, Morava a Rakousy již méně.

Byl to právě Václav I., který si do velké míry uvědomoval skutečné nebezpečí, které Mongolové pro tehdejší středověkou Evropu představovali, a chystal se na obranu svých držav. Hlavní nápor, který by v budoucnu po neúspěšné obraně Polska zasáhl Čechy, vedl Batuuv bratr Orda. Vrcholem tažení Ordy přes Polsko byla bitva pod Lehnicí. Bránit Polsko vytáhl rovněž Václav se svou armádou. Dohoda mezi ním a Jindřichem II. Pobožným zněla, že bitva vypukne, až se Jindřichovy oddíly spojí s oddíly Václava I. K tomu ovšem nedošlo, když se Jindřich utkal dne 9. dubna 1241 na Dobrém poli pod Lehnicí v prohrané bitvě s mongolskými šiky, nacházel se Václav dva dny pochodu od Lehnice. Vratislavský kníže Jindřich za nedočkavost zaplatil v mongolském zajetí životem.¹¹⁸

Rok 1241 tedy pro Jindřicha a Častoslova mohl symbolizovat dobu neklidnou, přípravu na rozhodující setkání s nepřítelem. Po boku svého panovníka a přítele z dětských let mohli cestovat vstříc nejisté budoucnosti. K Václavovým oddílům se mohli připojit právě při jeho cestě k Žitavě, Václav dozajista přes ronovské državy musel projíždět. Zda opravdu vyhověli Václavovým prosbám o podporu a záchranu českých zemí před vpádem kočovných nájezdníků z východu, se můžeme jen domnívat. Ovšem, v komparaci s vývojem vztahů Ronovců a české královské koruny je nutno dodat, že situace byla velmi

¹¹⁸ Podrobnější informace k mongolskému tažení Evropou podává: Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253*, Praha 2002, s. 160-164., Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců. Český stát a společnost ve 13. století.*, Praha 1986, s. 62-66., Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí koruny české II 1197 – 1250.*, Praha 2000, s. 352-361., v neposlední řadě doposud nejpodrobněji: Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928., s. 715-748.

příhodná, vztahy se vyvíjely velmi pozitivním směrem jak před, tak po tažení Václava proti Tatarům. Po návratu z úspěšného tažení rovněž mohla na Ronovce doma čekat odměna v podobě zisku nových území pro svou rodovou doménu.

c. Svědečné řady v letech 1242-1248

Miroslav Sovadina ve své studii dvora Václava I. rozlišuje druhé období jeho vlády let 1242 – 1248. „Druhé období představují léta 1242 – 1248, kdy se Václav stáhl do ústraní a změnil systém vlády.“¹¹⁹ Svědectví o Václavově nezájmu o dění v českém státě a jeho působnost mimo hlavní centra státní správy podávají letopisy zaznamenané kněžími pražské kapituly. Daný anonymní autor klade Václavův odchod z vrcholné politiky do roku 1245:¹²⁰ „*Léta 1245, panování pak krále Wáclawa patnáctého neb šestnáctého, týž král Wáclaw oddaw se libosti těla swého, počal jest milowati život o samotě, a na zámcích neb domích k tomu wystawených s malým průwodem samotem přebýwati, ač ještě vždy dobrý mír a pokoj panowal w celém jeho králowství.*“¹²¹

Pro tento zlom, který v životě Václava I. nastal, kdy poklesla jeho aktivita jakožto panovníka, se projevuje výrazným poklesem vydávaných listin. Jedná se celkově o období trvající 7 let. Období předchozí trvalo po dobu 10 let. Jak se tento případný pokles projevil v Častoslovově doložitelné přítomnosti u dvora Václava I.? Jak již bylo uvedeno, v prvním období je Častoslov zachytitelný u dvora v letech 1232-1239. Do tohoto období spadá jeho

¹¹⁹ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995, s. 6.

¹²⁰ Václav Novotný ovšem tento letopočet nepovažuje vůbec za správný, označuje ho za dodatek pozdního kompilátora a neodpovídá pravdě – Václav byl korunován 6. 2. 1228, tedy 15. a 16. rok jeho panování připadá na roku 1243 a 1244. Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 787.

¹²¹ „*A. 1245, regni autem regis Wenceslai XV vel XVI idem rex voluntati suae carnis deditus, coepit solitariam vitam amare et castella vel domos ad hoc fabricatas cum Paris solus inhabitare, pace tamen bona et quiete per totum adhuc regnum eius vigente.*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II., Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 303.

10 svědečných aktů na 10 listinách. Období druhé pokrývá v ohledu k Častoslovi pouze roky 1242 a 1244, z každého roku se dochovala pouze 1 listina.¹²² Ze srovnání četnosti zastoupení Častoslava ve vydávaných listinách těchto dvou Sovadinou definovaných období jasně plyne, že snížení diplomatické činnosti je značné. Častoslov se pravděpodobně na královském dvoře vyskytuje pouze sporadicky, sám letopisec píše, že *Václav počal jest milovati život o samotě, a na zámcích a domích k tomu vystavěných s malým průvodem samotem přebývati*. Bohužel, o personálním zastoupení tohoto „malého průvodu“ středověké prameny nic nevypovídají, nemůžeme tedy rozhodnout, zda Častoslov byl Václavovi až tak blízký, aby s ním trávil jeho soukromé chvíle v ústraní. O personálním složení dvora těchto let se můžeme pouze domnívat, že se při jeho dvoře vyskytovaly jen ty nezbytné osobnosti nutné pro chod dvora vykonávající králi osobní službu.

Václav I. se začíná více zdržovat mimo hlavní centra správy svého království, zejména na královských hradech Křivoklát, Kamýk, Angerbach (dle Václava Novotného Nový Hrádek).¹²³ Důvody jeho chování jsou dodnes nevyjasněné a podléhají úvahám historiků po celé generace. Snad sám Václav viděl rostoucí moc papeže, mohl být tedy dosti unaven z neustálého lavírování české politiky mezi císařstvím a papežstvím.¹²⁴ Novotný dále uvádí rovněž důvod, že Václav nastoupil poměrně mladý a je možné, že se politiky velmi záhy nabažil, tvoření politiky českého státu ho již jednoduše unavovalo, raději se věnoval lovu na svých hradech vzdálených tehdejší civilizaci. Svědectví o jeho zálibě v lovu a s tím spojeným zraněním oka podává Dalimilova kronika:

¹²² podrobnější bilanci vydaných listin z let 1242-1248 vlády Václava I. uvádí rovněž Miloslav Sovadina: Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995, s. 25., bilanci zmiňuje rovněž Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 788.

¹²³ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 788.

¹²⁴ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 783.

*On však lovil se psí lájí,
v síních smrad měl jako v psinci,
oko ztratil při štvanici,
víc než doma býval v háji,
jezdil křivoklátským krajem
a o Prahu neměl zájem.
Že psy trpěl v domácnosti,
bolely ho v nohou kosti.¹²⁵*

V rodině se objevilo také poměrně dost úmrtí – bratr Přemysl a matka Konstancie.¹²⁶

Miloslav Sovadina rovněž upozorňuje na Václavův případně nepříznivý zdravotní stav.

Usuzuje tak na základě výskytu většího počtu lékařů na svědečných řadách tohoto období.

V prosinci 1243 vydal Václav listinu dedikovanou kaplanovi Vilémovi, který se označuje jako *custos corporis nostri specialis*. V listině se nacházejí dva svědci-lékaři: Kuno a

Konrád. Václav tedy odměňuje svého lékaře za věrné služby.¹²⁷ Zda je Sovadinova

domněnka o zhoršení zdravotního stavu pravdivá, mohlo k tomu rovněž negativně přispět

Václavovo tažení proti Mongolům, zejména rychlé a nepohodlné cestování – Václav hrál o čas, aby se na smlouvenou schůzi s Jindřichem II. Pobožným dostal včas a včas se připojil k Jindřichovu vojsku na obranu Lehnice, potažmo celé střední Evropy proti tatarské hrozbě.

První listina vztahující se k Častoslovovi byla vydána již 7. července roku 1242 na

Křivoklátě. Václav v této listině potvrzuje majetky klášteru v Miletíně (*sanctae Mariae*

Theutonicorum), které klášter získal od Jana, syna Zbraslava.¹²⁸ Častoslov se zde opět

objevuje ve funkci svědka, je tedy prokazatelné, že se u Václava zdržoval, při té příležitosti

¹²⁵ *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005., s. 146.

¹²⁶ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928, s. 786-789.

¹²⁷ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995., s. 27.

¹²⁸ „*Venceslaus I., rex Bohemiae, donationem quorundam bonorum a nobili vori Johanne, filio Zbislai (Zbrazai), magistro et fratribus hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum factam auctoritate regia hospitaci antedicto confirmat.*“ CDB IV/1, č. 13, s.74- 76.

stvrzuje svým svědectvím tento majetkový akt. Bohužel, je to jediný takový zdroj o jeho přítomnosti na dvoře snad politikou, rodinnou situací a zdravím zkroutěného panovníka. Nelze tedy objasnit jeho přítomnost více, nemůžeme tedy nikterak usuzovat o prohlubování vztahů mezi Václavem a Ronovci či o jejich ochladnutí v komparaci s ostatními šlechtici.

Druhá listina vypovídá rovněž o majetkovém aktu ve směru k církevní instituci. Listina se vztahuje k roku 1244, není možné ji blíže zařadit. Není totiž uvedeno přesné datum, ani místo vydání. Královna Kunhuta prodává dvůr Týnice klášteru (*domui s. Mariae apud pedem pontis*).¹²⁹ Častoslov se zde vyskytuje opět po boku svého bratra Jindřicha, se kterým dosvědčuje prodej dvora. Ronovci zde zauímají čtvrtou pozici z celkových 13 svědků. V popředí svědečné řady se nacházejí úředníci – podkomoří, zemský sudí a též je zde jmenován Mstidruh. Za ronovskými bratry se nacházejí již povětšinou jen nižší církevní hodnostáři jako např. kaplani. Je jen velmi těžké určit, zda se Václav nacházel v Praze či na Křivoklátě a zda královna pobývala s ním, tedy zda se jedná o velký dvůr, ve kterém se prolíná dvůr královny do dvora panovníka, či zda se jedná o členy královnina dvora. Pokud by se ovšem jednalo o druhou možnost, ta by naznačovala opět poměrně vysokou prestižní pozici a velmi dobrý vztah Ronovců ke královskému dvoru – vyskytují se tedy nejen na dvoře panovníka, ale zasahují rovněž svou účastí i na dvůr královny, mají tedy k ní pozitivní vazby.

Vyvstává zde ovšem ještě jiná otázka. Kde se Častoslov v letech 1242-1248 nacházel? Na tomto místě může být vyslovena hypotéza, že se uchýlil na své rodové majetky a věnoval se správě své domény. Torzovitost středověkých pramenů naneštěstí nedovolí

¹²⁹ „*Cunegundis, regina Bohemiae, domui s. Mariae apud pedem pontis Pragae curiam in Týnice ad capellam suam in Lysá pertinentem vendit; cui cappellae iacturam de bonis regni in Vrutice restituit.*“ CDB IV/1, č. 57, s. 142-143.

Častoslovovy cesty a pobyt nikterak vysledovat. Bohužel, období těchto sedmi let života již zřejmě zůstane zahaleno tajemstvím.

d. Svědečné řady let 1248-1249

„*Léta páně 1249, panování pak krále Wáclawa dwadcatého, dne 31. čerwence páni a starší země wzali sobě syna téhož krále Wáclawa, Přemysla, za kníže čili za krále, a přísáhli jsau mu wěrnost w klášteře kostela Pražského, an otec, těžce to nesl, ale s opatrností wrozenau přetwařoval jest se.*“¹³⁰ Těmito slovy se počíná kapitola *Příběhů krále Václava*, která hovoří o počátcích povstání české šlechty, tedy oněch *natu maiores*, kteří si do svého čela zvolili syna stávajícího českého krále. Česká medievistika poukazuje na to, že dozajista šlechta nebyla již delší dobu spokojena s Václavovým panováním v Čechách, proto se rozhodla k radikálnímu kroku. Sami šlechtici si zvolili do svého čela mladého prince, vlastního syna Václava I. Josef Žemlička k líčení letopisce dále dodává, že sám Václav byl z celé situace velmi překvapený.¹³¹ Žemlička dále celý odboj královice Přemysla interpretuje poměrně zajímavým způsobem. Hlavní impuls pro vypuknutí odboje jistých složek české nobility přichází z řad „postupně odumírajících složek starého raně feudálního způsobu vlády.“¹³² Josef Žemlička zde má na mysli původní hradské správce, tedy úředníky participující v hradské soustavě, přímo podléhající panovníkovi, kteří ovšem již na svých správních centrech zdomácněli a s nelibostí sledovali rapidní nárůst některých šlechtických rodů, kteří si budují své vlastní rodové domény na úkor původních hradských

¹³⁰ „*Anno Dominicae incarnationis 1249, regni autem Wenceslai regis XX, II. kal. Augusti nobiles terrae Bohemiae et natu maiores fillium eiusdem regis Wenceslai nomine Premisl sibi in ducem vel in regem acceperunt, et sibi fidelitatem in clastro Pragensis ecclesiae iuraverunt, patre penitus ignorante. Quod dum pater audivit, akre tulit, sed sibi innata discretione dissimulavit.*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II., Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 303.

¹³¹ Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, Praha 1985, s. 564.

¹³² Tamtéž, s. 581.

obvodů, které měli na starosti právě tito nedědiční kasteláni, v žemličkovském označení beneficiáři, kteří drželi hradský obvod ve správě jen díky přízni panovníka. Proto také zachycujeme ty nejvlivnější šlechtické rody v blízkosti panovníka a jako jeho hlavní podporovatele v letech 1248-1249. Ronovci právě patřili mezi skalní příznivce Václava I. Interpretaci ronovské podpory Václavovi jako výraz osobní služby a osobní vazby na panovníka Josef Žemlička striktně odmítá, tato pouta se, dle Žemličkových slov, v polovině 13. století již značně rozvolnila.

Podívejme se zpět na tabulku výskytu Častoslova, syna Smila Světlíka, při dvoře Václava I. Čísla a míra výskytu při dvoře skutečně naznačuje, že tato Žemličkova teorie je pro Častoslova platnou teorií.

Léta 1232 až 1239 jsou na listiny vydané za účasti Častoslova poměrně plodná. Zde byl Častoslov s Václavem v poměrně častém kontaktu, osobní vazba na panovníka je velmi silná. Ovšem léta 1242 až 1248 přinášejí rozvolnění těchto svazků tím, že Václav se uzavírá do sebe, Častoslov již není s Václavem v tak častém kontaktu, a tím se osobní vazba uvolňuje. Častoslov se usazuje na svých pozemcích a buduje své rodové dominium. Ale dozajista osobní vazbu nemůžeme úplně ignorovat.¹³³ Navíc je možné odvozovat jakýsi stereotyp ronovské podpory ve směru k Václavovi I. právě proto, že Ronovci jako jeho blízcí přátelé stáli za Václavem v těžkých chvílích jeho vlády jako kupříkladu již zmíněná domnělá pomoc při tažení proti Mongolům. Samozřejmě danou pomoc neposkytovali nezištně.

¹³³ Jan Urban je toho názoru, že rozhodujícím faktorem pro ronovskou podporu Václava I. bylo právě jejich sepětí od útlého mládí. Blíže k tomu: Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 31-32.

V průběhu roku 1249 se ovšem četnost svědectví mění. Až v červnu roku 1249, konkrétně 2. června, se objevují hned dvě listiny vydané v Radoměřicích. V první listině vyšehradský probošt a královský kancléř Dionýsus prodává vesnice Muschelwitz a Kubschütz míšeňskému biskupovi se všemi náležitostmi s obdělávanými i neobdělávanými poli, vodními plochami, lesy, loukami a dalšími náležitostmi.¹³⁴ Obě vesnice se nacházejí v okolí Budyšína, týkají se tedy přímo ronovské majetkové domény. V následující listině č. 165 Václav I. potvrzuje tento majetkový převod a rovněž Václav potvrzuje všechna práva a roční poplatky, které se nyní mají být placeny do Budyšína.¹³⁵

Další listina, na které figuruje jméno Častoslova, je listina z 12. července roku 1249 vydaná v Litoměřicích. Zajímavostí této listiny je, že neobsahuje svědečnou formuli, tedy nevyskytuje se zde v jejím obsahu žádná svědečná řada. Jak tedy Častoslov naň figuruje? Tento Ronovec je adresátem, tedy přímým účastníkem zlistněného pořízení. Václav I. zde oslovuje nejen Častoslova, ale i další šlechtice: Havla z Lemberka a dále Beneše a Jaroslava a upozorňuje zmíněné šlechtice, aby podporovali míšeňského biskupa a jeho kleriky v držení práv, které se týkají majetku, který míšeňský biskup získává již zmíněnou listinou č. 164 od vyšehradského probošta.¹³⁶

Tato listina je podle mého soudu dalším prokazatelným důkazem o existenci ronovské majetkové držby na česko-německém pomezí. Častoslov je vyzván, aby jako dobrý a věrný šlechtic svého panovníka podporoval právoplatné dodržování práva. Může na toto

¹³⁴ „Dionysius, praepositus Wissegradensis, regni Bohemiae cancellarius, episcopatu Misnensi vendit villas Muschelwitz et Kubschutz in terra Budissinensi.“ CDB IV/1, č. 164, s. 268-269.

¹³⁵ „Venceslaus I., rex Bohemiae, Conrado, episcopo Misnensi, villas Muschelwitz et Kubschutz, ad praeposituram Wissegradensem pertinentes, a magistro Dionysio, praeposito Wissegradensi, emptas confirmat, idemque episcopo remittit omnem iurisdictionem temporalem in bonis praefatis et omnem censum annonae inde ad castrum Budissinense solvi solitum.“ CDB IV/1, č. 165, s. 269-270.

¹³⁶ „Venceslaus I., rex Bohemiae, Czastolaum, Gallum, Benesum et Jaroslaum nobiles monet, ut episcopum Misnensem eiusque clericos in bonis ipsorum iura spiritualia exercentes adiuvent.“ CDB IV/1, č. 164, s. 272.

dohlédnout pouze tak, že bude v dané oblasti již velmi dobře etablovaným držitelem majetků. Tato listina rovněž vypovídá o velmi vysoké důvěře Václava ve schopnosti Ronovců, o jejich prestiži a vysokém sociálním statusu.

Velmi zajímavým rysem předchozích diskutovaných listin je fakt, že v listinách č. 164, 165 a 167 nalezneme církevní hodnostáře ve velmi marginálním zastoupení. Zde se objevuje otázka, jak je možné, že dochází k takovému zlomu. Vždyť v prvním období vlády Václava I. hráli mnohdy církevníci ve svědečných řadách prim a nyní ani na listině královny Kunhuty pro klášter nenalezneme českou klerikální špičku. Vysvětlení je nasnadě. Při výběru stran – zda se přiklonit k Václavovi či k Přemyslovi, pražský biskup Mikuláš volil mladého Přemyslovce, který opanoval Pražský hrad. Podle nejnovějších závěrů je velmi obtížné stanovit objektivní důvody Mikulášova vystoupení proti Václavovi. Josef Žemlička vyjmenovává některé možné: nedostatečná ochrana práv církve, nevyjasněný postoj českého kléru vůči papeži, kterého Václav podporoval. Nicméně již počátek povstání, tedy zvolení Přemysla za krále, proběhlo v areálu svatovítského kostela.¹³⁷ Mikulášův příklon k Přemyslovi znamenal dozajista v očích Václava zradu, a proto vykazuje kleriky ze svědečných řad těch několika málo listin, které se z tohoto období zachovaly, i když v období předchozím byli důležitými participanty ve svědečných řadách, což vyjadřovalo Václavův pozitivní postoj k církvi. O velmi kladném vztahu k církvi v Čechách hovoří rovněž letopisec píšící Příběhy krále Václava: „*Tak tedy král Wáclaw we prwním roce a po wíce let swého panování welice miloval jest duchowenstwo swětské i řeholní, a s wěřším zalíbením ctil kostely boží a služebníky jejich... Také za časů*

¹³⁷Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253*, Praha 2002, s. 170.

téhož krále wystaweno jest mnoho domů řeholných we městě Pražském...A wice domů týchž řeholí jest založeno w království českém se swolením téhož krále. ¹³⁸

Bezpochyby odsunutí vysokých církevních hodnostářů z politiky, doložené jejich absencí ve svědečných řadách, bylo významným krokem pro další upevnění ronovského vlivu u Václava I.

Další listina období odboje Přemysla proti Václavovi je listina č. 169, dokumentující udělení imunit a svobod klášteru v Doksanech. Listina byla vydána 23. července v Litoměřicích.¹³⁹ Listina opět dokládá silnou pozici Častoslova a jeho bratra Jindřicha u dvora Václava I., vyskytují se na čtvrté pozici svědečné řady z celkových 11 svědků.

Ovšem opět zde přibývají církevní činitelé, a to hlavně představitelé místních kapitul v severních Čechách. Tento jev je v literatuře vysvětlován na základě Václavova vítězného postupu v severních Čechách, kde se lokální klerici odklánějí od původního plánu pražského biskupa podporovat Přemysla a otevírají brány Václavově družině.¹⁴⁰ Tuto domněnku dokládá rovněž autor *Příběhů krále Václava* slovy: „Mezitím král přebíwaje w Litoměřicích, během několika neděl sebral jest četné vojsko, kdež mnoho praelatů kostelů a někteří kanovníci vyšli jemu wstříc a podávali mu swých osob a darů rozličných věcí i služby swé wěrné.“¹⁴¹ Vysledujeme zde Heřmana, představené kapituly v Litoměřicích

¹³⁸ „Igitur rex Wenceslaus anno primo et pluribus anni regni sui clerum secularem et religiosum multum ulexit, et ecclesias dei ac ministros earum libentibus honoravit...Sue eius etiam regni temporibus plures domus religiosorum fabricatae sunt in civitate Pragensi...et plures domus earundem religionum in regno Bohemiae rege praedicto annuente sunt fabricatae.“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 303-304.

¹³⁹ „Venceslaus I, rex Bohemiae, ecclesiae sanctae Mariae in Doksany et sororibus ibidem immunitatis libertatem, Guam nominativ recenset, pro hominibus zrum concedit.“ CDB IV/1, č. 169, s. 274-276

¹⁴⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198 – 1253*, Praha 2002, s. 173., Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, Praha 1985, s. 564-586., Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995, s. 29.

¹⁴¹ „Interea rex moram faciendo in Liutomerzicz infra aluquot septimanas copiosum congregavit exercitum, ubi plures praelatorum ecclesiarum et quidam canonicorum ei occurrerunt, ac suas eidem persona set xenia rerum varia cum servitio fideli praesentaverunt.“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, s. 305.

(Luthomeritzcensis), Otu v Mělníce (Melnichcensis), Kůnu v Boleslavi (Bolezlouiensis).

Za těmito následuje jako první jmenovaný Častoslov se svým synem Jindřichem.

Poměrně zajímavou pozici ve svědečné řadě uvádí listina následující, tzn. listina č. 170.

V této je svědečná pozice Častoslova jmenovaného společně se svým synem Jindřichem mladším ze Žitavy 6 ze 7! Na první pohled se může zdát, že se zde musel odehrát jakýsi pokles autority tohoto rodu. Komparace předchozích svědků s dobou vzniku listiny nás ovšem navede k vysvětlení. Pozice přesně odpovídá době. Ač vydáno v Praze, Václav zde odprodává Janovi, měšťanu litoměřickému, ves Keblice. Před Ronovci se vyskytují všichni představitelé kapitul, kteří se přidali na Václavovu stranu. Jako nový element podpory Václava jsou zmíněny na předních pozicích v řadě. Může se jednat o vyjádření díku. Před Častoslovem se rovněž vyskytuje Havel z Lemberka, ovšem jejich jmenování v řadě po může být chápáno jako jedna svědečná pozice právě kvůli jejich příbuzenství (viz níže).

Dozajista svědečná pozice nevyjadřuje pokles vlivu Častoslova u dvora Václava I.

Následující listina č. 176 vykazuje první pozici z celkových 25 jmenovaných svědků.

Listina je již o to zajímavější, že Ronovci se vyskytují na listině vydanou Přemyslem Otakarem, který je zde titulován jako „*iuvēnis rex Bohēmiæ*“, tedy s titulem mladšího krále. Listina je opět dedikovaná klášteru *Sanctae Mariae Theutonicorum*, kdy Přemysl potvrzuje klášteru držbu majetku, který získal od knížete Konráda Oty a Vladislava Jindřicha, markraběte moravského a uděluje klášteru svobody.¹⁴² Častoslov se svým tentokrát opět bratrem Jindřichem zastávají první pozici ve svědečné řadě následování výčtem mnohých dalších. A to jak zástupců ve správních úřadech, tak zástupců šlechty –

¹⁴² „*Přemysl Otakarus II., iuvēnis rex Bohēmiæ, fratres hospitalis sanctae Mariae Theutonicorum in regno suo constitutos protegēdos suscipit, omnes possessiones, quasi ipsis Conradus dux vel Vladislaus, marchio Moraviae, alique quondam donaverant, confirmat eisq̃ue libertates et immunitates concedit.*“ CDB III/1, č. 176, s. 288-290.

jsou zde k nalezení rovněž Vítkovci, ovšem daleko ve svědečné řadě za Ronovci! Jejich vysoké poziční číslo v řadě může souviset s tím, že sami Vítkovci se postavili v odboji za Přemysla, snad si chtěli vydobýt moc, prestiž a majetek na úkor velmi dobře etablovaných šlechtických rodů, které podporovali Václava I.

V listině č. 176 je patrné, že dvory Václava I., a Přemysla – mladšího krále – se začínají prolínat. Nuže krize je zažehnána, situace se urovnala. Josef Žemlička rychlé a relativně pokojné vyřešení celého konfliktu označuje jako „hladké smíření soupeřících táborů“.¹⁴³ Václav byl již postarší a nemocný muž. Bylo nutné situaci stabilizovat a postupně předávat vládu svému jedinému následníku trůnu.

Zbývá ještě podotknout několik důležitých věcí, které vyplývají ze svědečných řad období roku 1249. Za prvé budiž rovněž velmi jasným důkazem postupně gradujícího vlivu ronovských bratrů na dvoře Václava I., že roku 1249 Ronovci získali do své správy Žitavu, což rovněž užívali ve svém přídomku oba bratři – *de Syttauia* či *de Sittauia*. Poprvé je tento titul u Častoslova doložen na listině č. 164.¹⁴⁴

Druhou velmi důležitou věcí jejich dvorské působnosti je postupné uvádění jejich dětí na královský dvůr a do politiky. Šlechtický rod ronovského významu byl velmi prestižním rodem a bylo nutné pro mladou generaci, aby se seznámila s tím, jak se chovat, jak jednat, aby se seznámila se základními aspekty politického kurzu, který Ronovci po dobu vlády Václava zastávali. Proto se v roce 1249 poprvé po boku Častoslova objevuje jeho synovec, tedy syn Jindřicha staršího, Smil rovněž obdařen rodovým přídomkem „ze Žitavy“, zakladatel odnože Ronovců - Lichtenburků.

¹⁴³ Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, Praha 1985, s. 583.

¹⁴⁴ CDB IV/1, č. 164, s. 268-269.

Roku 1249 se rovněž začíná u dvora objevovat Častoslovův syn Jindřich. Poprvé je jeho dvorská přítomnost doložitelná z listiny č. 164 z června 1249. Bylo nutné, aby se potomci obou dvou ronovských bratrů postupně zaučili ve dvorských kruzích čtvrtého přemyslovského krále Václava I. Je zde jasné, že situace pro Ronovce musela být velmi příznivá, sami počítali se svou další působností na dvoře, a proto se snaží své vydobyté pozice přidat nastupující mladé generaci.

e. Svědečné řady závěrečného období 1249-1253

Závěrečné období vlády Václava I. spadá do let 1249-1253.¹⁴⁵ Po ukončení vzpoury proti „staršímu králi“ se Václav uchyluje opět na své královské hrady, počet listin opět klesá. Stárnoucí panovník se opět uzavírá do sebe, snad u něho pokračuje již dříve zmíněné onemocnění, snad se špatný psychický stav zapříčiněný ztrátou nejbližších – smrt syna a matky, ztráta bratra Přemysla, dále roku 1248 zemřela královna Kunhuta – umocňuje díky zradě, kterou mu připravil jeho jediný syn a dědic Přemysl. Bohužel, kusé středověké prameny nezanechaly žádnou zmínku o důvodech králova návratu do samoty. Buď jak buď, Přemysl postupně přebírá otěže vlády.¹⁴⁶

Důkazem o malém počtu listin vydávaných v posledních čtyřech letech vlády Václava I. rovněž hovoří i výskyt Ronovců jako králových nejbližších v diplomatickém materiálu tohoto období. Konkrétně se jedná po pouhou jednu jedinou listinu datující se k roku 1250. Václav I. zde 22. června roku 1250 vydává listinu ve prospěch kanovníků pražské kapituly. Václav zde přiznává práva pražské kapitule po zemřelém Heřmanovi, kanovníkovi

¹⁴⁵ Miroslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, SAP 45/1995., s. 6+31.

¹⁴⁶ o postupném přebírání vlády Přemyslem Otakarem hovoří Josef Žemlička: Josef ŽEMLIČKA, *Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí*, in: ČSČH 33, Praha 1985, s. 583.

litoměřickému.¹⁴⁷ V dané listině se vyskytují všichni známí Ronovci té doby: jednak Častoslov, dále je zde jmenován spolu se svými dvěma syny – Jindřichem mladším a Častoslovem mladším, dále je zde ještě jmenován Smil ze Žitavy, syn Častoslovova bratra Jindřicha staršího ze Žitavy, syna Smila Světlíka. Z listiny může plynout, že Jindřich starší se již uchýlil na své rodové državy a přenechal své místo u panovnického dvora plně svému synovi Smilovi. Výskyt všech Ronovců v jedné svědečné řadě může rovněž naznačovat rodovou pospolitost všech členů rodu. Přesně tak, jak se po svou dvorskou kariéru vyskytoval povětšinou ve svých listinách Častoslov a Jindřich vedle sebe, z čehož odvozujeme jejich propojení a spolupráci, ve stejném duchu jsou vychováváni i jejich potomci – jednota rodu a spolupráce bude rozvíjet jejich zájmy a vzájemná podpora bude utvrzovat jejich silné postavení v politice.

Před Ronovci se vyskytuje na prvním místě svědečné řady Boreš z Rýzmburka tentokráte v hodnosti nejvyššího komorníka. Bezprostředně Ronovce jako svědek předchází opět Havel z Lemberka. Není to ojedinělý případ, kdy Havel z Lemberka se vyskytuje v těsné blízkosti Ronovců. Vysvětlení může být takové, že tyto šlechtici jsou chápáni jako jedna rodina díky jejich příbuzenským svazkům. Na příbuznost Ronovců a Havla z Lemberka upozornil již Jan Urban.¹⁴⁸

S královnou Kunhutou v jejím doprovodu přišla do Čech i Sybila, členka královnina dvora, jistě žena ze vznešeného německého rodu. Tato Sybila se brzy provdala za Přibyslava z Křižanova. Tento pár zplodil celkem tři dcery: Zdislavu (Stislawa) nejstarší, prostřední

¹⁴⁷ „Venceslaus I., rex Bohemiae, ecclesiae Pragensi eiusque canonicis capellam sancti Bartholomaei in castro Pragensi cum omnibus pertinentiis ipsius post decessum Hermani, praepositi Lutomericensis, iure perpetuum confert.“ CDB IV/1, č. 185, s. 337-338.

¹⁴⁸ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 36-38. Další literatura pokrývající tematiku rodinných vazeb Ronovců a pánů z Lemberka: Zdeněk KALISTA, *Blahoslavená Zdislava z Lemberka*, Praha 1991., Miroslav SOVADINA, *Rodina Zdislavy z Lemberka*, in: *Časopis Matice moravské* 112/1993, s. 217-236.

Eufemii (Eufemia) a třetí a nejmladší Elišku (Elyzabeth). Zdislavu pojal za manželku Havel z Lemberka, Eufemie se provdala za Bočka z Obřan, významného moravského šlechtice, zakladatele kláštera ve Žďáru nad Sázavou, a třetí Eliška byla dána Smilovi: „*Za Smila z Lichtenburka se potom Eliška vdala; ta mu zrodila Smila a ostatní Smilovy bratry, o nichž později až, ne teď, já vyprávět hodlám.*“¹⁴⁹

Nyní ovšem vystává otázka, kdy se onen sňatek mohl odehrát. Jan Urban klade narození Smila z Lichtenburka k roku 1220. Dá se tedy velmi snadno předpokládat, že sňatek se mohl odehrát klidně před rokem 1245¹⁵⁰, tedy před vypuknutím vzpoury proti Václavovi I. Jakožto přízeň Ronovců a pánů z Křižanova, respektive celého rodu Zdislavy z Lemberka, Ronovci si zajisté opět upevnili své politické a mocenské postavení v Českém království. Navíc, tento sňatek může velmi dobře rovněž doložit hypotézu, že Ronovci již před rokem 1245 museli být na Českomoravské vrchovině rodem velmi dobře uchyceným spravujícím rozsáhlejší majetkové državy. Vždyť Jindřichův syn si bere za manželku jednu z dědiček místního velkého pozemkového vlastníka.

Celá politicko-majetková aliance byla ještě podpořena v dalších letech novým sňatkem:

„*Po smrti Přibyslavově se choť jeho Sybila vdala znovu a jejím mužem teď stal se z Žitavy Jindřich, otec to pana Smila, jenž sídlil na Lichtenburku; a tak si otec vzal matku, syn jeho pak její měl dceru.*“¹⁵¹ Je velmi zvláštní, že ve středověku, který byl velice zaměřený na dodržování příbuzenských linií a zakazování sňatků v určitém stupni příbuzenství, byl

¹⁴⁹ *Cronica Domus Sarensis*, Jaroslav Ludvíkovský (edd.), Brno 1964, s. 163.

¹⁵⁰ Jan Urban klade datum jejich sňatku do let 1240-1245: Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 37.

¹⁵¹ „*Post mortem tamen ipsius coniunx Prsibislai Henrico se Sittauia Sibila nupsit, domni Zmilonis de Luchtenburg genitori. Sicque pater matrem, natam quoque natus habebat.*“ *Cronica Domus Sarensis*, Jaroslav Ludvíkovský (edd.), Brno 1964, s. 177.

tento sňatek povolen. Snad za tímto sňatkem stálo nějaké politické či majetkové lobby. Ovšem to se dnes již bohužel nikdo nedozví.

Žďárská kronika bohužel datum tohoto sňatku neuvádí. Ovšem pokusme se ho alespoň rámcově vyvodit. Poslední zmínka o Jindřichovi v pramenech je uvedena v roce 1249. Můžeme se domnívat, že se Jindřich uchýlil na své rodové državy, snad i z důvodu jejich upevnění, možná právě důvodem upevnění mohl být sňatek s paní Sybilou. Právě žďárský kronikář Jindřich Řezbář upozorňuje na další skutečnost: „*Nežil však dlouhý čas pan Jindřich. Po jeho smrti Sybila zůstala vdovou a bydlila nablízku toho kláštera našeho zde, již tenkrát založeného, a tak zakladatelkou se ctihodnou stala i ona.*“¹⁵²

Uvědomíme-li si, že se poslední zmínka o Jindřichovi váže k roku 1249, že nějakou dobu působil na svých rodových državách, oženil se s paní Sybilou a brzy zemřel, dostaneme se odhadem někam k roku 1253. Co se týče Častoslova, poslední zmínka se váže k roku 1250, na dvoře Přemysla Otakara II. již nefiguruje, zde přenechává místo svým synům, ať se v politice snaží zase oni. Vezmeme-li v potaz, že Častoslov byl o nějaký rok starší než Jindřich, můžeme jeho smrt datovat do let 1251-1253 přibližně.

Závěrem je možné říci, že oba bratři zemřeli v první polovině 50. let 13. století, tedy úplně ve stejnou dobu jako sám král Václav I., kterého zastihla smrt v Počaplicích u Berouna roku 1253. Zdá se, že jak oba bratři působili celý život vedle sebe, podporovali se, pomáhali si, tak oba ve stejnou či podobnou dobu zemřeli. Krásně se zde ještě vytváří paralela s královským trůnem – staří věrní podporovatelé starého krále odcházejí ze života

¹⁵² „*Hic tamen Heinricus non longo tempore vixit. Eius post mortem mansit viduata Sibilla et juxta claustrum iam fundatum manet illa et fit fundatrix venerabilis et veneranda.*“ *Cronica Domus Sarensis*, Jaroslav Ludvíkovský (edd.), Brno 1964, s. 177.

v podobnou dobu jako jejich dlouhověký pán a všichni tři přenechávají místo svým dětem, nové nastupující generaci Ronovců a Přemyslovců.

III. Majetkové poměry prvních dvou generací Ronovců

Určit přesný rozsah majetkové držby i tak významného středověkého šlechtického rodu, jako byli právě Ronovci, je velmi problematické. K hlubšímu poznání nám brání několik faktorů.

První velkou překážkou je značná neúplnost středověkých pramenů. Prameny diplomatické povahy jsou v době od počátku 13. století značně torzovité. Navíc postupně se konstituující šlechtická obec vystupuje v listinném materiálu v naprosté většině jako svědečný element, tedy vůbec ne jako autorský či přijemecský prvek. Z toho vyplývá, že pozvolna vznikající sociální vrstva nobility zpočátku své existence nezaznamenávala žádné majetkové převody, nová vlastnictví, vysazování (lokaci) nových vesnic jako kolonizačních podniků.

Toto jsou důvody, proč obraz majetkové držby členů ronovského rodu, a nejen těch, podávaný v každé kapitole k jednotlivým generacím, je do jisté míry pouze orientační, přibližný a neúplný. Prameny bohužel nedovolují proniknout hlouběji do problematiky pozemkové držby a nedovolují ji upřesnit.

Prvním pozemkovým majetkem Ronovců, který prameny zmiňují, je již diskutovaná Tuhán náležející do majetku Smila z Tuháně, „zakladatele“ rodu. Poprvé je Tuhán ve spojitosti se Smilem zmíněna na listině roku 1199.¹⁵³ V české historiografii rovněž proběhl spor o lokalizaci dané Tuháně. Jedna část historiků se domnívá, že se jedná o Tuhán u Slaného, tedy ve starším ronovském majetkovém centru ve středních Čechách. Druhá část

¹⁵³ CDB II, č. 349, s. 358.

historiků sází na Tuháň u Dubé, kde se posléze nacházelo severočeské centrum rodu Hynka z Dubé. (viz výše kapitola *Smil z Tuháně*). Druhý názor by se mohl odvíjet od domněnky, že Ronovci měli v severních Čechách možná své původní majetkové držby a posléze zde ještě získali kastelánství v Budyšině a v Žitavě.

Další listina hovořící o majetkové držbě se týká nadání Doksanskému klášteru. Listina byla vydána roku 1226, Přemysl Otakar I. zde potvrzuje klášteru mimo jiné též držbu poloviny vesnice Vojnice, tím tedy míněno polovinu příjmů z dané vesnice, která je v držení Smila z Tuháně.¹⁵⁴ Vztah Smila ke klášteru je jasný – jeho dcera Scholastika se stala v Doksanech jeptiškou. Tedy snad proto za možnost působení své dcery v klášteře byl klášter nadán těmito příjmy. Bohužel jiné zprávy o Smilově majetkové držbě se nedochovaly. Bližší specifikace jeho majetkové držby není proto možná, i když lze velmi dobře předpokládat, že samozřejmě tato vesnice nebyla jedinou, kterou Smil vlastnil, že jeho majetky musely být rozlehlejší, s přihlédnutím k jeho předpokládané silné dvorské pozici.

Majetková držba Smilových synů, Jindřicha a Častoslova, je již o něco jasnější. Diplomová práce se bude zabírat předně majetkovou držbou Častoslova a nadále přímé rodové linie k Hynkovi z Dubé. Tato studie by měla sloužit jako shrnutí dosavadního bádání ohledně majetku těchto 3 generací – Smila z Tuháně, Častoslova staršího a Jindřicha-Hynka ze Žitavy. Doposud ještě bohužel nevznikla žádná jednotná syntéza, která by majetkové poměry těchto tří Ronovců shrnovala a utřídila. Takový počín může rovněž přispět k interpretaci jejich mocenského vlivu, který velmi vzrostl, a též i k interpretaci dílčích poklesů vlivu na panovnickém dvoře a české politické scéně 13. století.

¹⁵⁴ CDB II, č. 286, s. 280-286.

První oblast lokálního působení Ronovců je detekovatelná v oblasti Českého středohoří.¹⁵⁵ Z obecného pohledu byly statky šlechty rozprostřené na tomto sídelním území převážně v kolonizačních oblastech. Velká většina sídelních struktur zde pochází tedy z kolonizační oblasti, staré sídelní struktury jsou méně četné. Ronovci zde sice neměli jádro svých rodových držav, to se konstitovalo v severovýchodních Čechách. Většinu vesnic zde vlastnila především rodová linie Jindřicha ze Žitavy, kterážto později přešla do vlastnictví rodové linie Lichtenburků. Jedná se především o oblast Libochovicko s vesnicemi Libochovice, část vesnice Klapí, již zmiňovaná Vojnice, Radovesice a Poplze. Lichtenburkové ovšem dle výzkumu Josefa Žemličky na tuto oblast postupně zanevřeli a počátkem 14. století již jim tato oblast nepatřila.¹⁵⁶ Velmi zajímavá je ovšem i držba obce Lovosice, kterou prokazatelně vlastnil Jindřich ze Žitavy a kterou později odprodal lovosickému měšťanovi.¹⁵⁷ V průběhu 13. století se tedy jejich územní ambice přesunuly jinam, konkrétně tedy na česko-moravské pomezí. Dle slov Josefa Žemličky zde Ronovci do kolonizačních počínů lokací nových sídelních jednotek nevstupují, spokojují se s rozsahem držby, který jim připadl někdy v průběhu 11.-12. století.¹⁵⁸ Zdá se tedy, že Ronovci nestojí o vytváření dalších sídelních jednotek, rozumějme opor svého vlivu a zdrojů příjmů, když konkurentů je zde celá řada.

Podle závěru Miloslava Sovadiny důvodem ronovského odmítavého postoje ke kolonizaci Českého středohoří byl fakt, že zde bylo poměrně málo prostoru ke kolonizaci, nabízely se i lukrativnější prostory a to zejména na okraji přemyslovského soustátí, které otvíraly

¹⁵⁵ Osídlováním této oblasti Čech se podrobně zaobíral v 70. letech profesor Josef Žemlička, výsledky svého výzkumu zveřejnil v publikaci *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*.

¹⁵⁶ Josef ŽEMLIČKA, *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*, Praha 1980, s. 99-100.

¹⁵⁷ CDB III/1, č. 158, s. 192-193., dále CDB IV/1, č. 147, s. 244.

¹⁵⁸ Josef ŽEMLIČKA, *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*, Praha 1980, s.100.

nečekané možnosti.¹⁵⁹ Bylo nutné pro ně přejít do oblasti, ve které by se mohli mnohem svobodněji realizovat a vystavět i zde bohatou rodovou doménu bez ohledu na počet a sílu konkurentů.

Pravda je, že uprázdněná území na severu Čech sloužila jako jakási nárazníková oblast českého státu oproti zahraničním konkurentům. Zde bylo nutné vytvořit souvislé české osídlení, skrz které by bylo možné vytvořit opěrné pozice pro českého panovníka v čele se spolehlivým feudálem, který toho dosáhne skrz intenzivní kolonizační činnost. Takovými feudály se mohli Václavovi I. jevit právě Ronovci – slouží panovníkovi věrně, mají k němu vlastní osobní vazby, panovník jim důvěřuje.

Majetková država, kterou tito bratři během svého života na severu vytvořili, se primárně soustředila na oblast Budyšina a Žitavy známého rovněž pod názvem Záhvozd.¹⁶⁰ Josef Vítězslav Šimák zisk Budyšina přisuzuje k vládě Přemysla Otakara I., kdy tento panovník pověřil své dva věrné, aby se zde zasadili o kolonizaci území.¹⁶¹ Bohužel toto tvrzení není nikterak ověřitelné, protože prameny uvádějí Budyšin jako ronovskou držbu až roku 1232, kdy Jindřich, tedy mladší bratr, je uveden jako kastelán (*prefectus Budisinensis*).¹⁶²

Budyšínské kastelánství se uvádí v listinách pouze ve spojitosti s Jindřichem, proto je možné se domnívat, že Budyšínsko s jeho kolonizací měl na starosti Jindřich, i když byl mladší. Tento fakt může nasvědčovat tomu, že Častoslov se spíše počátkem vlády Václava I. vyskytoval u panovnického dvora, aby zajistil potřebné mocenské pozice přímo u dvora, aby Ronovci nebyli zatlačeni do pozadí jinými, novými a daleko dravějšími rody.

Častoslov tedy musel čelit nové situaci – mladý panovník přebírá dvůr svého otce a vybírá

¹⁵⁹ Miroslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*, in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 6/1997, Česká Lípa 1997, s. 7-17.

¹⁶⁰ Pojmem Záhvozd se označuje území ležící na česko-německo-polském pomezí

¹⁶¹ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930, s. 15.

¹⁶² CDB III/1, č. 23, s. 53.

si své budoucí spolupracovníky, je nutné si zde udržet své místo na slunci. Jindřich se tedy mohl jako člen lokální nobility věnovat budování mocenské opory rodu vyjádřeného územím a kolonizací. Častoslov se mohl tak přidat k Jindřichovi a budovat společné rodové dominium až v letech 1242 – 1248, kdy Václav rezignuje na aktivní vládu a uzavírá se do sebe. Bylo dozajista také nutno navázat kontakty a pozitivní vztahy s okolními feudály – zejména Markvartici. To byl dozajista úkol pro Jindřicha a posléze také Častoslova. Jindřich byl dozajista obratnější, o čemž svědčí i jeho sňatková politika, do které angažuje nejen svého syna, ale posléze rovněž také sám sebe.

Druhá oblast sféry vlivu ronovských bratří byla Žitava.¹⁶³ První zmínka o Žitavě ve spojitosti s Jindřichem a Časoslovem se objevuje roku 1238, tedy po šestileté držbě Budyšína.¹⁶⁴ O obrovském významu Žitavy není vůbec pochyb. Jednak zde vedla velmi důležitá obchodní cesta

Co vedlo panovníka Václava I. k podpoře rozvoje ronovských držav v oblasti severních Čech? Zde opět zůstává prostor po pouhé spekulace. Hlavní úlohu zde mohlo hrát mnoho faktorů – věrné služby a osobní vztah k panovníkovi, dále ovšem i úspěšnost kolonizačních podniků, které Ronovci v této oblasti dozajista uskutečňovali.

Dalšími důvody pro zisk území mohli být rovněž pozitivní diplomatické schopnosti těchto dvou mužů směřem k sousedům – zde je toto dá doložit na příkladu kláštera Marienthal,

¹⁶³ Tehdejší Žitavsko bylo ovšem mnohem rozlehlejší než jak Žitavsko vnímáme dnes. Zahrnuje v sobě rovněž území horního Poníší až po Vratislavici, Ještěd, Liberec. Ve starších pramenech se označuje jako Záhvozď (Sagost). Žitavsko se dostalo do spojení s českým státem někdy v 10. století, kdy Lemuzi se přičlenili k českému státu. Za vlády Boleslava Chrabrého byla část Záhvozdu přičleněna k Polsku a po jeho pádu se tato část ocitla připojená k Míšni. Za panování Vratislava II. se Záhvozď přičleňuje opět k českým zemím a je tedy od poloviny 11. století v majetku českého panovníka. Otakar BAUER, *Žitavsko v českých dějinách*, in: Antonín FRINTA – Hugo ROKYTA (edd.), *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 9-11.

¹⁶⁴ CDB III/1, č. 176, s. 217-220.

který byl založen roku 1234 Václavem I. a Kunhutou Štaufskou. Oba ronovští bratři se vyskytují na svědečných řadách listin vydávaných pro tento klášter.

Obrovský boom územních zisků pro tento rod od krále Václava I. je tradičně v české historiografii přisuzován do let 1248-1249, tedy v době, kdy Václav I. bojuje proti povstání svého syna Přemysla a Ronovci stojí věrně po Václavově boku. Z toho důvodu si vysloužili bohaté obměny, jak říká Josef Šimák: „král ve dvou letech zvítězil a opak jeho vděčná štědrost neznala mezí.“¹⁶⁵ Šimák v podpoře Václava I. vidí jasný impuls pro převod většiny území, které Ronovci spravovali zatím jako úředníci, tedy z milosti panovníka a do milosti panovníka, nyní přechází do jejich vlastní soukromé majetkové držby. Zde by dozajista Josef Žemlička užil své rčení o zcizování panovnické domény, o privatizaci Čech. V žemličkovské terminologii můžeme říci, že podporou Václava I. Ronovci zprivatizovali severovýchodní Čechy.

Miloslav Sovadina vidí situaci zcela odlišně. Při hodnocení majetkových zisků ronovských bratrů Sovadina zdůrazňuje, že Žitava byla svobodný alodiální statek, tedy soukromé vlastnictví Ronovců. Sovadina zde tedy přichází ve spojení s Ronovci s podobnou skutečností, kterou zdůrazňuje ve svých dílech na obecné rovině Libor Jan. Žitavu získali tito muži během 30. let do svého přímého vlastnictví. Na rozdíl od Šimáka Sovadina připisuje vlastnictví Žitavy Ronovcům již od 30. let, tedy o více než deset let déle. To by znamenalo, že územní zisky, které si Ronovci vysloužili za pomoc Václavovi v boji proti jeho synovi, byly jen upevněním jejich moci, potvrzením jejich sociálního a mocenského statusu a ne jejich nabytím jak o tom hovoří starší česká medievistika. Ronovci byli významným rodem již daleko před pomocí Václavu I. v uhájení si trůnu. Tato

¹⁶⁵ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930, s. 15.

pomoc byla jakýmsi vyústěním a logickou reakcí dlouholetých podporovatelů a přátel, ne zjištěným krokem k tomu vydobýt si moc – tou již disponovali. (viz níže). Šimák definuje tento majetek územně jako oblast táhnoucí se Frýdlantskem, Libereckem až po Ještěd a Jizerské hory a dále Šluknovskem až k Labi a Polici.¹⁶⁶

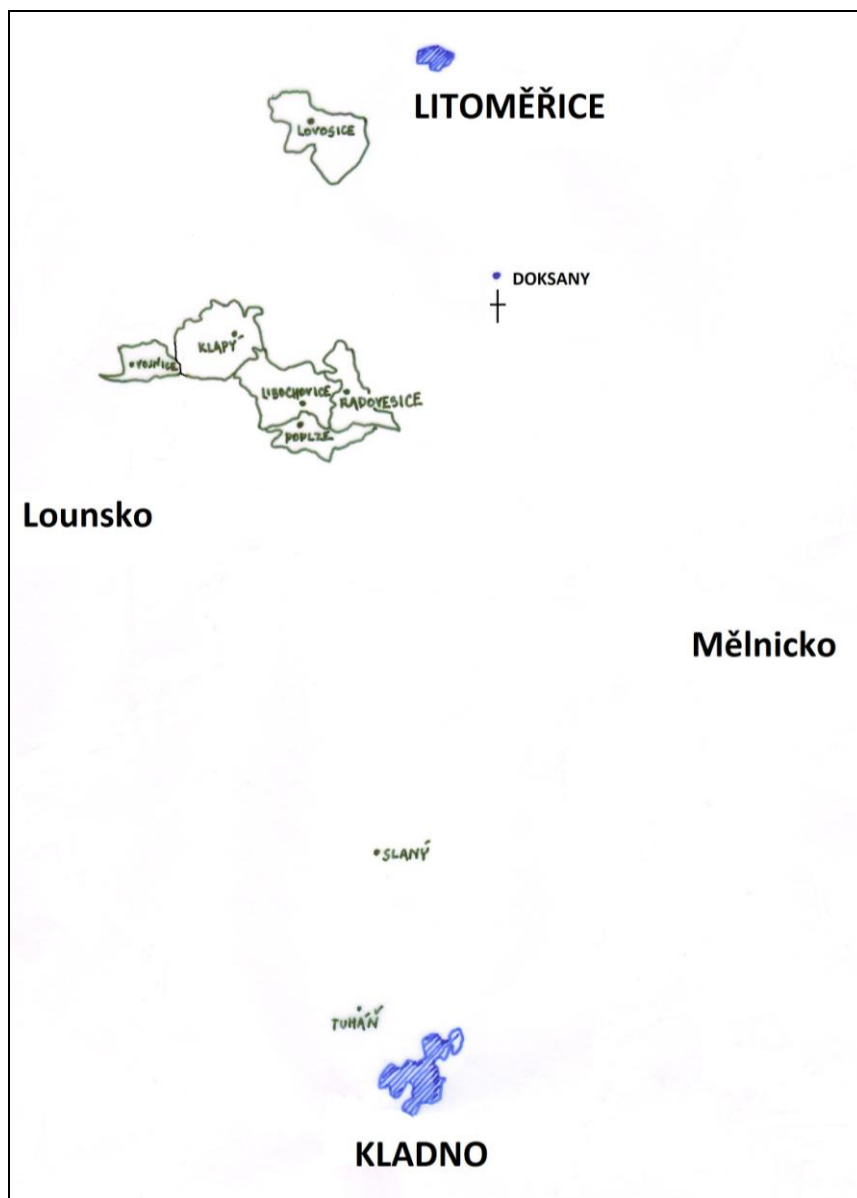
Podle Otakara Bauera, který se věnoval ronovské majetkové držbě v severních Čechách, byl právě Častoslov ze Žitavy se svými syny tím, který se stal zakladatelem rodové moci Ronovců na českém severu. Právě Častoslovovi přisuzuje hlavní kolonizaci Záhvozdí v dobách vlády Přemysla Otakara I. Podle Otakara Bauera důležitou událostí, která dotvořila územní rozsah ronovské majetkové državy, byla pomoc na úspěšném odražení povstání královice Přemysla v letech 1248-1249. Po této události Ronovci drželi celé Žitavsko s Frýdlantskem a Libereckem až k Ještědu a k Jizerským horám, dále Šluknovsko až po Labe a s krajinou od Žitavy k České Lípě až po Bezděz.¹⁶⁷

Velmi důležitým počinem v dělení majetku ke konci života obou bratrů byl již zmiňovaný sňatek Jindřicha se Sibylou z Křižanova. Tím se zakládá nejen linie rodu Lichtenburků, dělí se tedy proto i společný rodový majetek bratrů. Předpokládá se, že Jindřich přesídlil za Sybilou do východních Čech a ronovská větev primase rodu Častoslova si ponechává své majetky v Záhvozdí. Bohužel, poslední listina, která se k Častoslovovi dochovala, tedy listina z roku 1253,¹⁶⁸ neuvádí u Častoslova žádný predikát, na jehož základě by bylo možné se domnívat, jaká část společné držby bratrů mu připadla. Obecně se ovšem historici přiklánějí k Častoslovově držbě Záhvozdí.

¹⁶⁶ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930, s. 15-16.

¹⁶⁷ Otakar BAUER, *Žitavsko v českých dějinách*. in: Antonín FRINTA – Hugo ROKYTA (edd.), *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 13.

¹⁶⁸ CDB V/1, č. 5, s. 39.

LEGENDA:

KLADNO – současná města

_____ - katastrální hranice ronovské držby

+ Doksany - klášter¹⁶⁹

• Tuhán – sídelní aglomerace

¹⁶⁹ Doksanský klášter získal polovinu vesnice Vojnice od Smila z Tuháně, jelikož Smilova dcera Scholastika zde působila jako jeptiška.

IV. Závěrečná bilance kariéry Častoslova ze Žitavy

Častoslov ze Žitavy může být v závěru svého života charakterizován jako mocný muž.

Pocházel z vlivného šlechtického rodu, stál po většinu své kariéry v blízkosti panovníka,

stal se tedy jeho dvořanem. Působil v užším dvorském okruhu tzv. curia minor, což

svědčilo o jeho významném postavení, což dokládají svědečné řady středověkého

diplomatického materiálu. Pokud se dvůr nečekaně rozšířil v situaci nějaké dvorské

festivity na tzv. curia maior, Častoslov se zcela logicky posouvá ve svědečné řadě ke

konci, protože je předstoupen vyššími funkcionáři, než byl on sám. Tento dvořan se udržel

u dvora svého krále po dobu celé jeho vlády, což svědčí o jeho velmi silném postavení.

Z tabulky je patrné, že ani on, ani jeho bratr nezastávali žádné dvorské úřady, nezapojovali

se ani do žádných dvorských uskupení, což bylo poměrně nebezpečnou záležitostí.

Spoléhalo totiž na svůj osobní vztah k panovníkovi, na osobní přátelství a loajalitu. Pro

funkci dvořana byl doajista kvalifikovanou osobností – pokud přihlédneme

k charakteristice dvořana od Dany Dvořákové a Ivana Hlaváčka: musel si interiorizovat

curialitas a rovněž byl doajista důvěryhodný a i kvalifikovaný – jako vlastník pozemků

v pohraničí doajista musel umět vhodně komunikovat se svými sousedy, jmenovitě

s míšeňským biskupem a klášterem Marienthal.

V letech 1232 – 1239 byli s panovníkem ve velmi častém kontaktu, což opět při vědomí

absence jakéhokoli úřadu svědčí o velmi silné osobní vazbě. Loajalitu Václavovi

prokazovali při každé příležitosti, když panovník potřeboval – ať již při Václavově tažení

proti Mongolům roku 1241 či v období Přemyslova povstání proti vlastnímu otci. Právě

v letech 1242 – 1248 se zdá, že se vazba mezi Častoslovem, Jindřichem na straně jedné a Václavem I. na straně druhé rozvolňuje. Panovník se stahuje do sebe a ignoruje své vladařské povinnosti. V listinách je doložitelný velmi řídký kontakt. Zde se jeví, že se Častoslov uchyluje na své rodové dominium a věnuje se kolonizaci. Bohužel o Častoslovových fundacích v pramenech neexistují žádné písemné zprávy – snad lokaci vesnic nepovažoval za hodnu zlistnění.

Další důležitou podporou svého vlivu na dvoře byl dozajista jejich majetek. Bylo by bláhové domnívat se, že v podpoře Václava I. takto postupovali nezištně. Majetková držba Ronovců se rozvíjela především ve středních Čechách a posléze pod tíhou vyčerpání ploch vhodných ke kolonizaci rod přesouvá své sídelní těžiště do severovýchodních Čech. Sem již nedosahují královské kolonizační podniky, proto se Ronovci zasazují o osazení česko-německo-polského pohraničí a posilují zde český živel. Při těchto kolonizačních počinech získali pro sebe i generace budoucí velmi dobrou základnu své moci, kterou mohli do budoucna podpořit své pozice u panovnického dvora.

Jak patrně, Častoslov byl velkou osobností svého rodu. Byl nejen dvořanem, který zastává důležitou, i když formálně nedoložitelnou funkci u panovnického dvora. Byl rovněž zemským šlechticem, který provozuje kolonizační činnost a správu svého rodového dominia.

7. Jindřich mladší ze Žitavy

Koncem 40. let 13. století probíhá v ronovském rodě generační výměna. Dne 2. června roku 1249 se poprvé v diplomatickém materiálu objevuje syn Častoslova ze Žitavy

Jindřich, *domino Tsastolao se Syttauia et domino Heinricho filio eius*,¹⁷⁰ mnohdy v pramenech rovněž zmiňovaný jako Hynek. Po boku svého otce je zachycen naposledy v prosinci roku 1253, kdy společně s otcem a bratry Častoslovem a Chvalem svědčí v listině Přemysla Otakara II. pro litoměřické měšťany.¹⁷¹ Období jeho působnosti při dvoře českého panovníka v letech 1249-1253 můžeme označit jako tzv. učňovská léta, kdy ho otec Častoslov uvádí na dvůr, Jindřich získává první zkušenosti, poznává ostatní dvořany, šlechtice a diplomaty, zvnitřňuje si pravidla dvorného chování a dané sociální normy, učí se od svého otce jak se správně ve dvorském prostředí pohybovat.

Období prvních čtyř let na dvoře Václava I. bylo pro Jindřicha velmi důležitým obdobím. Jak si vytvoří na dvoře kontakty, jak bude k ústřední moci loajální, jak úspěšně či neúspěšně bude plnit na dvoře své povinnosti – to vše determinovalo jeho celou budoucí kariéru.

Na základě svědečných řad je jasné patrné, že se na dvoře vyskytoval po Jindřichově boku nejen jeho otec, ale rovněž Jindřichův starší bratranec Smil, syn Jindřicha ze Žitavy, v budoucnu jeden z nejvlivnějších představitelů české nobility poloviny 13. století, který svým majetkem, splendorem, prestiží a mocí ronovskou linii Častoslova ze Žitavy úplně zastínil.

Východiskem poznání pro majetkové poměry a politické působení budou opět svědečné řady listin. Pro přehled uvádím souhrnnou tabulku, která zachycuje svědečné posice Jindřicha mladšího ze Žitavy, pokud to bylo možné rovněž s komparací posice Smila z Lichtenburka.

¹⁷⁰ CDB IV/1, č. 164, s. 268-269.

¹⁷¹ CDB V/1, č. 5, s. 38-39.

číslo CDB V	datum vydání	místo vydání	funkce na listině	svědečná pozice Licht.	svědečná pozice Hynek/ Jindřich	označení
IV-1, č. 164	2/6/1249	Radoměřice	svědek		2/5	domino Tsastolao se Syttauia et domino Heinrico filio eius
IV-1, č. 165	2/6/1249	Radoměřice	svědek		2/5	Tsastolaus de Syttauia, Heinricus filius eius
IV-1, č. 169	23/7/1249	Litoměřice	svědek		4/11	Tsastolaus se Syttauia et Heiricus filius eius + Zmilo de Syttauia
IV-1, č. 170	11/8/1249	Praha	svědek		6/7	Tsastolaus se Sittauia et filius eius Henricus
IV-1, č. 185	22/6/1250	Praha	svědek		3/11	Tsastolaus se Sittauia et duo filii eius Tsastolaus et Heinricus , Zmilo se Sittauia
V-1, č. 5	prosinec 1253	Jablonné v Podještědí	svědek	5/15	6/15	Smilo de Ronow , Zastolaus, Heinricus , Zastolaus et Chwalo filii eius
V-1, č. 71	15/3/1256	Praha	svědek		9/16	Schenko de Sytauia cum fratre suo Hainrico
V-1, č. 337	10/6/1262	Budyně nad Ohří	svědek	5/20	19/20	Smilo de Lichtemburk ...Sdenko, frater Smilonis de Lichtnburg, Hennekynus filius

						Smilonis ... Henricus et Chwalo de Zittauia
V-1, č. 392	12/9/1263	Písek	svědek		5/7	item Boemi:... Henricus de Sytavia , Zdenko frater Zmilonis, Henco Filip Zmilonis marschallus Boemiae
V-1, č. 423	22/10/1264	Písek	svědek		1/5	Henricus filius Chastolai , Henricus Filip Zmylonis... Chenko frater Zmylonis
V-2, č. 553	27/3/1268	Písek	svědek	3/14	10/14	Zmilo de Lyhtenberch ... Hyncho filius Schechonis
V-2, č. 860	7/2/1278	Praha	svědek			Hinco de Luhtemburch

I. Dědictví po otci

Po smrti Častoslova ze Žitavy, který mizí z pramenů roku 1253, se jeho potomkům otvírá přístup k velké pozemkové držbě. Oblast ronovského majetku zahrnovala tehdy Žitavsko, Frýdlantsko, Šluknovsko, dále na západě se táhnoucí k dnešní Horní Polici vedoucí na jihu k Bělé pod Bezdězem až někde k oblasti Železného Brodu.

Jindřich pocházel ze třech dětí, bratrů, každý si z rodového dědictví po otci uloupil kus ke své obživě. Josef Šimák na sklonku 20. let vytvořil dědickou teorii o dělení majetku mezi bratry Jindřicha, Častoslova a Chvala, kterou zde uvádím.¹⁷²

Chval, poprvé zmiňovaný prameny v prosinci roku 1253,¹⁷³ obdržel Žitavu, hrad Ronov u Žitavy a Českou Lípu.¹⁷⁴ Významný počín, který pro Českolipsko vykonal, bylo, že založil hrad Ojvín a Grabštejn, dále ještě zřídil cestu ze Žitavy přes Ojvín do České Lípy.¹⁷⁵ Jednu část tohoto ronovského panství převzal posléze Chvalův syn Jindřich z Lipé, který spravoval jmenovitě Žitavu a Ronov.¹⁷⁶ Chval se vytrácí z pramenů dne 10. června roku 1262 listinou, ve které svědčí společně s bratrem Jindřichem.¹⁷⁷

Častoslov se poprvé objevuje v pramenech dne 22. června roku 1250,¹⁷⁸ se usadil na ve východní části ronovského regionu, kde vystavěl hrad Frýdlant. Zůstal tak omezen na pouhou část Českolipska.¹⁷⁹ O tuto část majetkové držby posléze Ronovci za vlády Přemysla Otakara II. přišli. Roku 1256 je ovšem ještě stále zván *de Sitauia*, ze Žitavy.¹⁸⁰ Tento přídomek si ponechává ještě 1. května roku 1263.¹⁸¹ Častoslov, zvaný v pramenech rovněž Čeněk, trvale mizí z pramenů 26. srpna 1261.¹⁸²

Dle Šimákova hodnocení udržel význam ronovské ostrve v severních Čechách Jindřich „neboli Hynek, jež se zval též Haimanem.“ Tento šlechtic držel zpočátku dle slov Josefa

¹⁷² Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930, s. 16-17.

¹⁷³ CDB V/1, č. 5, s. 38-39.

¹⁷⁴ Chval zván přídomekem *ze Žitavy* společně se svým bratrem Častoslovem roku 1258 (CDB V/1, č. 159, s. 251-252), Chval nazýván přídomekem ještě roku 1262. (CDB V/1, č. 314, s. 496-470.)

¹⁷⁵ Otakar BAUER, *Žitava v českých dějinách*, in: *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 14.

¹⁷⁶ Tomáš Durdík, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 476-478.

¹⁷⁷ CDB V/1, č. 337, s. 503-504.

¹⁷⁸ CDB IV/1, č. 185, s. 337-338.

¹⁷⁹ Otakar BAUER, *Žitava v českých dějinách*, in: *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 14.

¹⁸⁰ CDB V/1, č. 85, s. 158-159., rovněž CDB V/1, č. 86, s. 159-160., dále i CDB IV/3, č. 1125, s. 114-115., CDB V/1, č. 159, s. 251-252 oba bratři Čeněk a Smil jsou zvaní přídomekem „ze Žitavy“.

¹⁸¹ CDB V/1, č. 379, s. 562-564.

¹⁸² CDB V/1, č. 291, s. 412-413.

Vítězslava Šimáka společně s bratry Žitavu a Českou Lípu, a proto nosil rovněž jako otec přízvisko „ze Žitavy“. Šimák dále vysvětluje, že postupem doby se Jindřich od svých bratrů oddělil a ujal se jižní části ronovského regionu a jako své sídelní místo si vybral Dubou. Tento hrad zakoupil totiž od Křižovníků s červenou hvězdou po roce 1257.¹⁸³ Tato oblast sousedila těsně s oblastí Bezdězska, ve které byl značně zainteresován Přemysl II.¹⁸⁴

Obec Dubá a hrad vystavěný v její blízkosti se stal důležitým centrem oblasti spravované Jindřichem mladším. Obec Dubá původně náležela Načeplukovicům, kteří ji prodali pražským křižovníkům. Ještě ve 13. století ji zakoupil Hynek z rodu Ronovců, který je pokládán za stavitele daného hradu. Hynek později rovněž využíval predikátu u svého jména daného právě svým sídelním místem v Dubé. Využívání tohoto predikátu je doloženo v listině č. 860 z roku 1278: *Hinco de Duba*.¹⁸⁵ Stal se tak zakladatelem další rodové linie Ronovců – pánů z Dubé. Ronovci tento predikát využívali i posléze, i když v Dubé již dávno nesídlili či dokonce zde pravděpodobně hrad již neexistoval. Doba zániku hradu ovšem není přesně známa. Na základě archeologických nálezů Tomáš Durdík klade zánik hradu do poloviny 14. století.¹⁸⁶

¹⁸³ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930, s. 17.

¹⁸⁴ K oblasti Bezdězska, jejímu osídlení a kolonizaci blíže: Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny I/5. Středověká kolonisace v Zemích českých*, Praha 1938, s. 751-768.

¹⁸⁵ CDB V/2, č. 860, s. 580-581.

¹⁸⁶ Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 126-127.

LEGENDA:

- - státní hranice
- - katastrální hranice
- ronovského majetku
- LIBEREC – současná města
- Dubá – sídelní aglomerace

II. Neznámá léta 1254-1256

Při pohledu do souhrnné tabulky reflektující svědečné pozice Jindřicha mladšího ze Žitavy je patrné, že léta 1254 a 1255 nejsou v tabulce postihnuta. Ohlédněme se do obecných dějin, zda bychom nenašli nějaké vysvětlení.

Roku 1254 se po smrti svého otce Václava I. stává i po formální stránce Přemysl Otakar II. Ten hned po svém nástupu koncem roku 1254 odjíždí na křížovou výpravu. „Roku 1254

*dne 14. prosince Přemysl syn krále Václava táhl jest do Prus opásán znamením kříže, chtěje válčiti s Prusy, a za ním táhlo velké množství pánů českých, moravských a rakouských i jiných bojovníků nižšího rodu.*¹⁸⁷

Motivace pro tento počín pramení z touhy Přemysla II. získat si papeže na svou stranu. Samotná výprava si ovšem kladla za cíl podporu křesťanství na jihovýchodě Pobaltí a rovněž poskytnout pomoc řádu německých rytířů, dále rovněž zklidnit severovýchod Evropy, který se rád zapojoval proti Přemyslovi do koalic, jak to již Přemysl poznal u Bély IV.¹⁸⁸

K Přemyslovi doprovázeného olomouckým biskupem Brunem ze Schauenburku se postupem doby přidal rovněž markrabě braniborský. Jak tvrdí Druhé pokračování Kosmovy kroniky: „*Tehdy když meškal ve Vratislavi, připojil se k němu markrabí brandenburský s vojskem svým, a oba dva spolu táhli jsau do Prus, wedauce s sebau množství náramné.*“¹⁸⁹

Výpravy se účastnil výkvět české nobility, bezpečně doložený je Smil z Lichtenburku.¹⁹⁰ V dubnu roku 1255 již byl Přemysl zpět v Praze. Obratem ruky však přišla zpráva o nabídce císařské kandidatury. Přemysl zůstává zatím raději v pozadí.

Nepřítomnost Jindřicha mladšího může být zapříčiněna právě křížovou výpravou do Pobaltí. Ronovci byli silným panským rodem, disponujícím velkou majetkovou držbou,

¹⁸⁷ „1254, XIX Kalend. Januarii Przemysl, fillius regis Wenceslai, profestus est in Pruziam signo crucis accinctus, pugnaturus contra Prutenos, quem **multa turba nobilium Bohemiae, Moraviae et Austriae secuta est et aliorum militum genesis inferioris.**“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 309.

¹⁸⁸ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 97-98.

¹⁸⁹ „*Eo igitur in Wratislavia commorante, accessit ad eum merchio Bramburiensis cum exercitu suo, et ambo pariter profecti sunt in Prussiam, ducentes secum multitudinem copiosam.*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 309.

¹⁹⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 99.

která byla dozajista schopna poskytnout velké množství bojové síly. Josef Žemlička uvádí, že přítomnost Smila z Lichtenburka je jasně na tažení doložitelná. Nabízí se zde tedy automaticky úvaha, že ronovští bratřenci, Jindřich, Častoslov a Chval, se rovněž výpravy účastnili. Narativní pramen je nezmiňuje přímo, ovšem mohli být zahrnuti v oněch *multa turba nobilium Bohemiae*. Jejich přítomnost v Čechách je opět doložena až v roce 1256. U Častoslova s Chvalem to je konkrétně 16. a 18. červenec 1256 v Opavě.¹⁹¹ Co se týče samotného Jindřicha mladšího, ten je doložen 15. března roku 1256.¹⁹² Celý křížácký podnik dopadl úspěšně a Přemysl II. zde ukázal svou vojenskou sílu: „*Neutrpěl v boji s Prusy pohanu, v krátký čas dal pokřtít mnoho pohanů.*“¹⁹³

Při zaměření se na svědečné posice je možné říci, že i po smrti otce si Jindřich udržuje posici u dvora ve více méně nezměněné podobě. Problémem je zde, bohužel, torzovitost pramenného materiálu diplomatické povahy. Jedna dochovaná listina z let 1254-1256 je velmi malý počet na generalizaci Jindřichovy mocenské posice. Je jisté, že tažení, které probíhalo od konce roku 1254 do jara 1255, značně kancelářskou produkci ovlivnilo. Na druhou stranu sám rok 1256 nabízí u Jindřicha pouze jeden svědečný počín, zatímco u jeho bratrů celkem tři. Pokud vezmeme v úvahu Opavu, místo vydání listin, kde Častoslov s Chvalem svědčí, můžeme se domnívat, že dvorské pozice spíše přebírají Jindřichovi bratři a Jindřich se stará o společný majetek zděděný po otci.

¹⁹¹ CDB V/1, č. 84, s. 153-158., dále CDB V/1, č. 85, s. 158-159., CDB V/1, č. 86, s. 159-160.

¹⁹² CDB V/1, č. 71, s. 134-136.

¹⁹³ *Kronika takřečeného Dalimila*, Marie Bláhová – Marie Krčmová (edd.), Praha 2005, s. 156.

III. Otázka mocenské pozice v letech 1257-1261

„1260. Ottakarus rex habuit conflictum cum Bela, rege Ungarie, atque vicit.“ Těmito slovy připomíná roku 1260 letopis Jindřicha Heimburského boj Přemysla Otakara II. s uherským králem Bélou IV. a jeho synem Štěpánem.¹⁹⁴

První polovina Přemyslovy vlády byla plná ozbrojených konfliktů, ve kterých Přemysl získává mnoho. Podstatným způsobem rozšiřuje území, ve kterém je svrchovaným vládcem, a celé toto období završuje královskou korunovací se svou druhou manželkou Konstancií Uherskou o Vánocích roku 1261.

Hned roku 1257 se rozhořel konflikt mezi Přemyslem Otakarem II. a bavorskými Wittelsbachi. Konflikt byl spíše povahy delšího napětí, které roku 1257 vyvrcholilo v ozbrojený konflikt. Přemysl II. začíná zasahovat do sporů mezi Wittelsbachi a bavorskými biskupy. Představitelé třech biskupství – Řezno, Pasov, Salcburk – byli jednak velmi důležitými lenními vlastníky v Bavorsku, na druhou stranu vykazovali poměrně silnou propřemyslovskou politickou orientaci. Navíc Filip Sponheimský zastával úřad salcburského biskupa, episkopátu z trojice nejvýznamnějšího, v letech 1246 – 1267. Navíc byli s Přemyslem II. příbuzní, Filip byl druhorozený syn Bernarda II. Korutanského a Judity, dcery Přemysla Otakara I.

Cíl bavorského tažení, které vypuklo v srpnu 1257, je poměrně nejasný. Dalimil uvádí, že

„V době jeho vlády [Přemysl II.], jak se hovoří,
vyjížděli na lup do Čech Bavoři,
pronikali do vsí, do bran českých měst,
pánům brali statky, paním jejich čest.“¹⁹⁵

¹⁹⁴ Letopisové Jindřicha Heimburského, FRB III, Josef Emler (edd.), Praha 1882, s. 40.

¹⁹⁵ Kronika takřečeného Dalimila, Marie Bláhová – Marie Krčmová (edd.), Praha 2005, s. 156.

Přemysl zde vypadá jako panovník hájící svůj lid a svůj majetek. Josef Žemlička vidí tento spor jako pokračování sporu o Babenberské dědictví, kdy Wittelsbachové vidí Rakousy jako bývalou bavorskou Východní marku, dělají si na ni zpětné nároky.¹⁹⁶ S jistotou lze říct, že tažení dopadlo neúspěchem. Přemysl II. byl poražen v bitvě u Mühldorfu, mnoho českých rytířů zde přišlo o život zejména poté, co se při vzdorování přesile dali na ústup a pod vojskem se prolomil most přes řeku Inn:

*„Že vzdorovat nemoh kníže přesile,
do Rakouska začal prchat zběsile.
Střelci houfci měli jeho záda krýt,
než k Cindorfu se mu zdaří ustoupit.
Nepřátel však bylo všude víc než dost.
Nedaleko před Cindorfem,
kam zamířil kníže s houfem,
podsekali jednou v noci tajně most.
Když Přemysl s vojskem na svém útěku,
chtěl po mostě přepravit se přes řeku,
most se zřítíl a v zpěněnou hlubinu
propadlo se mnoho českých hrdinů.“¹⁹⁷*

Část českého vojska se uchýlila po prohrané bitvě do samotného Mühldorfu, kde se statečně bránili až do září 1257, kdy přijali nabídku kapitulace výměnou za volný odchod.¹⁹⁸

Václav Novotný uvádí, že dle Altašských análů je v posádce bránící se v Mühldorfu bezpečně doložen Smil z Lichtenburka.¹⁹⁹ Z přítomnosti Smila z Lichtenburka se dá rovněž vyvozovat, že byli v bojích o Mühldorf rovněž přítomni Smilovi ronovští bratřenci.

¹⁹⁶ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 103.

¹⁹⁷ *Kronika takřečeného Dalimila*, Marie Bláhová – Marie Krčmová (edd.), Praha 2005, s. 157.

¹⁹⁸ Podrobněji k bavorskému tažení: Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I. 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)*, Praha 1937, s. 70-75, dále Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české (1250-1310)*, Praha 2002, s. 77-80, nejnověji také Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 103-109.

¹⁹⁹ Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I. 4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara (1253-1271)*, Praha 1937, s. 74.

Dozajista táhli se Smilem bok po boku, aby Smilovi a Přemyslovi zajistili dostatečnou vojenskou podporu a pomoc.

Navzdory neúspěšnému tažení do Bavorska nový válečný podnik na sebe nenechal dlouho čekat. Boj o Babenberské babictví pokračuje i na východě. První konflikt z let 1252-1254 byl uzavřen na přelomu dubna a května roku 1254 v Budíně a Prešpurku. Přemysl II. a Béla IV, král uherský, si babenberské dědictví rozdělili. Konflikt ale pokračuje dále i v roce 1260.

Již od roku 1258 probíhají spory v Salcburku. Pozice Filipa jako arcibiskupa je nejistá, soupeří o stolec se svým bratrem Oldřichem, který vyhledává pomoc a podporu v Uhrách. Navíc roku 1258 probíhá s tím spojená vzpoura štyrských ministeriálů proti uherské nadvládě ztělesněné v postavě Bély IV. Béla celou situaci řeší vysláním syna Štěpána, aby situaci uklidnil. Ve Štýrsku nastávají boje proti Štěpánovi, které vyvrcholily popleněním Korutan. Český pokračovatel Kosmův líčí plenění velmi krvavě a nekřesťansky: „...*král Štěpán, ukrutnictví a vražednictví předků svých proti nevinnému stádu Kristovu pilnějším jsa následovníkem...vypraviv vojsko nevěřících, nelidských totiž lidí, Kumánů, těžkou a nerozdílnou žádavou mnichů, duchovních a prostých laiků s dětmi jich, uchvácením a porušením jeptišek a paní a odvedením takových i jinochů, kteří by měli být obráceni k cizímu řádu, a pálením klášterů i jiných chrámů i velké části země korutanské, nepravosti až příliš strašné páchaním nepravých spáchal jest.*“²⁰⁰ Není divu, že se štyrská nobilita obrací na Přemysla Otakara II, aby se ujal správy Štýrska.

²⁰⁰ „...*rex Stephanus, progenitorum suorum tyranidis et caedis in innovium Christi gregemhabundantior aemulator existens...exercitum infidelium , inhumanorum scilicet hominum, Comanorum, producent, in gravi et indifferenti strage monachorum, clericorum et simplicium laycorum cum parvulis eorundem, raptu et violatione sanctimonialium et matronarum, et abductione huiusmodi et iuvenum transformandorum in ritum alkterum, et conflagratione monasteriorum et aliarum ecclesiarum et magne partis terrae Karinthiae,*

Josef Žemlička soudí, že Přemyslovi muselo být dopředu jasné, že mírové podmínky z roku 1254 nebudou mít dlouhého trvání. Nicméně se již v březnu roku 1260 dal Přemysl na pochod, dorazil se svým vojskem do Štýrska a vytlačil Štěpána zpět do Uher. Oběma stranám bylo jasné, že se v brzké době musí odehrát rozhodující střetnutí, které celý boj o babenberské dědictví rozhodne. Velmi náchylnou oblastí pro svedení takové bitvy bylo moravsko-uherské pomezí na řece Moravě. K podpoře své moci zde dokonce Přemysl nechal založit dvě města – Uherské Hradiště a Uherský Brod.

Oba muži, jak Béla, tak Přemysl, vybudovali silná vojska. Přemysl byl podporován českou, moravskou a rakouskou šlechtou, kde v těchto vojích se vojenské služby účastnil rovněž Smil z Lichtenburka, dále štýrská nobilita, Ota III. Braniborský, oba sponheimští bratři – Filip i Oldřich, dále někteří slezští Piastovci i němečtí rytíři. Přemyslovo vojsko se mělo sejít a sešikovat na domluveném místě u Lávy: „*Tu když v sobotu, která byla třetí den po svátku svatého Jana Křtitele, k místu umluvenému v lukách u Lávy počalo se poněkud sbírat vojsko páně království českého z rozličných stran přicházející, a scházejíce se obtíženi oděním a cestau umdleni ti z Čech a z Moravy se svým pánem knížetem...*“²⁰¹

Strana protivná vedená Bélou IV. a jeho prvorozeným synem Štěpánem byla podporována Danielem Haličským, krakovským knížetem Boleslavem V. Stydlivým, Leškem Černým, dále mnohými i pohanskými národy jako Kumáni, Sikulové, Valaši, Besermeně, Ismaelitě, Řekové, Bulhaři, Srbové, Bosňané a Tataři. Béla dokonce žádal o spolupráci mongolského chána. Popis složení Bélova vojska se dochoval v rámci dopisu Přemysla Otakara II.

stupenda nimium flagiata perpetrata perperam perpetravit. “*Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 311-312.

²⁰¹ „*Exinde cum die sabbati, quae fuit tertia dies post festum beati Johannis baptistae, ad locum conductum in pratis circa Lavama diversis partibus confluentibus utcumque coepisset exercitus domini regni Bohemiae apparere concurrentes armis pressiet laboribus fatigati, hii de Bohemia et Moravia cum suo domino principe...*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 312.

papeži Alexandrovi IV., ve kterém Přemysl líčí bitvu jako boj křesťanů proti kacířům.

Dopis je zahrnut ve *Druhém pokračování Kosmově*.²⁰²

Počátkem července 1260 dosáhly vojenské konvoje místa na řece Moravě poblíž

Großbrunn, v počestlé verzi známém pod názvem Kressenbrunn. Obě vojska se sešla, každé ovšem na jiné straně řeky. Bélova strana nakonec přijala nabídku z české strany, že

Uhři přebrodí řeku, Přemyslovo vojsko ustoupí a na druhý den po poledni se strhne bitva.

Uhři ovšem přísahu porušili, přešli na druhou stranu tajně v noci přes vyhledané brody a nečekaně zaútočili na Přemyslovo vojsko.²⁰³ Přemyslovo štěstí bylo, že se včas sešikovali čeští těžkooděnci, kteří prolomili kumánskou jízdu a zvrátili výsledek v český prospěch.

Štěpánova armáda se rychle dala na útěk a utrpěla obrovské ztráty – někdo padl v boji, jiný na útěku, někdo se při útěku utopil v řece Moravě. Sám Štěpán byl v bitvě zraněn.

Celé bitevní vřavě přihlížel prameny doložený Smil z Lichtenburka. Jakou úlohu v bojích sehrál, bohužel, nevíme. Středověké prameny mlčí rovněž o participaci Smilových

bratranců, ronovských bratrů Jindřicha-Hynka, Chvala a Častoslova na vojenském podniku znovuzískání vlády ve Štýrsku. Lze ovšem usuzovat z nepřímých indicií. První indicií je jejich nepopíratelné pozemkové vlastnictví, které bylo schopno dozajista vyprodukovat

²⁰² „...*gravis belli quo adversus Bela met natum eiusdem Stephanum, Ungariae reges illustres, et Daniele, regem Rusiae, et filios eius, et ceteros Ruthenorum ac Tataros, qui eidem in auxilium venerant et Boleslaum Cracoviensem et Lestkonem iuvenem, Lacisie duces, et innumeram multitudinem inhumanorum hominum Comanorum et Ungarorum et diversorum Sclavorum, Siculorum quoque et Walachorum, Bezzermanorum et Hymahelitarum, scismaticorum etiam, utpote Graecorum, Bulgarorum, Rusciensium et Bosnensium haereticorum.*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 316.

²⁰³ „...*novissime unius duorum parti adversae obtulimus optionem, ut videlicet vel illa nobis cedent, quatenus ad eandem gerendi belli causa transire possemus, vel nos id parti adversae concederemus. E quibus disiuncte partibus alteram pars adversa elegit, ut videlicet nos cderemus et nostra cessione eisdem loch transeundi daremus. Et ut id posse fieri videretur dovis impedimento cessante, dicti reges et zrum bani et comics treugas constitutas et suis iuramentis firmatas per totum diem beatae Margaretea festum proximo precedentem mediatatem ipsius festi diei nobis mediantibus idoneis nunciis remiserunt. Verum hiidem sua pacta et iuramenta soliti violare, per vada inventa et sibi abtata clam noctu ad nostram partem cum omni suo exercitu transierunt. Et cum diceremus: pax et securitas subito cum inenarrabilis multitudine contra nos inprovisos apparuerunt in campo.*“ *Příběhy krále Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874, s. 316-317.

nemalou vojenskou hotovost, dále to je rodová sounáležitost, kterou jsme poznali již v generaci jejich otců. V neposlední řadě pro vojenskou účast hovoří také absence listin z tohoto období let 1257-1261. Bratři byli nepřítomni, nemohli tedy vydávat žádné listiny. Prameny cizí provenience bratry nezmiňují, pokud se jedná o ronovské zastoupení kupříkladu v Altašských análech, vždy se jedná o Smila z Lichtenburka! Lze se tedy domnívat, že Smil svou pozicí generaci synů Častoslava staršího ze Žitavy úplně zastínil. Zkrátka a dobře, ronovští bratři pokračují v kariérní trajektorii, která byla nastavena v éře jejich otce – podpora panovníka a jeho zájmů v Čechách i v zahraničí, bojovali v jeho službách. Na druhou stranu významnou pozici u dvora převzal primas rodu Smil z Lichtenburka, který byl v této generaci z rodu nejstarší – vždyť se i jako první potomek druhé generace v pramenech objevuje.

Celé toto časové období se uzavírá rokem 1261, konkrétně 25. prosincem roku 1261, kdy je Přemysl již v Čechách korunován se svou novou manželkou Kunhutou Uherskou na českého krále. Z jara roku 1262 se rovněž do svědečných řad navrácí i Jindřich-Hynek.

IV. Léta 1262-1268

Jindřich-Hynek je zmíněn v diplomatických pramenech po dlouhé šestileté pauze znovu dne 10. června roku 1262. Jedná se konkrétně o listinu, ve které Přemysl Otakar II, tentokrát titulován již jako *rex Bohemiae, dux Austriae et Stiriae marchioque Moraviae* potvrzuje litoměřickým měšťanům svobody od placení daní po dobu sedmi let a dále městu daruje čtyři vesnice.²⁰⁴

²⁰⁴ „Přemysl Otakarus II., rex Bohemiae, dux Austriae et Stiriae marchioque Moraviae, civibus de Litoměřice necnon aliis, qui in monte sancti Stephani apud Litoměřice mansiones suas exstruxerunt, ad

V této listině svědečná řada je velmi dlouhá, v popředí řady stojí na prvním místě olomoucký biskup Bruno, dále nejvýznamnější šlechtici – hrabě Jindřich z Hardeka, Smil z Lichtenburka, dále pražský purkrabí Jaroslav, bratr Havla z Lemberka a Boreš z Rýzmburka. Ke konci svědečné řady se rovněž vyskytuje bratr Smila z Lichtenburka v listině označovaný jako Čeněk, v české historiografii znám pod označením Častoslov z Ronova. Dále se zde rovněž nachází syn Smilův v listině označen jako Hennekynus, kterého je možno ztotožnit s Jindřichem z Lichtenburka. Jan Urban jeho narození klade do roku 1235, touto dobou mu již mohlo být 27 let. Až na úplném konci svědečné řady jsou k rozpoznání dva žitavští bratři Jindřich a Chval.

Jak vidno zastoupení Ronovců je velmi bohaté. Ronovci jsou stále rodem pevně a stabilně zakotveným na české politické scéně. Ovšem výsadní postavení v tomto rodě přejímá rozrod Jindřicha staršího ze Žitavy, páni z Lichtenburka. Tato listina slouží jako velmi dobrý doklad myšlenky zmíněné v předchozí kapitole. Lichtenburkové reprezentovaní osobou pana Smila se dostávají do popředí rodu. Důvodem může být jednak majetek, který Smil zdědil jednak po svém otci spojený s částí majetku, který Jindřich starší vyženil sňatkem se Sybilou, původně manželkou šlechtice Přibyslava z Křižanova. Smil tyto majetky mohutně rozšířil, plynuly mu značné příjmy rovněž z těžby stříbra v okolí Havlíčkova Brodu.²⁰⁵ Dokladem velkého bohatství Lichtenburků je rovněž vybudování

septem annos libertatem ab exactionibus confer tet aliis hominibus eodem se recipientibus quattuor villas expresse nominatas distribuendas donat.“ CDB V/1, č. 337, s. 503-504.

²⁰⁵ Podrobněji k majetkovým poměrům Smila z Lichtenburka se vyslovuje nejnověji: Tomáš SOMER, *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012, s. 99-164.; Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 46-116. Dále Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: *Historická geografie* 18/1979.; poté Jan URBAN, *Lichtenburkové. Jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské*, in: *Heraldika a genealogie* 25, 1992, s. 185-304.;

honosného hradu Lichtenburk, známého z pozdější doby jako Lichnice.²⁰⁶ Dalším důvodem pro výsadní postavení Smila v rodě je dozajista i jeho věk. Ve srovnání s Jindřichem a jeho bratry se Smil objevuje v diplomatickém materiálu daleko dříve – konkrétně roku 1237, kdy pravděpodobně překročil hranici dospělosti.²⁰⁷ Jindřich-Hynek se objevuje v diplomatickém materiálu až roku 1249. Smil mohl být tedy přibližně o nějakých 12 let starší. O Smilově vyšším věku svědčí i jejich předpokládané úmrtí – Smil mizí z pramenů roku 14. února 1269,²⁰⁸ kdežto poslední dochovaná listina k Jindřichovi Hynkovi pochází ze 7. února 1278.²⁰⁹

Existují rovněž i diplomatické doklady pro vyšší postavení Lichtenburků. V několika ojedinělých případech je možné na stejné listině ve svědečné řadě zachytit svědectví obou bratranců. Smilova svědečná pozice je ve všech případech vyšší než Jindřichova.

	CDB V/1., č. 5 prosinec 1253	CDB V/1., č. 337 10/6/1262	CDB V/2., č. 553 27/3/1268
Smil	5/15	5/20	3/14
Jindřich	6/15	19/20	10/14

Bohužel, dokladů je poskromnu, není možné provést podrobnější analýzu. Ze získaných údajů se zdá, že během 50. let 13. století se Smilova pozice značně upevnila a postupem doby jeho moc neustále roste i na úkor ostatních členů ronovského rodu, což může právě souviset s těžbou stříbra v okolí Havlíčkova Brodu, s postupující kolonizací apod.

²⁰⁶ K hradu Lichnice blíže: Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady. Díl první*, Praha 1972, s. 154-157.; dále Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 331-334.

²⁰⁷ CDB III., č. 153, s. 188.

²⁰⁸ CDB V/2., č. 578, s. 159-160.

²⁰⁹ CDB V/2., č. 860, s. 580-581.

Poslední listinou tohoto období je listina ze dne 27. března roku 1268 vydaná v Písku.

Touto listinou Přemysl Otakar II. společně se zvíkovským purkrabím Hyrzem potvrzují klášteru Zlatá Koruna za jistých podmínek určité donace.²¹⁰

Tato listina se stává posledním dokladem Ronovců linie Častoslova ze Žitavy v diplomatických pramenech na dlouhých deset let. Ze svědečných řad nemizí ovšem pouze Ronovci, ale rovněž i linie Lichtenburků. Co tak zásadního se stalo, že celý rod najednou vymizel z pramenů 13. století? Stalo se s Ronovci něco podobného jako s Vítkovci za vlády Václava I.?

V. Zlomový rok 1269 – jeden konflikt, nebo dva?

Rok 1269 byl pro působení Ronovců a Lichtenburků na královském dvoře skutečně zlomovým. Pramenný materiál diplomatické povahy dokládá konflikt, který propukl mezi Smilem z Lichtenburka a králem Přemyslem Otakarem II. v roce 1269 a měl na mocenské pozice Ronovců a Lichtenburků fatální následky. Jaké povahy tento konflikt byl?

Jak již bylo zmíněno, primas rodu Smil z Lichtenburka vytvořil na Chrudimsku v Železných horách skutečné šlechtické dominium. Bohatě zde rozvíjel kolonizaci, tento proces se zapsal do české medievistiky pod názvem *Melioratio Terrae*. V povodí řeky Sázavy byla objevena bohatá naleziště stříbrné rudy a během několika let se Smil stal nejbohatším českým feudálem a vlastním tvůrcem hospodářské a politické moci rodu.²¹¹ V této oblasti dokonce Smil založil vlastní městskou fundaci v pozdější době známou jako

²¹⁰ „*Přemysl Otakarus II., rex Bohemiae, dux Austriae et Stiriae marchioque Moraviae, precios Hrzonis, burggravii de Zvíkov, annuens, donationem bonorum expresse nominatorum sub ceres conditionibus monasterio in Zlatá Koruna ab eo factam confirmat.*“ CDB V/2., č. 553, s. 118-119.

²¹¹ Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: Historická geografie 18/1979.

Havlíčkův Brod. Byl to právě Havlíčkův Brod, který se stal ohniskem sporu tohoto českého feudála s králem Přemyslem II. Podle názoru Jana Urbana Přemysl se žárlivostí a se znepokojením sledoval sílící hospodářskou moc Lichtenburků. Navíc Brod zde soutěžil v těžbě stříbra s nedalekou Jihlavou, což byla právě královská městská fundace Přemyslova otce Václava I., který získal Jihlavu od zdejšího kláštera Porta Coeli.

Již roku 1261 si Smil vymohl na Přemyslu II. listinu, ve které Přemysl prohlašuje, že Brod nespadá pod pravomoc moravských horních úřadů a tím i Jihlavy.²¹² Po smrti Smilově si evidentně Přemysl II. toto právo rozmyslel a odňal Brodu právo nuceného skladu sukna, olova, slanečků, dále odňal i jiná práva a udělil je Jihlavě.²¹³ Tento stav se po celou dobu panování Přemysla II. nezměnil. Po Přemyslově smrti v období tzv. Zlých let za braniborské správy v Čechách, konkrétně dne 7. prosince 1278, si Smilův syn Jindřich z Lichtenburka vymohl na Otovi V. právo hradební, dále obnovení práva nuceného skladu a navíc Ota V. slibuje, že v budoucnu navrátí všechny statky a práva, které Přemysl městu odňal, pokud Jindřich prokáže, že odnětí se událo bez příčiny a proti právu, jak uvádí *Codex Iuris Municipalis Regni Bohemiae*.²¹⁴

Josef Žemlička se v této otázce snaží rozklíčovat, proč vůbec Přemysl sáhl ke krokům, které de facto omezují velmože na jejich vlastních územích, které spadají do jejich vlastní dědičné držby.

Zbraslavská kronika charakterizuje Přemysla Otakara velice vzletnými přívlastky: „Byl v království Českém jeden král, mocný a zdatný, jménem Otakar, který od doby své mladosti konal mužné činy a všude zdobil ušlechtilost královské mysli velkolepostí

²¹² CDB V/1., č. 252, s. 384.

²¹³ RBM II., č. 656, s. 255.

²¹⁴ CIM II., č. 31, s. 92.; k této problematice podrobněji Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: Historická geografie 18, 1979, s. 34-43.

statečných skutků. Ten totiž touže moudře spravovati království sobě svěřené, jsa horlivým obnovovatelem státu, dal sepsati zákony a zjemnil některými pravidly uhlazení hrubost českého lidu, živořícího dotud v hradských mravech, dávaje ostatním sám sebe za příklad a vzor života... V turnajích rytířských se začala rozrůstat tehdy sláva národa toho a tehdy se začali také všichni navzájem ctít, což tehdy, zapletení do pout hrubosti, bezpochyby dříve neznali.²¹⁵ Jakoby nic nenaznačovalo o sporu se svou šlechtou. Dalimilova kronika nabízí jiné hodnocení:

„České šlechtě škodil bez ustání,
svoje správce poslal na Vítkovce.
Tu poslali rozzlobení páni
pro Rudolta, pro římského krále
se slovy: 'My všemu dáme vale,
vzdáme se svých statků, polí, hověd,
ale nikdy Němci nadutému
nedopřejem se tu roztahovat.' ...
Král však ve své nerozumné pýše
českou šlechtu utlačoval spíše,
na rytíře ctného Závěše,
tak šťval, že ten musel za hranice
uprchnout, a pány Vítkovice
připravil král o ústecký hrad.“²¹⁶

Další zprávy o tom, že Přemysl II. se násilně choval k české šlechtě a jejímu majetku uvádí i Kronika Neplachova: „Král Přemysl přilnul ke králi Rudolfovi, začal přehlížet české pány, zvat do své země cizince a dávat jim statky. Tak působil domácí šlechtě mnoho křivd. Neboť Vítkovcům odňal Ústí a Jindřichův Hradec, Čěčovi Budějovice, Tachov pánům z Krasíkova, ...Frýdlant pánům z Dubé...způsobil i mnoho křivd vdovám a sirotkům...Závěše a celý jeho rod postihl klatbou a nechtěl se dát pohnout nijakým

²¹⁵ Zbraslavská kronika. *Chronicon Aulae Regiae*, František Heřmanský – Zdeněk Fiala (edd.), Praha 1978, s. 28.

²¹⁶ *Kronika takřečeného Dalimila*, Marie Bláhová – Marie Krčmová (edd.), Praha 2005, s. 160-161., ústeckým hradem je zde míněno Ústí nad Lužnicí, kde byly stříbrné doly – viz poznámka 214: *Kronika takřečeného Dalimila*, Marie Bláhová – Marie Krčmová (edd.), Praha 2005, s. 235.

*slitováním; při svém postupu napadal jeho majetek a ničil ho ohněm...*²¹⁷ Kritický pohled na tyto prameny, které svorně uvádějí, že Přemysl masově a úmyslně škodil české šlechtě, provedl ve 20. letech 20. století Josef Vítězslav Šimák. Závěry těchto dvou prací Šimák zpochybňuje v šíři, ve které je uvádějí. Oba jsou to prameny nesoučasné, starší. Neplach buďto čerpá z Dalimila, či oba ze zdroje třetího. Velkým faktorem, který zde hrál roli, byly řevnivé obavy o moc.²¹⁸

Josef Žemlička se odráží od Šimákovy myšlenky a tvrdí, že Přemysl byl dozajista velmi vnímavý a rovněž velmi autoritářský. Snad se Přemysl účelově odvolává zde na tradici předkrálovského období, kdy kníže žádné své hradiště nepouští do cizího vlastnictví. Navíc problémem bylo, že v Čechách po polovině 13. století nebyly ještě zakotveny zásady římského práva, které rozlišuje mezi držbou, užíváním a plným majetnictvím. Dále Přemysl sám v pohraničí podniká, vyvstává tedy otázka, či jsou vlastně hrady a oblasti kultivované šlechtou na prvotně královské půdě. A právě toto různé chápání majetkové držby vnáší do vztahů mezi Ronovci / Lichtenburky a panovníkem napětí. Panovník se snaží získat důležité opěrné body, snaží se upevnit svou kontrolu nad majetky v království, ovšem na toto již šlechta nebyla zvyklá.²¹⁹ Podle Josefa Žemličky Přemysl by mohl považovat lichtenburskou těžbu stříbra za narušování svých regálních práv. Ovšem v tomto případě by omezil těžbu či těžební práva a na právo skladu. Zde je jasně vidět, že v tomto

²¹⁷ *Kronika Neplachova*, Kroniky doby Karla IV., Marie Bláhová (edd.), Praha 1987.

²¹⁸ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Přemysl a panstvo české*, ČČH 30, Praha 1924, s. 19-34.

²¹⁹ K tomuto názoru blíže: Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s.352-389. Kontrola panovníka nad majetky v království se rovněž projevuje u městských fundacích v tzv. Zwangstauch, čili v právu nucené směny: Josef ŽEMLIČKA, „Právo nucené směny“ při zakládání středověkých měst, ČČH 96, 1998, s. 502-531.

případě šlo Přemyslovi o to, po smrti rodového primase omezit již tak velmi vzrostlou moc Lichtenburků.²²⁰

Nemuselo ovšem jít nutně pouze o Lichtenburky. Je nutné si uvědomit, že sídelní oblast Jindřicha-Hynka samotného – Lipsko a Dubsko – sousedila na východě s oblastí, ve které měl Přemysl II. značné zájmy – s Bezdězkem. První interest Přemysla na Bezdězsku je možné pozorovat již roku 1264, tedy téměř 5 let před ronovským konfliktem.²²¹ Vystává otázka, proč se Přemysl zajímá rovněž o vnitrozemské regiony, ne pouze o pohraniční oblasti, kde moc šlechty za vlády Václava I. velmi vzrostla. Podle slov Josefa Žemličky se Přemysl ve vnitřní politice země snaží zachránit ztenčenou panovnickou doménu, ze které po polovině 13. století zůstaly pouze části rozesté po celé zemi. Navíc oblastí Bezdězu probíhala tzv. Žitavská cesta spojující Prahu a Žitavu.²²²

Je možné, ovšem chybějí pramenné důkazy, že se do konfliktu s Přemyslem kromě Lichtenburků dostali i Ronovci na základě územních rozporů. Mohlo se stát, že Přemysl, který chtěl zachránit své vlastní královské majetky, začal silně posilovat své majetkové pozice na Bezdězsku, které sousedilo s Dubskem a Lipskem, které vlastnil Jindřich-Hynek. Přemysl mohl omezovat Jindřichovy kolonizační podniky, což se dotklo Jindřichových výsostných práv na jeho území. Přemysl totiž podle Josefa Žemličky na Bezdězsku posiluje svůj vliv prostřednictvím tzv. manských obvodů, které byly vázány k hradům. Královští manové drželi půdu z milosti panovníka a na oplátku se zavazovali k plnění vojenských povinností vůči koruně. Výborným doloženým příkladem je Loketsko, Turnovsko, Kladsko. Snad se Jindřich cítil manskými obvody ohrožen a vypukl konflikt

²²⁰ Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 374.

²²¹ RBM II, č. 1634, s. 701.

²²² Josef ŽEMLIČKA, *Bezdězsko – „královské území“ Přemysla Otakara II.*, in: ČČH 5/1980, s. 726-751.

ohledně uplatňování sfér vlivu v okolí Bezdězu. Nicméně v okolí Dubé je později připomínán syn Jindřicha-Hynka Hynek, Přemysl tedy nepotrestal Ronovce žádnou nucenou směnou či zábořem majetku. Tato vypjatá situace ovšem mohla rovněž silně přispět k odchodu Ronovců ode dvora.

Zásah do rodových práv se zdál Lichtenburkům potažmo Ronovcům až příliš velký. Proto se rozhodli pro krajní řešení. Na protest proti zasahování koruny do „jejich výsostných práv“ na protest odešli od královského dvora. Toto učinil i Jindřich-Hynek. Na dlouhou dobu deseti let se stáhl z veřejného života. Kde trávil svůj čas? Čemu se Jindřich věnoval? Bohužel, skoupé středověké prameny neuvádějí o jeho aktivitách v letech 1268 až 1278 žádné zprávy. Dá se ovšem předpokládat, že se vrací na své rodové državy. Centrem jeho moci se stala Dubá v okrese Česká Lípa. Tento dnes již zaniklý hrad pozbyl své existence někdy okolo poloviny 14. století. Existovala zde nejprve obec Dubá, kterou zakoupil Hynek od pražských křižovníků a vystavěl zde hrad, který po své smrti odkázal svému synovi Hynkovi.²²³

VI. Návrat na pražský dvůr – 1276 či 1278?

Po dlouhé pauze, která započala rokem 1268, se Ronovci objevují znovu ve světle středověkých pramenů až roku 1276. Konkrétně se jedná o listinu z 8. února roku 1276. V této listině je ve svědečné řadě uveden Hynek ve funkci stolníka.²²⁴ Ve starší literatuře tento Hynek bývá ztotožňován s Jindřichem-Hynkem.²²⁵ Jak ovšem dokládá pozdější bádání, jednalo se o postavy dvě – konkrétně tedy otce Jindřicha-Hynka a syna Hynka

²²³ Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 126-127.

²²⁴ *Hincone dapireco nostro*. CDB V/2., č. 804, s. 492-493.

²²⁵ Pro přehled zde uvádím jen stručný výběr některých titulů: Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937.; dále i Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, Praha 1930.; Josef Vítězslav ŠIMÁK, *České dějiny I/5. Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938.

řečeného později z Dubé.²²⁶ Je totiž velmi nepravděpodobné, že by se jeden šlechtic objevoval v písemných pramenech po tak dlouhou dobu. Vždyť první zmínka o Jindřichovi-Hynkovi pochází z 2. června roku 1249 a poslední zmínka o Hynkovi z Dubé pochází z 29. července roku 1309.²²⁷ Hynek-Jindřich by se tím pádem objevoval v pramenech po dobu 60 let, respektive by po tak dlouhou dobu participoval v aktivní politice! Zákonitě by se musel tedy dožít minimálně 75 let, spíše více, a do poslední chvíle se aktivní politice věnovat, což považuji za velmi nepravděpodobné.

Druhé hledisko, které poukazuje na přítomnost dvou osob jména Hynek, je výskyt dvou těchto jmen v jedné svědečné řadě. Jedná se zde o listinu vydanou 7. února roku 1278 v Praze. V této listině se na 6. místě umístil ve svědečné pozici *Hinco dapifer* a na 9. pozici *Hinco de Duba*. Jméno Hynek bylo pro Ronovce této generace typické, a proto lze uvažovat o příbuznosti.

Další aspekt, který je nutné zohlednit je to, že ani Častoslov, ani Jindřich, ani jejich potomci nikdy nezastávali úřady při dvoře českých králů spojené s přímou obsluhou panovníka. Pokud se tak dělo, jednalo se vždy o úřady správní. Hynek-Jindřich pokračoval v tradici svých předků až do svého odchodu od Přemyslova dvora. Roku 1276 se náhle objevuje Hynek, který již úřad spojený s přímým výkonem obsluhy na dvoře, drží. Lze se proto domnívat, že první výskyt Ronovců na dvoře českého panovníka, je třeba spatřovat právě v Hynkovi, synovi Jindřicha-Hynka. Po zbytek vlády Přemysla II. je Hynek stolník doložitelný na 6 listinách. Pro přehled uvádím tabulku:

²²⁶ Literatura, které upozorňuje na danou problematiku alespoň ve výběru: Jan, URBAN. *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu.*, Praha 2003.; Miroslav SOVADINA, *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*, in: Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, Česká Lípa 7/1998.

²²⁷ RBM II, č. 1634, s. 701. Podrobněji jsem se věnoval dvorské kariéře Hynka z Dubé ve své bakalářské práci *Hynek z Dubé. Dvořan Václava II.*

číslo CDB	datum vydání	místo vydání	funkce na listině	svědečná pozice	označení
V/2 804	8/2/1276	Praha	svědek	5/6	Hincone dapifero nostro
V/2 806	13/3/1276	Praha	svědek	4/6	Hinco dapifer noster
V/2 807	13/3/1276	Praha	svědek	4/6	Henco dapifer noster
V/2 834	1/5/1277	Brno	svědek	16/22	Hyncone dapifero
V/2 850	16/10/1277	Litoměřice	svědek	9/16	Hinco dapifer
V/2 860	7/2/1278	Praha	svědek <u>svědek</u>	6/10 <u>9/10</u>	Hinco dapifer <u>Hinco de Duba</u>

Nyní ovšem vyvstává otázka, proč se Ronovci vrací na královský dvůr. Jaké byly důvody pro to, aby rod odpustil Přemyslovi staré křivdy, které jim dle jejich optiky Přemysl napáchal?

Jednak je nutné si uvědomit, že Hynek z Dubé byl již následovnou generací, která buďto Smila z Lichtenburka nezažila, nebo ho zažila v útlém věku. Proto nebyly vzpomínky na spor Přemysla s Lichtenburky dozajista tak živé jako v generaci předchozí. Na druhou stranu návratem na královský dvůr se otevírá cesta pozvednout zpět rodovou prestiž. Je ovšem rovněž možné, že Přemysl slíbil Ronovcům za podporu určité buďto ústupky, nebo výsluhy.

Přemysl byl totiž v roce 1276 v dosti prekérní situaci. Počátek druhé poloviny 70. let 13. století nebyl pro Přemysla nikterak jednoduchý. Již 27. září roku 1273 byl po smrti Richarda Cornwallského do čela říše zvolen Rudolf Habsburský. Malý bezvýznamný hrabě byl pozvednut do vedoucí pozice v říši namísto velkého, mocného a bohatého Přemysla. To dozajista pohnulo s Přemyslovou pýchou, navíc Přemysl sám nebyl k volbě vůbec

přizván. Kolem poloviny 70. let se vyvíjí mezi Přemyslem a Rudolfem značné nepřátelství, které skrz druhou polovinu 70. let graduje přes obžaloby z neoprávněné držby, uvalení říšské klatby na Přemysla říšským sněmem v Augsburgu v květnu roku 1275. Dá se předpokládat, že právě v té době Přemysl kvapně hledá podporu, kde se dá. A tu se může nabízet i podpora ze strany dávných soupeřů – Ronovců. Snad ještě před rokem 1276 se Ronovci vracejí na královský dvůr. Doklady jsou dochovány, jak již bylo řečeno, až od roku 1276.

Aby měli Ronovci své postavení na dvoře jasně stanovené, nebylo již možné se spoléhat na osobní vazby na panovníka, nebylo možné se spoléhat na dlouholetou praxi, že Ronovci jsou součástí panovníkova dvora odjakživa – již bylo nutné se u dvora držet skrz nějaký úřad. A tu se objevuje Hynek, syn Jindřicha-Hynka ve funkci stolníka.

Jakmile se již schylovalo k rozhodujícímu střetnutí mezi Rudolfem a Přemyslem, započalo v Čechách šlechtické povstání vedené Borešem z Rýzmburka a Závišem z Falkenštejna na podzim roku 1276. Bohužel, z této doby nejsou Ronovci v žádných listinách zachováni, snad proto, že se účastní bojů po boku Přemysla II. a hájí zájmy koruny. Po poražení povstání Záviš utíká za hranice, ovšem Ronovci zůstávají. Dá se předpokládat, že Ronovci byli i součástí Přemyslovy zemské hotovosti v bitvě u Suchých Krut před svátkem svatého Rufa 26. srpna roku 1278. V tomto střetnutí přišel Přemysl II. o život, Čechy přišly o pána, královský dvůr o svého zřizovatele. V této době nebylo postavení Ronovců nikterak výrazně silné. Svědečné řady demonstrují roku 1276 poměrně chudou skladbu Přemyslových listin, posléze po uzavření revindikačních smluv 26. listopadu 1276 se Přemyslovy svědečné řady obohacují. Ronovci však zůstali věrni jak své zásadovosti a podporovali českého panovníka tak, jak to dělali jejich předkové. Postupem doby ovšem se

Ronovcům podaří znovu obnovit v české politice své výsostné velmocenské postavení a vybudovat pevnou mocenskou základnu, o kterou bude možno opřít své ambice.

8. Závěr

Rigorózní práce *Mocenské postavení prvních Ronovců a jejich pozice v české středověké společnosti* se zabývala mocenským postavením prvních třech generací zástupců ronovské šlechty v přímé linii k Hynkovi z Dubé. V práci byly analyzovány mocenské pozice Smila Světlického, známého z pramenů rovněž s predikátem z Tuháně, dále pak jeho staršího syna Častoslova ze Žitavy a Jindřicha mladšího ze Žitavy, známého z pramenů rovněž jako Jindřich-Hynek. Analýza mocenského postavení byla provedena zejména na svědečných pozicích ve svědečných řadách vyskytujících se v diplomatických pramenech konce 12. a tří čtvrtin 13. století, dále pak na pramenech narativních.

Z výsledků sémantické analýzy vyplynulo, že Ronovci si byli vědomi svého výsadního elitního postavení v české vrcholně středověké společnosti, které je v rodě dědičné.

Ronovci si byli rovněž vědomi jednak své rodové sounáležitosti a též sounáležitosti s dalšími vybranci své společenské vrstvy. Prominentní je zde dědičný prvek, který se projevuje v podpoře jednotlivých členů rodu mezi sebou – ať se jedná o podporu ve směru otec – syn (Smil – Častoslov, Častoslov – Jindřich), bratr – bratr (Častoslov – Jindřich, Jindřich-Hynek – Chval – Častoslov mladší) nebo bratranec – bratranec (Jindřich-Hynek – Smil z Lichtenburka). V době vrcholného středověku v rámci uvědomění si sociálního postavení ještě nemůžeme hovořit o individualismu, který se u šlechty vyskytuje až od 14. století.

Ronovci se během počátku 13. století přetvořili z družiníků a knížecích úředníků v podobě Smila z Tuháně a budyšínských správců Jindřicha s Častoslovem v mocnou rodovou šlechtu disponující vlastním rodovým majetkem nejprve v Českém středohoří. Smil z Tuháně byl prvním bezpečně prameny doložitelným Ronovcem, který nastartoval přední postavení tohoto rodu v české středověké společnosti svými věrnými službami v knížecí družině Přemysla Otakara I. Jindřich starší a Častoslov starší, Smilovi synové, vytvořili svou pozemkovou základnu v severních Čechách v Záhvozdu na česko-polsko-německém pomezí, kde dozajista měli daleko lepší podmínky ke kolonizaci. Rovněž zde můžeme spatřovat důvěru panovníka Václava I. v Ronovce a jejich kolonizační úspěch.

Z bezvýhradných podporovatelů knížecí a královské politiky se z Ronovců stali političtí partneři zajišťující panovníkovi dobrovolně či zvykově podporu pro jeho vnitropolitické i zahraničně-politické kroky. Tento velmožský přerod v pozemkovou šlechtu proběhl právě za vlády Václava I. v letech 1230-1253. Z Častoslova a Jindřicha jako správců na Budyšíně a v Žitavě se stávají šlechtici s vlastní rodovou doménou. Jedná se o první vrchol jejich mocenského postavení, o první maximum sinusoidy vývoje ronovského postavení na dvoře pražských Přemyslovců. Silné postavení rodu bylo odvislé jednak od silných osobních vazeb na panovníka, které mohly mít kořeny již v dětství, dále zde byla důležitá velmi obratná podpora panovníka – tažení proti Mongolům roku 1241, či v době odboje mladého Přemysla proti otci Václavu I., kdy Ronovci neochvějně hájili pozice starého krále.

Hmatatelným dokladem silného postavení jsou jejich přední svědečné pozice ve svědečných řadách Václavových listin u tzv. menšího dvora, curia minor. V jistých chvílích se svědečné pozice posouvají ke konci svědečných řad, tento stav je ovšem odvislý od vzniku tzv. dvora většího – curia maior – kdy se do předních pozic svědečných

řad umisťují daleko významnější svědci jako kupříkladu vysocí církevní hodnostáři typu biskupů a opatů či říšských knížat.

Ronovci si své velmocenské postavení budují krok za krokem, postupně, nejedná se o žádný překotný náhlý a neočekávaný vzestup. Pozvolný postup v hierarchii svědků je vysvětlitelný rovněž migrací dvorských hodnostářů. Rody na dvůr přicházejí a odcházejí, stejně tak jako i jiní dvořané. Důležitá je zde migrace dvořanů. Ronovská pozice u dvora silně narůstá roku 1236, kdy ode dvora odcházejí Vítkovci, jejichž odchod byl zapříčiněn změnou vztahu českého státu k říšské politice. Velmi podobně se pozice Ronovců u panovnického dvora upevňují v roce 1248, kdy ode dvora odchází klérus na základě podpory, které se dostalo Přemyslu Otakarovi od pražského biskupa Mikuláše. Povstání Přemysla proti Václavovi je považováno některými historiky za boj starých složek společnosti (správců hradske soustavy), do kterých patřil donedávna i Častoslov, proti složkám novým (pozemková šlechta), do kterých nyní Ronovci náležejí. Souhrnně tyto dva roky můžeme označit jako přerod doby, který vyšvihl Ronovce opět o stupeň výš.

Závěr vlády Václava I. byl rovněž závěrem kariéry pro Častoslova a učňovskými léty pro nastupujícího Jindřicha-Hynka a jeho staršího bratrance Smila z Lichtenburka. Mladí šlechtici si postupně zvykají na dvorské prostředí, přebírají nejen mocenské pozice svých otců, ale rovněž si osvojují soubor pravidel chování a sociálních norem a rolí, které označujeme pojmem curialitas. Velmi brzo se s novou generací Ronovců objevuje též nový panovník – Přemysl Otakar II.

Za vlády Přemysla II. začíná mocenské postavení Častoslovovy linie slábnout a přesouvá se do pobočné ronovské linie Lichtenburků. Lichtenburkové si budují své dominium na česko-moravském pomezí, jsou dosti majetní na základě stříbrných dolů zřízených v okolí

Smilova / Havlíčkova Brodu. Ronovci ovšem zůstávají věrni svým zásadám a podporují mladého Přemysla v prvních letech jeho vlády v jeho zahraniční politice: 1254 křížová výprava, srpen 1257 tažení do Bavorska, červenec 1260 tažení na obranu Štýrska proti Uhrům a následná bitva u Kressenbrunu. Prameny zde bezpečně zachycují Smila z Lichtenburka – on byl nyní primas rodu. Byl nejstarší, nejbohatší, měl největší vliv v politice. Na základě tradiční příbuzenské podpory v rodu se lze domnívat, že Jindřich-Hynek společně s bratry táhl bratřenci v boji na pomoc.

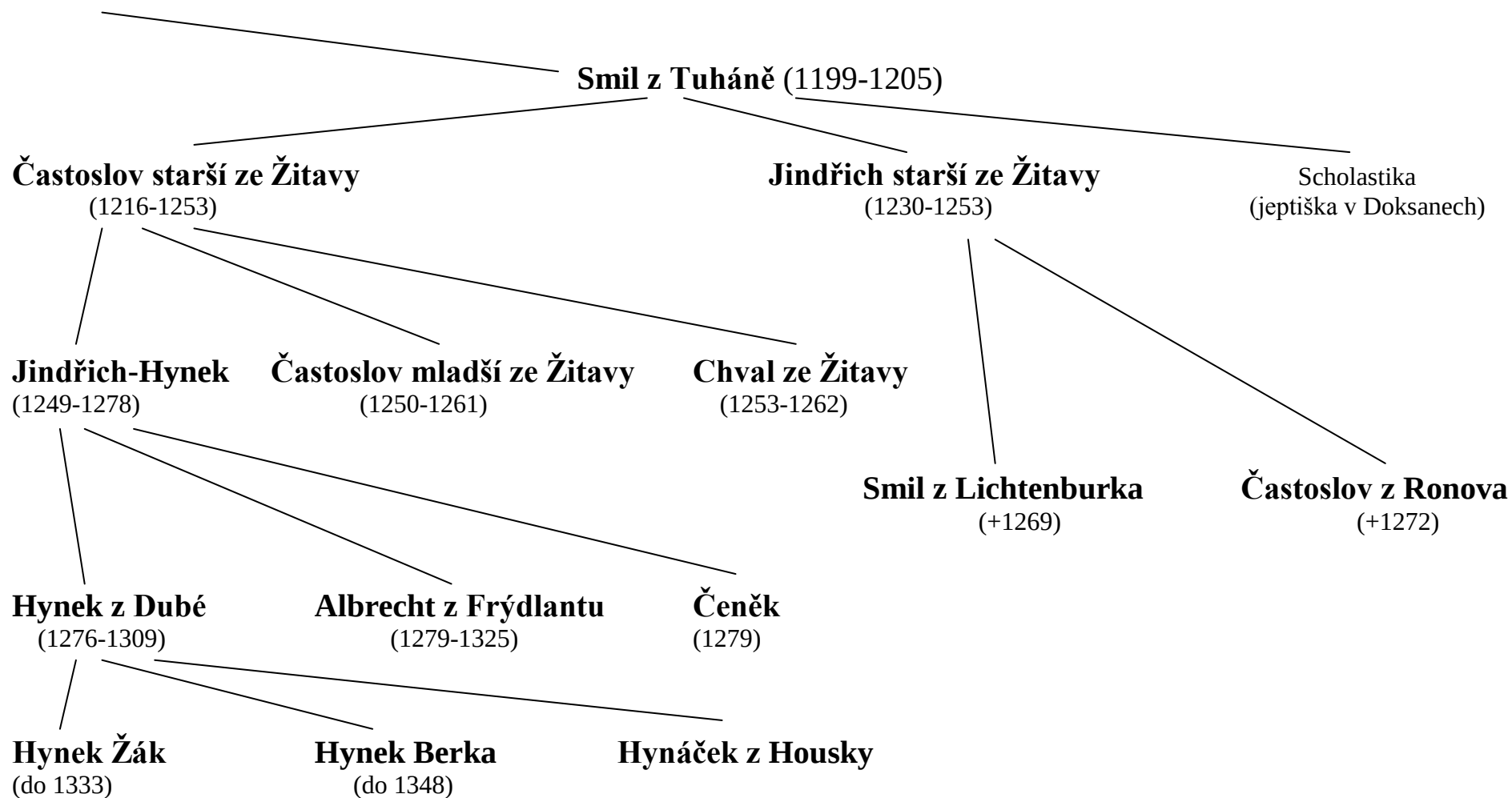
To, že podpora panovníka nebyla věcí automatickou, jasně svědčí vzepření se Přemyslovi rozhodnutí z roku 1269 odejmout Brodu právní garance a přidělit je Jihlavě, městu královskému. Zdá se, že Přemysl zde vyčkával se svými revindikačními snahami na Smilovu smrt, což by svědčilo o velmi silném postavení ve společnosti. Odchod Ronovců ode dvora byl vždy interpretován tak, že de facto Častoslovici soucítí s Lichtenburky a odcházejí ode dvora společně. Je docela možné, že propukl ještě jiný konflikt, a to mezi Přemyslem a samotným Jindřichem-Hynkem na pomezí královského Bezdězska a Jindřichova Dubska a Lipska. Období let 1269-1276 bylo obdobím minima na sinusoidě v ronovském mocenském postavení. Uprázdňené pozice na dvoře zaplnila jiná šlechta, která Přemysla tou dobou obklopovala.

Činnosti provozované Jindřichem-Hynkem v období let 1269-1276 můžeme jen hádat. Zdá se, že se uchýlil na svou rodovou državu v okolí České Lípy a Dubé, rozvíjel zde kolonizační činnost. Prameny té doby bohužel chybí, Častoslovici neměli tak výsadní postavení, aby spravovali vlastní kancelář. Až roku 1276 se u pražského dvora objevuje syn Jindřicha-Hynka, pozdější Hynek z Dubé, zakladatel rodové linie Berků z Dubé.

Působení Hynka z Dubé při dvoře Václava II. představuje další maximum sinusoidy ronovského vlivu.

Příloha č. 1: Rodokmen Ronovců

Chval (?? – existence nejasná)

9. Prameny a literatura

1) PRIMÁRNÍ LITERATURA

a. Narativní prameny

- *Kronika tak řečeného Dalimila*, Marie Krčmová – Marie Bláhová (edd.), Praha 2005.
- *Chronicon Aulae Regiae, Zbraslavská kronika*, František Heřmanský – Zdeněk Fiala (edd.), Praha 1976.
- *Příběhy Václava I.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874.
- *Příběhy Přemysla Otakara II.*, FRB II, Josef Emler (edd.), Praha 1874.
- *Letopisové Jindřicha Heimburského*, FRB III, Josef Emler (edd.), Praha 1882.
- *Kronika Neplachova, Kroniky doby Karla IV.*, Marie Bláhová (edd.), Praha 1987.
- *Cronica domus sarensis, Kronika Žďárského kláštera*, Jaroslav Ludvíkovský – Rudolf Mertlík (edd.), Brno 1964.
- *Die Werke des Konrad von Megenberg, Ökonomik*, Teil I-III, Buch I-III, Sabine Krüger (edd.), Stuttgart 1973-1984.
- *Hincmarus De ordine palatii*, Thomas Gross – Rodilkf Schiffer (edd.), Hannoverae 1980.

b. Diplomatické prameny

- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae II*, Gustav Fridrich (edd.), Praha 1912.
- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae III/1*, Gustav Fridrich (edd.), Praha 1942.
- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae III/2*, Gustav Fridrich (edd.), Praha 1942.
- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae IV/1*, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1962.
- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae IV/2*, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1962.

- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae V/1*, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1974.
- *Codex Diplomaticus et Epistolarius Regni Bohemiae V/2*, Jindřich Šebánek – Sáša Dušková (edd.), Praha 1981.
- *Codex Iuris Municipalis II*, Jaromír Čelakovský (edd.), Praha 1895.
- *Codex Iuris Bohemici I*, Hermenegild Jireček (edd.), Praha 1867.
- *Regesta Bohemiae et Moraviae II*, Josef Emler (edd.), Praha 1882.
- *Regesta Bohemiae et Moraviae IV*, Josef Emler (edd.), Praha 1892.
- *Mapový lexikon obcí ČSSR*, Praha 1968

2) SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

- ANTONÍN, Robert: České země za posledních Přemyslovců, I. díl (1192-1253), Praha 2012
- BAKALA, Jaroslav: K výkladu prvního ustanovení statut Konráda Oty, in: Český stát na přelomu 12. a 13. století, red. I. Fuxová, Opava 1993, s. 9-15.
- BOHÁČ, Zdeněk: K problematice studia pozemkové držby v předhusitských Čechách, in: Historická geografie 18, 1979, s. 5-23.
- ČAPSKÝ, Martin: *Lov a jeho role na dvoře slezských knížat*. in: Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, Mediaevalia Historica Bohemica, Supplementum 3, Dvořáčková-Malá Dana – Zelenka Jan – Doležalová Eva (edd.), Praha 2009, s. 207-222
- DURDÍK, Tomáš: Encyklopedie českých hradů, Praha 1999.
- DURDÍK, Tomáš, Ilustrovaná encyklopedie českých hradů, Praha 2009.
- DURDÍK, Tomáš – KLÁPŠTĚ, Jan: Dva pohledy na počátky hradu Riesenburgu, in: Archeologické rozhledy 44, Praha 1992, s. 266-275.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan: Curia ducis, curia regis. Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců, Praha 2011.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: Královský dvůr Václava II., České Budějovice 2011
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: Dvorská kultura přemyslovského období. Nástin problematiky a možnosti výzkumu, in: Mediaevalia Historica Bohemica 12/1, 2009, s. 9-43.

- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu, in: Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, D. Dvořáková-Malá – J. Zelenka (edd.), Praha 2009.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: K modelu středověkého panovnického dvora jako sociálního systému, Český časopis historický 107, 2009, s. 309-335.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: Panovnický dvůr ve středověku. Struktura, prostor a reprezentace, in: Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura středověké společnosti, D. Dvořáková-Malá – J. Zelenka (edd.), Praha 2008.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana: Skladba pražského dvora za vlády Václava II., in: Mediaevalia Historica Bohemica 9, 2003, s. 97-163.
- FRINTA, Antonín – ROKYTKA, Hugo: Žitavské v českých dějinách, Praha 1947.
- LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude: Encyklopedie středověku, Praha 2008.
- LE GOFF, Jacques: Středověký člověk a jeho svět, Praha 2003.
- HLAVÁČEK, Ivan: Dvořan – Diplomat, in: Člověk českého středověku, NODL, Martin – Šmahel, František (edd.), Praha 2002.
- HLAVÁČEK Ivan: K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie k jeho itineráři a radě., Praha 1991.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: Dějiny správy v Českých zemích. Od počátků státu po současnost, Praha 2007.
- HORÁK Petr, *K statutům Konráda Oty*, in: Časopis Matice moravské 80/1961, s. 267-280.
- JAN, Libor: Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku, M. Nodl – M. Wihoda (edd.), Brno 2008.
- JAN, Libor: Skrytý půvab „středoevropského modelu“, in: Český časopis historický 105, Praha 2007, s. 873-902.
- JAN, Libor: Václav II. a struktury panovnické moci, Brno 2006.
- JAN, Libor: Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy, Brno 2000.
- KALISTA, Zdeněk: Blahoslavená Zdislava z Lemberka, Praha 1991.
- KLÁPŠTĚ, Jan: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005.

- KRZEMIENSKA, Barbara – TŘEŠTÍK, Dušan: Hospodářské základy raně středověkého státu ve střední Evropě (Čechy, Polsko, Uhry v 10. – 11. století), in: Hospodářské dějiny 1, Praha 1978, s. 149-230.
- MACEK Josef: *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MENCLOVÁ, Dobroslava: *České hrady* díl první, Praha 1972.
- MENCLOVÁ, Dobroslava – MÍKA, Alois: *Bezděz*, Praha 1961.
- NODL, Martin: Středověká prosopografie jako metodická inovace, in: VIII sjezd českých historiků (Hradec Králové 10. -12. září 1999), J. Pešek (edd.), Praha 2000, s. 146-149.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/3. Čechy královské za Přemysla I. a Václava I.*, Praha 1928.
- NOVOTNÝ, Václav: *České dějiny I/4. Rozmach české moci za Přemysla II. Otakara*, Praha 1937.
- PALACKÝ František: *Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě I/2*, Praha 1940.
- SOMER, Tomáš: *Smil z Lichtenburka. Příběh velmože bouřlivého věku*, České Budějovice 2012.
- SOVADINA, Miloslav: *Dvůr Václava I.*, in: *Sborník archivních prací* 45, 1995, s. 3-40.
- SOVADINA, Miloslav: *Rodina Zdislavy z Lemberka*, in: *Časopis Matice moravské* 112, Brno 1993, s. 217-236.
- SOVADINA, Miloslav: *Ronovci a Žitava ve 13. a 1. čtvrtině 14. století*, in: *Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska*, Česká Lípa 6/1997, s. 7-17.
- SOVADINA, Miloslav: *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*, in: *Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska*, Česká Lípa 7/1998, s. 15-34.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *České dějiny I/5. Středověká kolonisace v zemích českých*, Praha 1938.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Kniha o Housce*, Praha 1930.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav: *Přemysl a panstvo české*, in: *Český časopis historický* 30, Praha 1924, s. 19-34.
- ŠPŮROVÁ, Markéta: *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla*, in: *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, Praha 2003, s. 57-95.

- ŠPŮROVÁ, Markéta: Identifikace svědků v listinách královské rodiny v době Václava I. a jejich vztah k panovnickému dvoru, in: Dvory a rezidence ve středověku, Dana Dvořáková-Malá (edd.), Praha 2006, s. 9-19.
- ŠUSTA, Josef: České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Praha 1935.
- TŘEŠTÍK, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef: O modelech vývoje přemyslovského státu, Český časopis historický 105, Praha 2007, s. 122-164.
- TŘEŠTÍK, Dušan: Proměny české společnosti ve 13. století, in: Folia Historica Bohemica 1, Praha 1979, s. 131-153.
- URBAN, Jan: Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, Praha 2003.
- URBAN, Jan: Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století, in: Historická geografie 18, 1979, s. 31-59.
- URBAN, Jan: Lichtenburkové. Jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské, in: Heraldika a genealogie 25, Praha 1992, s. 185-304.
- VÁŇA, Jan: Hynek z Dubé, dvořan Václava II., Praha 2011. (bakalářská práce vzniklá při Katedře dějin a didaktiky dějepisu Pedf. UK)
- VANÍČEK, Vratislav: Velké dějiny zemí Koruny české II (1197-1250), Praha 2000.
- VANÍČEK, Vratislav: Velké dějiny zemí Koruny české III (1250-1310), Praha 2002.
- VANÍČEK, Vratislav: Vzestup rodu Vítkovců v letech 1169-1269., in: Folia Historica Bohemica 1, Praha 1979, s. 93-108.
- VANÍČEK, Vratislav: Vítkovci a český stát v letech 1169-1278, in: Československý časopis historický 29, Praha 1981, s. 89-110.
- ŽEMLIČKA, Josef: Bezdězsko – „královské území“ Přemysla Otakara II., Československý časopis historický 28, 1980, s. 726-751.
- ŽEMLIČKA, Josef: Čechy v době knížecí (1034-1198), Praha 2007.
- ŽEMLIČKA, Josef: České 13. století: „privatizace státu“, Český časopis historický 101, 2003, s. 509-541.
- ŽEMLIČKA, Josef: Ekonomika českých zemí v období přechodu od raného k vrcholnému feudalismu, in: Folia Historica Bohemica 1, Praha 1979, s. 109-129.
- ŽEMLIČKA, Josef: K charakteristice středověké kolonizace v Čechách, in: Československý časopis historický 26, Praha 1978, s. 58-79.

- ŽEMLIČKA, Josef: K osobnosti knížete Konráda II. Oty, in: Český stát na přelomu 12. a 13. století, red. I. Fuxová, Opava 1993, s. 17-27.
- ŽEMLIČKA, Josef: K pozemkové výbavě české nobility ve starším středověku, in: český časopis historický 110, Praha 2012, s. 189-231.
- ŽEMLIČKA, Josef: Kasteláni, vilikové a beneficia v netransformované transformaci, in: český časopis historický 106, Praha 2008, s. 109-136.
- ŽEMLIČKA, Josef: Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců, in: Časopis Matice moravské 109, Brno 1990, s. 17-38.
- ŽEMLIČKA, Josef: O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví, in: Český časopis historický 107, Praha 2009, s. 269-306.
- ŽEMLIČKA, Josef: Odboj královice Přemysla v letech 1248-1249 a jeho sociální zázemí, in: Československý časopis historický 33, Praha 1985, s. 564-586.,
- ŽEMLIČKA, Josef: *Omnes Bohemi“: Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě*, Mediaevalia Historica Bohemica 3, Praha 1993.
- ŽEMLIČKA, Josef: Počátky Čech královských, Praha 2002.
- ŽEMLIČKA, Josef: „Právo nucené směny“ při zakládání středověkých měst, in: Český časopis historický 96, 1998, s. 502-531.
- ŽEMLIČKA, Josef: Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu, Praha 1990.
- ŽEMLIČKA, Josef: Přemyslovská hradska centra a počátky měst v Čechách, in: Československá časopis historický 26, 1978, s. 559-586.
- ŽEMLIČKA, Josef: Století posledních Přemyslovců, Praha 1986.
- ŽEMLIČKA, Josef: Vývoj osídlení dolního Poohří a českého středohoří do 14. století, Praha 1980.